

Voorzitter: Dolman

Tegenwoordig zijn 140 leden, te weten:

Aarts, Alders, Van Amelsvoort, Beckers-de Bruijn, Ter Beek, De Beer, Beinema, J.T. van den Berg, H.J. van den Bergh, Biesheuvel, Blauw, De Boer, Boers-Wijnberg, Bolkestein, De Boois, Borgman, Braams, Van der Burg, Buurmeijer, Van de Camp, Castricum, De Cloe, Dales, Dijkstal, Van Dis, Doelman-Pel, Dolman, Duyn, Eisma, Engwirda, Van Erp, Van Es, Esselink, Eversdijk, Franssen, Frinking, Frissen, Van Gelder, Gerritse, Groenman, Gualthérie van Weezel, Haas-Berger, Van Heemskerck Pillis-Duvekot, Van der Heijden, Van der Hek, Hennekam, Herfkens, Hermans, Hermes, De Hoop Scheffer, Hummel, Huys, Van Iersel, Jabaaij, Janmaat-Abee, Jorritsma-Lebbink, Kamp, Keja, Knol, Koetje, Kohnstamm, Kok, De Kok, Kombrink, Korthals, Kosto, Kraaijeveld-Wouters, Krajenbrink, De Kwaadsteniet, Laning-Boersema, Lankhorst, Lansink, Leerling, De Leeuw, Van Leijenhorst, Leijnse, Lilipaly, Mateman, Meijer, Melkert, Van Mierlo, Moor, Moret-de Jong, Van Muiden, Müller-van Ast, Niessen, Van Nieuwenhoven, Nijhuis, Nijland, Van Noord, Nuis, Nypels, Van Otterloo, Paulis, Ploeg, De Pree, Pronk, Reitsma, Rempt-Halmmans de Jongh, Van Rey, Rienks, Roethof, Roosen-van Pelt, Van der Sanden, Schaefer, Schartman, Scherpenhuizen, Schutte, Smits, Soutendijk-van Appeldoorn, Spieker, Stoffelen, Swildens-Rozendaal, Tazelaar, Tegelaar-Boonacker, G.H. Terpstra, Tommel, Van Traa, Ter Veld, Veldhoen, Te Veldhuis, Vermeend, Verspaget, De Visser, Van der Vlies, Van Vlijmen, Voorhoeve, Vos,

Vreugdenhil, Vriens-Auerbach, B. de Vries, K.G. de Vries, Wallage, Weisglas, Wiebenga, Wolffensperger, Wolters, Wöltgens, Worrell en Zijlstra,

en de heren Lubbers, minister-president, minister van Algemene Zaken, Van den Broek, minister van Buitenlandse Zaken, Brinkman, minister van Welzijn, Volksgezondheid en Cultuur, mevrouw Korte-van Hemel, staatssecretaris van Justitie, en Dees, staatssecretaris van Welzijn, Volksgezondheid en Cultuur.

De **Voorzitter**: Waarde medeleden! Mevrouw Marga Klompé, die vannacht overleed, bekleedde in de Nederlandse politiek een unieke plaats. Zij was de eerste vrouwelijke minister en tot dusver de enige vrouwelijke minister van Staat. Zij was ook de eerste vrouw in de Nederlandse delegatie naar de parlementaire vergaderingen van Straatsburg en Luxemburg.

Parlementariër, minister, grijze eminentie: het lijkt een natuurlijke gang. Echter, noch deze opsomming van functies, noch de eenvoudige vermelding van het feit dat de ambtsdraagster steeds de eerste was, geeft voldoende inzicht.

Toen mevrouw Klompé in 1948 lid van de Kamer werd, had zij reeds een academische studie achter de rug. Een eerste opmerkelijke wisseling: van de wereld der zekerheden naar die van de ongewisheid. Toch had de jonge doctor al op de universiteit geleerd te knokken voor haar kansen. Als een Luther nagelde zij haar stellingen aan de deur van de hoogleraar opdat die zijn aandacht niet konden ontsnappen.

Als kamerlid behartigde zij vooral

internationale zaken, zowel binnen als buiten de grenzen: met beslistheid en met gezag. Het kon geen verwondering wekken dat zij in 1956 werd benoemd tot minister. Evenwel — tweede omslag — in een bij uitstek binnenlandse sector: maatschappelijk werk. Meer dan wie ook is deze christen-democraat verantwoordelijk geweest voor de opbouw van maatschappelijke voorzieningen. Bovendien verdedigde zij met succes het sluitstuk van de sociale zekerheid, de Algemene Bijstandswet.

Een pure specialist werd deze minister echter nooit. Zij stond midden in de politiek en ook midden in het politieke spectrum, zodat zij kon optreden in kabinetten van verschillende samenstelling. Tussentijds werd zij wederom kamerlid en na haar laatste aftreden volgde spoedig de benoeming tot minister van Staat, alweer tot niemands verbazing.

Hoeveel staatkundige invloed Marga Klompé daarna heeft gehad, laat zich niet nauwkeurig omschrijven. Haar onverminderde belangstelling tot het einde toe staat vast. Intussen luidde de aanvaarding van het hoge ere-ambt geen rust in, doch een vierde tijdvak van activiteit. Na de chemie, het buitenlandse beleid, de vele bemoeienissen van CRM, het leven in de kerk, in het bijzonder *Justitia et Pax*.

Dit steeds opnieuw beginnen getuigt van een lenige geest en een strijdbaar karakter. Het is niet in strijd met volharding en beginselvastheid. De wetenschap bood een methodische grondslag voor politiek werk, dat steeds in het teken stond van geloof en hoop. Nog maar enkele weken geleden heeft de Kamer in die continuïteit aanleiding gevonden tot de voordracht voor een belangrijke internationale prijs. Eerder werd een

vergaderzaal in ons gebouw naar de overledene vernoemd. Haar naam blijft dus in lengte van jaren op ons aller lippen. Haar gestalte laat een leegte achter. De leegte van een die nooit een gemeenzame toon aansloeg, maar wel onze gemeenschap wist te binden.

Juist dertig jaar geleden begon het laatste kabinet-Drees, midden in de woelingen van Suez en Boedapest. De verhoudingen tussen Zuid en Noord, tussen Oost en West hadden een dieptepunt bereikt. Ook in Nederland was de spanning te snijden. Toen zong onze nationale jaarsluiter het liedje: "Ik weet niet wie ik morgen nu moet groeten". Sommige dingen waren duidelijk: "Niet de rode Boelganin, en Eisenhower groet ik wel, daar zit het 'm niet in". Maar dan komt de twijfel: "Wat gaan we met Tito doen, geven we die een nieuwjaarszoen"? Enzovoort, tot de slotsom "Ik groet ze geen van allen en ik groet alleen juffrouw Klompé".

Een simpel liedje is niet de slechtste onuitwisbare herinnering. Omdat het de charme heeft van de natuurlijkheid. Natuurlijk rouwen wij om Marga Klompé. Moge zij rusten in de vrede waarvoor zij gevochten heeft.

□

Minister **Lubbers**: Mijnheer de Voorzitter! Graag voeg ik namens het kabinet een enkel woord toe aan wat u zojuist gezegd heeft ter nagedachtenis aan mevrouw dr. Marga Klompé.

Gisteren, op de naamdag van Franciscus, werd in Assisië gebeden voor vrede en tegen geweld. Het is haast meer dan symbolisch dat zo weinige minuten slechts nadat die dag voltooid was, mevrouw Klompé insliep. Zij heeft het land gediend op tal van posten. Als minister-president noem ik natuurlijk in het bijzonder haar werkzaamheid in het derde kabinet-Drees, in dat van Beel, van De Quay, van Zijlstra en van De Jong. Na die actieve politieke periode werd zij, de eerste vrouwelijke minister, minister van Staat.

Het begon vroeg. U wees er reeds op, Voorzitter. In 1948 werd zij lid van deze Kamer, na al ervaring te hebben opgedaan in de Nederlandse delegatie naar de Algemene Vergadering van de Verenigde Naties. Van daar heeft zij zich de eerste jaren vooral ingezet voor de internationale

politieke vragen. In 1956 werd zij minister van Maatschappelijk Werk. Als minister heeft mevrouw Klompé een groot aandeel gehad in de op- en uitbouw van wat wij zijn gaan noemen "de moderne verzorgingsstaat". Zij heeft er zich met alle kracht voor ingezet. En — u noemde het reeds — in zekere zin was een kroon op haar werk de inwerkingtreding van de Algemene Bijstandswet; na de ouderdomsvoorziening de volgende grote en belangrijke stap. De Algemene Bijstandswet; dat klinkt financieel, maar diegenen die mevrouw Klompé van nabij gekend hebben, weten hoezeer zij zich betrokken heeft gevoeld, met een zeer persoonlijke inzet, bij al degenen die om welke reden dan ook in moeilijkheden waren gekomen. De aandacht voor het immateriële en de aandacht voor de gekwetsten en de beschadigden, dus voor degene die naar de menselijke maat echt te kort kwam, was haar op het lijf geschreven.

Zij was minister in die roerige, boeiende en dynamische jaren zestig. Het was niet altijd even gemakkelijk om als minister een antwoord te vinden op de ideeën die toen opbruisen vanuit de samenleving, en om binnen het beleid dat haar was toevertrouwd, te weten cultuur, maatschappelijk werk en recreatie, een zekere kanalisatie te geven. We kunnen nu zeggen dat zij dit vanuit de warmte van haar hart en vanuit de kracht van haar geest buitengewoon goed heeft gedaan.

In 1971 is het zover: Marga Klompé neemt na zes kabinetten afscheid van het ministerschap. En alsof het nog niet genoeg was, ging ze er toen weer voluit tegenaan. Niet in ruste. Bepaald niet. Studie, overleg en bezinning, maar het ook lastig maken, zoals het begonnen was in haar studententijd. Ook toen weer, in de politiek, in de kerk en in de samenleving. Daar zal elders meer over gesproken worden. Ik beperk mij nu tot een dankbaar woord namens het kabinet. Ik voeg er dit aan toe. Het is vijftien jaar geleden dat ik een van degenen was die op de schouder werden getikt door mevrouw Klompé, zoals zij in de loop van haar leven bij zovelen heeft gedaan. Zij sprak mij toe over *Justitia et Pax*, gerechtigheid en vrede. Dat, zo zei zij, is een internationale organisatie die de moeite waard is, en daar behoort jij je voor in te gaan zetten. Zo wist zij mensen te appelleren. Het

is slechts één voorbeeld. Werk aan gerechtigheid en vrede. Aan dat dienstbare leven van Marga Klompé is een eind gekomen. Maar, ik zeg het hier, zij staat aan de poorten van het koninkrijk van vrede en gerechtigheid, waarvoor zij zich hier op aarde altijd zo voluit heeft ingezet, om het naar de mate van de menselijke mogelijkheden hier gestalte te geven.

De vergadering wordt enige ogenblikken geschorst.

□

De **Voorzitter**: Ik deel aan de Kamer mee, dat zijn ingekomen berichten van verhindering van de leden:

De Grave, wegens verblijf buitenslands, tot en met 6 november a.s.;

Schoo, wegens ziekte, de hele week;

Stemerding, wegens verblijf buitenslands, de hele week.

Deze berichten worden voor kennisgeving aangenomen.

De **Voorzitter**: De ingekomen stukken staan op een lijst, die op de tafel van de griffier ter inzage ligt. Op die lijst heb ik ook voorstellen gedaan over de wijze van behandeling. Als aan het einde van de vergadering daartegen geen bezwaren zijn ingekomen, neem ik aan, dat de Kamer zich met de voorstellen heeft verenigd.

(De lijst is opgenomen aan het eind van deze weekeditie.)¹

De **Voorzitter**: Op de tribune is aanwezig een delegatie uit de Zweedse Rijksdag onder voorzitterschap van voorzitter Ingemund Bengtsson. Wij heten hen zeer van harte welkom.

(applaus)

Regeling van werkzaamheden

De **Voorzitter**: Het Presidium heeft met eenparigheid van stemmen besloten, te stellen in handen van:

a. de vaste commissie voor Justitie: - het wetsvoorstel Wijziging van het Wetboek van Strafrecht en het

Voorzitter

Wetboek van Strafvordering
(Anonieme verdachte) (19 757);

b. de vaste commissie voor Sociale Zaken en Werkgelegenheid:
- het wetsvoorstel Het achterwege laten van de herziening van het wettelijk minimumloon, van de uitkeringen krachtens een aantal sociale verzekeringswetten en van een aantal uitkeringen en pensioenen krachtens enige andere wetten per 1 januari 1987 en per 1 juli 1987 (19 762).

Op verzoek van de fractie van het CDA benoem ik:

- in de vaste commissie voor Nederlands-Antilliaanse en Arubaanse Zaken de heer Hermes tot lid in plaats van mevrouw Kraaijeveld-Wouters, mevrouw Kraaijeveld-Wouters tot plaatsvervangend lid in plaats van de heer Borgman;
- in de vaste commissie voor Politie de heer Hennekam tot plaatsvervangend lid in plaats van de heer Borgman;
- in de vaste commissie voor het Midden- en Kleinbedrijf de heer Duyn tot plaatsvervangend lid in plaats van mevrouw Janmaat-Abée;
- in de vaste commissie voor het Emancipatiebeleid mevrouw Janmaat-Abée tot lid in plaats van de heer Krajenbrink, de heer Krajenbrink tot plaatsvervangend lid in plaats van mevrouw Janmaat-Abée, de heer Duyn tot plaatsvervangend lid in plaats van mevrouw Laning-Boersema;
- in de bijzondere commissie Integraal Structuurplan Noorden des Lands (15 550) de heer Duyn tot lid in plaats van mevrouw Moret-de Jong.

Ik deel aan de Kamer mede, dat ik de leden en plv. leden van de vaste commissie voor EG-zaken heb benoemd. De samenstelling van deze commissie zal als noot in de Handelingen worden opgenomen.

(Opgenomen aan het eind van deze weekeditie.)²

De **Voorzitter**: Ik deel voorts aan de Kamer mede, dat de UCV over het Meerjarenprogramma stadsvernieuwing, althans voorlopig, niet doorgaat.

Ik bepaal nader dat de UCV Politie zal worden gehouden op 3 november

aanstaande van 16.30 uur tot uiterlijk 23.00 uur en de UCV Handhaving milieubeleid ook op die dag van 11.15 uur tot uiterlijk 16.15 uur.

Ik geef het woord aan de heer Bolkestein, die het heeft gevraagd.

De heer **Bolkestein** (VVD): Mijnheer de Voorzitter! Nu de minister van Buitenlandse Zaken, blijkens de brief die ons heeft bereikt, alsnog bereid is inzake de uitreiking van de Erasmus-prijs te handelen zoals mijn fractie dat graag zou zien, zie ik geen redenen hem alsnog hierover te interpellieren. Ik verzoek u dan ook mijn interpellatie van de agenda af te voeren.

De **Voorzitter**: Ik stel voor, aan dit verzoek te voldoen.

Daartoe wordt besloten.

De **Voorzitter**: Inmiddels zullen de leden hebben begrepen, dat de heer Van Traa over dit onderwerp nog mondelinge vragen wenst te stellen. Het onderwerp is nog niet helemaal weg.

Ik geef het woord aan de heer Meijer, die het heeft gevraagd.

De heer **Meijer** (PvdA): Voorzitter! Gisteren heeft de Raad van Ministers van Buitenlandse Zaken van de Europese Gemeenschap een vergadering gehouden waarbij onder andere het sanctiebeleid ten aanzien van Zuid-Afrika aan de orde is geweest. Ook gemeenschappelijke maatregelen ten opzichte van Syrië zijn besproken. Onze fractie zou het zeer op prijs stellen, indien u de minister van Buitenlandse Zaken wilde vragen de Kamer inlichtingen te verschaffen over de besluitvorming ter zake. Daarover lijkt mij tot op dit moment nog tamelijk veel onduidelijkheid te bestaan.

Vervolgens zouden wij graag in die brief vermeld zien de opvattingen van de Nederlandse regering ten aanzien van het sanctiebeleid tegenover Zuid-Afrika en het gemeenschappelijk in te stellen beleid ten aanzien van Syrië, zoals die naar voren zijn gebracht in de vergadering, alsmede een evaluatie van de Nederlandse regering van de vergadering van gisteren.

De **Voorzitter**: De minister vindt het goed! Ik behoef dus geen brief te schrijven.

Aan de orde zijn de **stemmingen over drie moties**, ingediend in de UCV over de **nota Combinatie ouderschap-betaalde arbeid (19 368)**, te weten:

- de motie-Leijnse/Groenman over doorbetaling van loon gedurende ouderschapsverlof (19 368, nr. 8);
- de motie-Leijnse/Groenman over aanvulling van het ouderschapsverlof (19 368, nr. 9);
- de motie-Groenman c.s. over betaald verlof van de partner bij bevallingsverlof (19 368, nr. 10).

(Zie UCV 6 van 6 oktober 1986.)

De **Voorzitter**: Het is mij gebleken, dat deze moties voldoende worden ondersteund.

In stemming komt de motie-Leijnse/Groenman (19 368, nr. 8).

De **Voorzitter**: Ik constateer, dat de aanwezige leden van de fracties van de PvdA, D66, de PPR en de PSP voor deze motie hebben gestemd en die van de overige fracties er tegen, zodat zij is verworpen.

In stemming komt de motie-Leijnse/Groenman (19 368, nr. 9).

De **Voorzitter**: Ik constateer, dat deze motie is verworpen met dezelfde stemverhouding als de vorige.

In stemming komt de motie-Groenman c.s. (19 368, nr. 10).

De **Voorzitter**: Ik constateer, dat deze motie is verworpen met dezelfde stemverhouding als de vorige.

Ik stel voor, de stukken onder nr. 19 368 voor kennisgeving aan te nemen.

Daartoe wordt besloten.

Aan de orde zijn de **stemmingen** in verband met het wetsvoorstel **Nieuwe regeling van het bewijsrecht in burgerlijke zaken (10377)**.

(Zie UCV 1 van 22 september 1986.)

In stemming komt het amendement-Van der Burg (stuk nr. 21, I, herdruk).

Voorzitter

De **Voorzitter**: Ik constateer, dat dit amendement met algemene stemmen is aangenomen.

Ik stel vast, dat door de aanneming van dit amendement het andere op stuk nr. 21 (herdruk) voorkomende amendement als aangenomen kan worden beschouwd.

Artikel I, zoals het is gewijzigd door de aanneming van de amendementen-Van der Burg (stuk nr. 21, I en II, herdruk), wordt zonder stemming aangenomen.

De artikelen II t/m IX en de beweegreden worden zonder stemming aangenomen.

In stemming komt het wetsvoorstel.

De **Voorzitter**: Ik constateer, dat de aanwezige leden van de fractie van de VVD tegen dit wetsvoorstel hebben gestemd en die van de overige fracties ervoor, zodat het is aangenomen.

Aan de orde is de **stemming over een motie**, ingediend naar aanleiding van het **onderzoeksrapport Overheid en religieuze bewegingen**, te weten:

- de gewijzigde motie-Wiebenga over de investeringskosten van ruimtelijke voorzieningen voor sociaal-culturele/religieuze doeleinden (16 635, nr. 11).

(Zie vergadering van 21 oktober 1986.)

De **Voorzitter**: Ik constateer, dat de aanwezige leden van de fracties van het CDA, de PPR en de PSP tegen deze gewijzigde motie hebben gestemd en die van de overige fracties ervoor, zodat zij is aangenomen.

Ik stel voor, de stukken 16 635, nrs. 3 t/m 5, 10 en 12 voor kennisgeving aan te nemen.

Daartoe wordt besloten.

Aan de orde is de **stemming over een motie**, ingediend bij de behandeling van de **stukken in verband met de C2-deponie**, te weten:

- de motie-Eisma c.s. over technische faciliteiten voor verdere compartimentering (19 700-XI, nr. 11).

(Zie vergadering van 21 oktober 1986.)

De **Voorzitter**: Ik constateer, dat de aanwezige leden van de fracties van het CDA, de VVD en de SGP tegen deze motie hebben gestemd en die van de overige fracties ervoor, zodat zij is verworpen.

Ik stel voor, de stukken 19 200-XI, nrs. 85 en 87 voor kennisgeving aan te nemen.

Daartoe wordt besloten.

Aan de orde zijn de **stemmingen** in verband met het wetsvoorstel **Wijziging van de Wet op de rechterlijke organisatie en het Wetboek van Strafvordering (Hoger beroep in strafzaken bij een enkelvoudige kamer (19033))**.

(Zie vergadering van 23 oktober 1986.)

Artikel I wordt zonder stemming aangenomen.

In stemming komt het amendement-Soutendijk-Van Appeldoorn (stuk nr. 14).

De **Voorzitter**: Ik constateer, dat de aanwezige leden van de fracties van de PvdA, het GPV en de VVD tegen dit amendement hebben gestemd en die van de overige fracties ervoor, zodat het is verworpen.

Artikel II wordt zonder stemming aangenomen.

Artikel III en de beweegreden worden zonder stemming aangenomen.

In stemming komt het wetsvoorstel.

De **Voorzitter**: Ik constateer, dat de aanwezige leden van de fracties van de SGP en de RPF tegen dit wetsvoorstel hebben gestemd en die van de overige fracties ervoor, zodat het is aangenomen.

Aan de orde is de **beantwoording van vragen**, gesteld overeenkomstig artikel 121 van het Reglement van Orde door het lid Knol aan de minister van Buitenlandse Zaken, over **de dood van vijf Surinaamse burgers**.

□

De heer **Knol** (PvdA): Mijnheer de Voorzitter! Ik wil de minister van Buitenlandse Zaken de volgende vragen stellen.

1. Zijn tijdens het weekend van 18 en 19 oktober 1986 in Paramaribo vijf Surinaamse burgers door leden van de militaire politie en een aantal in burger geklede personen uit hun woning gehaald vanwege hun (vermeende) sympathie voor Brunswijk?

2. Zijn deze vijf burgers naderhand dood aangetroffen, doorzeefd met kogels?

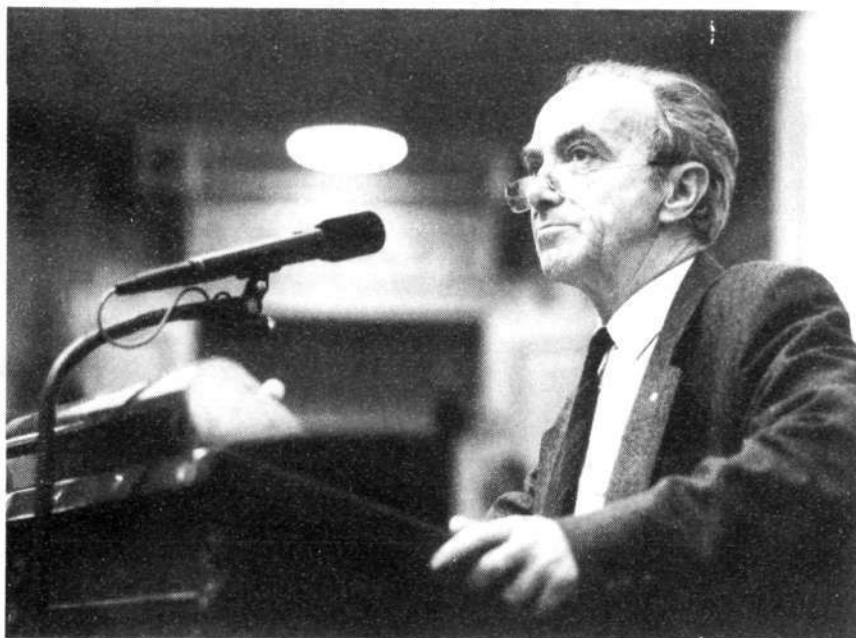
3. Zo ja, wie kunnen verantwoordelijk gesteld worden voor hun dood en welke beleidsconclusies met betrekking tot de relatie met Suriname-Nederland trekt u uit deze gebeurtenissen?

4. Indien de vragen 1 en 2 ontkennend worden beantwoord, wat is er dan wel gebeurd?

□

Minister **Van den Broek**: Mijnheer de Voorzitter! In antwoord op de vragen 1 en 2 kan ik meedelen dat op 19 oktober door de Surinaamse politie bij de Billitonmijn, in de nabijheid van Paramaribo, vier stoffelijke overschotten zijn aangetroffen die door rug en hoofd waren geschoten. De lijken zouden naar de desbetreffende plaats zijn gebracht nadat de mensen elders waren gedood. Eveneens zijn er berichten dat een jonge man, die werd verdacht van brandstichting, door de militaire politie uit zijn huis is gehaald en vervolgens is doodgeschoten. Tijdens het weekeinde van 18 tot 20 oktober zouden in verschillende wijken in Paramaribo meerdere, voornamelijk jonge, bosnegers zijn aangehouden en vervolgens om het leven zijn gebracht. In de Surinaamse pers zijn de namen gepubliceerd van de vier slachtoffers die bij Paramaribo zijn gevonden. Een volledige lijst, bevattende de namen van alle slachtoffers, is niet beschikbaar.

Het spreekt vanzelf dat de regering ernstig verontrust is over deze berichten. Alhoewel er op dit moment geen bewijs is dat het militaire gezag verantwoordelijk is voor deze daad, kan betrokkenheid van het militaire apparaat evenmin op voorhand worden uitgesloten. Dat is de reden waarom ik de ambassa-

De heer Knol (PvdA)

deur in Paramaribo heb gevraagd om op hoog niveau opheldering te vragen.

□

De heer **Knol** (PvdA): Voorzitter! Ik dank de minister voor zijn antwoorden. Ik heb nog twee aanvullende vragen.

Heeft de Surinaamse overheid — ik bedoel daarmee de regering-Radakishun — op de een of andere manier op de gebeurtenissen gereageerd?

Wat heeft het nationaal instituut voor de mensenrechten ten aanzien van deze zaak gedaan?

□

Minister **Van den Broek**: Voorzitter! Zoals gezegd, heb ik de ambassadeur gevraagd opheldering hierover te vragen bij de Surinaamse regering. Ik heb daarop geen reactie gekregen. Publieke uitlatingen dienaangaande heb ik evenmin gehoord of gezien.

Ten aanzien van het nationaal instituut voor de mensenrechten kan ik zeggen dat de ambassadeur diverse malen in contact met dat instituut is geweest. Ik waag te betwijfelen of dat instituut voldoende geëquipeerd is om dit soort zaken onder de huidige omstandigheden naar behoren te behandelen.

De heer **Weisglas** (VVD): Mijnheer

de Voorzitter! In toenemende mate hebben wij in de afgelopen tijd berichten gehoord, ook uit kerkelijke kring uit Suriname, dat er sprake is van een humanitaire noodsituatie voor de bevolking, met name in Oost-Suriname, ten gevolge van de conflicten en de gevechten die daar om dit moment plaatsvinden. Is de minister van Buitenlandse Zaken bereid om in overleg te treden met zijn collega voor Ontwikkelingssamenwerking om na te gaan wat precies de humanitaire noden zijn en om na te gaan welke mogelijkheden er zijn om vanuit Nederland, via particuliere kanalen, wellicht in de vorm van medicijnen, voedsel of anderszins deze noodsituatie te verlichten als deze inderdaad bestaat?

Minister **Van den Broek**: Voorzitter! Ik zal dat verzoek graag overbrengen aan mijn collega van Ontwikkelingssamenwerking. Recente uitspraken van de heer Bukman wijzen er duidelijk op dat hij aandacht voor deze situatie heeft. Hij heeft ook al eerder uitgesproken dat wanneer er sprake is van een werkelijke noodsituatie, zoals door de geachte afgevaardigde aangeduid, Nederland in beginsel bereid blijft om te zien hoe die nood kan worden gelenigd.

Aan de orde is de **beantwoording**

van vragen, gesteld overeenkomstig artikel 121 van het Reglement van Orde door het lid Van Traa aan de minister van Buitenlandse Zaken, over **de bemoeienis van het kabinet bij de komende uitreiking van de Erasmusprijs**.

□

De heer **Van Traa** (PvdA): Mijnheer de Voorzitter!

1. Heeft de minister de Stichting Praemium Erasmianum meegedeeld dat de regering geen bezwaren heeft tegen het uitspreken van een integrale reden van Vaclav Havel tijdens de prijsuitreiking van 13 november aanstaande?

2. Is de minister bereid dit ook aan de heer Havel persoonlijk te laten meedelen?

3. Is de minister van mening, dat de heer Havel op of omstreeks 2 tot 4 oktober 1986 niet gevraagd had behoren te worden zijn toespraak aan te passen dan wel niet uit te laten spreken?

4. Betekent de laatste zinsnede uit de brief van de minister van 24 oktober j.l.: "De regering zal zich in dit geval aan het oordeel van de Kamer — zoals dat gebleken is bij de gedachtenwisseling — refereren waarbij zij overigens de vanuit de Kamer gehanteerde argumenten voor rekening van de betrokken woordvoerders laat", dat de regering geen eigen mening wenst uit te spreken over de gang van zaken, of moet hieruit worden begrepen dat de regering niet overtuigd is door de argumenten van de Kamer?

5. Moet waar in bedoelde brief wordt gesproken over "dit geval", hieruit worden afgeleid, dat in andere voorkomende gevallen wederom beperkingen kunnen worden gevraagd van prijswinnaars bij dergelijke prijsuitreikingen?

□

Minister **Van den Broek**: Voorzitter! Het antwoord op vraag 1 luidt bevestigend.

Een boodschap als bedoeld in vraag 2 ligt niet op de weg van de regering. Alle contacten met de heer Havel of zijn vertegenwoordiger zijn geleid via de Stichting Praemium Erasmianum. Ik moet en mag ervan uitgaan, dat de boodschap die ik zelf conform mijn antwoord op vraag 1 aan de voorzitter van de stichting

heb doen toekomen, ook de laureaat en zijn vertegenwoordiger heeft bereikt.

In antwoord op vraag 3 mag ik erop wijzen dat het ook hier ging om een conclusie in het overleg tussen het bestuur van de stichting en de minister van Buitenlandse Zaken. Dat overleg had ook in dit opzicht tot algehele overeenstemming geleid. Ik ben overigens van oordeel dat deze vraag minder relevant is, gezien de brief van 24 oktober.

In antwoord op vraag 4 merk ik op dat het, ook zonder zich te begeven in allerlei argumenten die door de Kamer bij het debat met de minister van Buitenlandse Zaken ad interim zijn aangevoerd, wijsheid kan zijn om het oordeel van de overgrote meerderheid van de Kamer te volgen.

In antwoord op vraag 5 zeg ik dat in die gevallen waarin de stichting op eigen initiatief zich om een oordeel en advies wendt tot de regering, deze zich daarover uiteraard zal beraden. Geval voor geval zal worden nagegaan hoe op dergelijke verzoeken om advies dient te worden gereageerd.

□

De heer **Van Traa** (PvdA): Mijnheer de Voorzitter! Ik dank de minister voor zijn antwoord en ik ben blij dat het duidelijk is dat de toespraak integraal zal worden voorgelezen.

De antwoorden geven mij reden mij af te vragen of het niet veel beter zou zijn geweest, gewoon volmondig toe te geven dat fouten zijn gemaakt. Was dat niet overtuigender geweest na de ruitserlijke erkenning van de minister-president dat ook hij dat standpunt had ingenomen? Het is niet alleen een zaak van wijsheid van het volgen van een oordeel. Het gaat ook om het ruitserlijk toegeven, dat fouten zijn gemaakt.

De minister zegt dat de Stichting Praemium Erasmianum de heer Havel wel zal inlichten. Wat voor indruk moet dit op Havel en Charta '77 maken? De gang van zaken heeft op zijn minst de indruk gewekt, dat steun aan Charta '77 en de ideeën van Havel vooral een niet te officieel karakter moest krijgen.

Ik neem graag van de minister aan dat hij in genen dele de vrijheid van meningsuiting wilde beperken of onvoldoende waardering zou hebben voor Charta '77. Wat stond er dan wél voor bij de minister? Toch niet de reis naar Moskou van de minister-president en de minister van Buitenlandse Zaken?

Collega Bolkestein heeft zijn interpellatie ingetrokken. Dat is begrijpelijk. Ik zou er ook niet op zijn teruggekomen, indien de brief van de minister niet zo zuinig zou zijn geweest. Ook de antwoorden nu zijn weer zo zuinig.

De minister is niet overtuigd, maar

deelt het oordeel van de Kamer. Dat is mijn uitleg van de woorden "zich refereren aan". Wat betekent dat? Is het alleen een teken van wijsheid, zonder de argumenten van de Kamer te delen? Welke punten van buitenlands beleid brengen de minister ertoe, te spreken van wijsheid en niet te worden overtuigd door de argumenten van de Kamer? Kan de minister duidelijker zijn in welke gevallen een zelfde handelwijze alsnog gevolgd zal worden?

□

Minister **Van den Broek**: Voorzitter! Wat mij bij het lezen van het verslag en de gebezigde argumenten opgevallen is, is dat het element van de ministeriële verantwoordelijkheid ter zake van betrokkenheid van het Koninklijk Huis bij mogelijke politiek controversiële kwesties, ook in het internationale kader, zo weinig aandacht heeft gekregen. Daarmee matig ik mij geen oordeel aan over de afweging die de Kamer op dit punt heeft willen maken. Het enige wat ik heb geconstateerd, is dat dit element, dat voor mij de enige aanleiding was voor betrokkenheid bij de vormgeving rond de toekenning van de prijs, naar mijn oordeel onderbelicht is gebleven in het debat. Ik zeg nogmaals — ook in antwoord op de geachte vragensteller —: zonder te willen treden in alle argumenten van de betrokken woordvoerders, ben ik tezamen met het kabinet tot de conclusie gekomen dat het onder de gegeven omstandigheden juistere ware, thans op de eerder ingeslagen weg terug te komen en het oordeel van de Kamer te volgen.

Ik ben niet in staat, op de tweede vraag van de geachte afgevaardigde te antwoorden, want dan zouden wij moeten treden in de casuïstiek. Wij zouden dan na moeten gaan, in welke gevallen de ministeriële verantwoordelijkheid geactiveerd moet worden, op welke wijze en hoever. Ik denk dat dit een zaak is — ik heb dat ook in eerste termijn gezegd — die van geval tot geval moet worden bekeken.

De heer **Kombrink** (PvdA): Voorzitter! Op het moment dat de minister van Buitenlandse Zaken er zijn bevreemding over uitspreekt dat vorige week bij de beantwoording van mondelinge vragen zo weinig aandacht is besteed aan zaken die

De heer Van Traa (PvdA)

het Koninklijk Huis betreffen, lijkt hij in de allereerste plaats kritiek uit te spreken op de minister-president, die inderdaad pas aan het eind van een urenlange beantwoording van vragen, deze factor van zijn kant noemde. Dat ligt dus niet aan de Kamer: zij vraagt slechts. Mijn vervolgvraag is de volgende. Er valt eigenlijk alleen enig begrip op te brengen voor de problemen die de minister had met het geven van het gevraagde oordeel en advies aan de stichting, wanneer er een tekst zou zijn van een prijsontvanger die in strijd zou zijn met het buitenlandse politieke beleid van de regering. Daarop heeft de minister-president niet gedoeld, dat heeft hij niet uiteengezet. Aannemend dat er van zodanige bezwaren geen sprake is, hoe kan er dan — als Hare Majesteit gelukkig wel iemand als de heer Boesak uit Zuid-Afrika ontvangt — een probleem ontstaan rond het Koninklijk Huis bij het aanhoren van een speech van de heer Havel?

Minister Van den Broek: Voorzitter! De geachte afgevaardigde speelt de bal terug naar het kabinet, in dit geval naar de minister van Buitenlandse Zaken ad interim. Ik heb bij het lezen van het verslag geconstateerd dat na ongeveer vier vijfde van het debat — ik meen dat het de geachte afgevaardigde Van Es is geweest, later aangevuld door de heer Knol — dit element ter sprake is gebracht.

Ik zal proberen, het anders te formuleren. De moeite die ik had met de gang van zaken rond het debat zoals ik het heb gelezen, is dat daarmee het element van beknutting van de vrijheid van meningsuiting enerzijds en mogelijke twijfel aan de opstelling van de minister van Buitenlandse Zaken ten aanzien van Charta anderzijds, in een wat twijfelachtig daglicht werd gesteld. Wellicht gebeurde dit onbedoeld en onbewust, maar het was wel het resultaat. Gezien het beleid dat deze minister gewend is te voeren op het gebied van de mensenrechten, was dat een zaak die hem getroffen heeft.

Wat de casuïstiek betreft — dat aspect is wederom aan de orde — nog het volgende. De vraag is gesteld, in welke gevallen een zaak geacht moet worden, van een politiek controversieel karakter te zijn, die van invloed is op de aanwezigheid van leden van het Koninklijk Huis, bij voorbeeld bij een dergelijke prijsuit-

reiking. Ik vraag mij af, of het nader ingaan op die argumenten op dit moment de zaak waar ook de Kamer voor staat, werkelijk dient. Ik zou mij daarvan willen onthouden.

De heer Wallage (PvdA): Voorzitter! Vindt de minister, alle gebeurtenissen van de afgelopen weken overziende, dat hij in deze zaak juist heeft gehandeld?

Minister Van den Broek: Voorzitter! Die vraag heb ik in feite al beantwoord in de brief aan de Kamer van 24 oktober.

De heer Ter Beek (PvdA): Voorzitter! Vorige week heeft de minister-president — de minister van Buitenlandse Zaken ad interim — meegedeeld, dat de minister van Buitenlandse Zaken enkele bedenkingen koesterde tegen de oorspronkelijke rede van de heer Havel. Er is toen van verschillende kanten aan de minister-president gevraagd, wat die bedenkingen dan wel waren, maar daar is geen duidelijk antwoord op gegeven. Nu de minister van Buitenlandse Zaken hier gelukkig aanwezig is, wil ik hem vragen, wat zijn bedenkingen eigenlijk waren tegen de rede die de heer Havel wilde laten voorlezen.

Minister Van den Broek: Mijnheer de Voorzitter! Tegen de achtergrond van de ministeriële verantwoordelijkheid, is de tekst van de uit te spreken rede ter sprake gekomen in het overleg tussen de stichting Praemium Erasmianum en mij. Ik herhaal dat dit gesprek tot eenduidige conclusies en volgestrekte overeenstemming heeft geleid.

Mevrouw Van Es (PSP): Voorzitter! Het resultaat van het overleg met het stichtingsbestuur was dat de vrijheid van meningsuiting van iemand als Havel, uit een land als Tsjechoslowakije, werd beknut. Kan hieruit niet de conclusie worden getrokken dat de ministeriële verantwoordelijkheid voor het Koninklijk Huis met betrekking tot de stichting Praemium Erasmianum eigenlijk niet te dragen is?

Minister Van den Broek: Voorzitter! Deze conclusie kan zeker door mij, onder deze omstandigheden, niet worden getrokken. Dit is een zaak die vooral de relaties met het Koninklijk Huis betreft. De minister-president

draagt hiervoor primair de verantwoordelijkheid. In zijn algemeenheid zou ik de vraag van mevrouw Van Es zeker niet bevestigend willen beantwoorden.

De heer Buurmeijer (PvdA): Voorzitter! De minister heeft opnieuw melding gemaakt van het overleg tussen hem het bestuur van de stichting. Wij hebben hem de vraag voorgelegd wat zijn oordeel was. Wij hebben hem niet gevraagd naar de formele weergave dat iets in overeenstemming tot stand is gekomen. Wat is het oordeel van de minister over de inhoud van de tekst die zou worden uitgesproken?

Minister Van den Broek: Voorzitter! Ik dacht niet dat hier aan de orde is wat precies de onderdelen waren van het overleg tussen de stichting Praemium Erasmianum en de minister van Buitenlandse Zaken. Het initiatief voor dit overleg is door de stichting genomen. Ik zeg nogmaals dat het overleg tot volgestrekte overeenstemming heeft geleid.

De heer Kombrink (PvdA): Wij bepalen toch wat relevant is!

Aan de orde is de **beantwoording van vragen**, gesteld overeenkomstig artikel 121 van het Reglement van Orde door het lid Van Es aan de staatssecretaris van Justitie, over **de uitzetting van een aantal Afghaanse asielzoekers**.

Mevrouw Van Es (PSP): Mijnheer de Voorzitter! Naar aanleiding van recente gebeurtenissen op Schiphol met betrekking 12 Afghaanse vluchtelingen die het land al zijn uitgezet en een aantal anderen die het land dreigen te worden uitgezet, heb ik de volgende vragen.

1. Kan de staatssecretaris uiteenzetten, wat de situatie is met betrekking tot de uitzetting en de voorgenomen uitzetting van een aantal Afghaanse asielzoekers?
2. Hebben enkele van de inmiddels uitgezette asielzoekers zichzelf verwond en zijn dezen nadien op het vliegtuig gezet?
3. Naar welke landen zijn de Afghaanse asielzoekers uitgezet? Waarom naar deze landen? Welke

afspraken bestaan er met de ontvangende landen over de opvang?

4. Zijn inmiddels twee van de naar Egypte uitgezette Afghanen terug in Nederland? Zo ja, waarom?

5. Moet uit het feit, dat geen der asielzoekers is uitgezeten naar Pakistan afgeleid worden dat Pakistan niet meer beschouwd kan worden als eerste land van opvang?

□

Staatssecretaris **Korte-van Hemel**: Voorzitter! Op de eerste vraag van mevrouw Van Es kan ik antwoorden dat er regelmatig Afghaanse asielzoekers op de luchthaven Schiphol komen. Er wordt dan van geval tot geval gezien of betrokkenen tot Nederland worden toegelaten. Dit heeft ertoe geleid dat recent enkele tientallen Afghanen tot ons land zijn toegelaten. Het aantal Afghaanse asielzoekers dat in het kader van de asielprocedure de toegang tot Nederland is geweigerd en aan wie inmiddels een afwijzende beschikking op hun asielaanvraag is uitgereikt, bedraagt 24.

Het betreft hier Afghanen die niet als vluchteling zijn aangemerkt en ten aanzien van wie in ieder geval vast staat, dat zij in een ander land van herkomst voldoende bescherming tegen terugzending naar Afghanistan hebben genoten of hadden kunnen genieten.

In 21 gevallen is inmiddels een kort geding aangespannen bij de president van de rechtbank te Haarlem. In de overige drie zaken vindt uitreiking van de beschikking heden plaats. Alvorens het kort geding zal dienen, worden de herzieningsverzoeken op het ministerie zorgvuldig op hun merites bekeken.

Op de tweede vraag, of het waar is dat een aantal van de inmiddels uitgezette asielzoekers zichzelf verwond heeft en gewond op het vliegtuig is gezet, luidt het antwoord bevestigend. Twee personen hebben zichzelf licht verwond, nadat hun de uitspraak van de president van de arrondissementsrechtbank te Haarlem op 24 oktober jl. door hun raadsman was medegedeeld. Na medische behandeling bestond er geen bezwaar tegen hun vertrek uit Nederland op 25 oktober jl.

De vragen 3 en 4 beantwoord ik gezamenlijk. De vragen luiden: naar welke landen zijn de Afghaanse asielzoekers uitgezet; waarom naar deze landen; welke afspraken bestaan er met ontvangende landen; is het waar dat inmiddels twee van de naar Egypte uitgezette Afghanen terug in Nederland zijn; zo ja, waarom? De Afghanen in kwestie zijn in strijd met de van kracht zijnde ICAO-bepalingen — namelijk de conventie betreffende internationale burgerluchtvaartorganisatie van 7

december 1944 — door de desbetreffende luchtvaartmaatschappijen, te weten Biman (Bangla Desh Airways) en KLM, naar Nederland aangevoerd. Geen van deze personen was immers bij aankomst op de luchthaven Schiphol in het bezit van de vereiste documenten voor toegang tot Nederland. Volgens eigen verklaring hebben zij zich tijdens hun reis, en wel na het inchecken, van hun documenten ontdaan. Op grond van de terzake geldende nationale en internationale regelingen, rust er op de aanvoerende maatschappij de verplichting om een vreemdeling aan wie de toegang tot Nederland wordt geweigerd, zoals in dit geval, terug te brengen naar het punt van vertrek, respectievelijk Bombay, Dacca en Cairo.

Met inachtneming van het vorenstaande zijn er dan op 25 oktober jl. tien Afghanen aan boord van een vliegtuig van Bangladesh Air geplaatst. Dit vliegtuig had als reisroute: Amsterdam, Athene, Bombay, Dacca. Aan de hand van gegevens van de maatschappij, met name van de passagierslijsten, regelt deze de toegang tot de landen van het vertrek. Op dezelfde dag zijn twee Afghanen met de KLM richting Cairo vertrokken. Aldaar werd hun echter de toegang geweigerd, omdat niet voldoende aannemelijk kon worden gemaakt dat deze vreemdelingen eerder daadwerkelijk vanaf Cairo naar Amsterdam waren vertrokken. Thans wordt gepoogd, één der vreemdelingen naar Delhi, India, te laten vertrekken, omdat gebleken is dat hij aldaar gedurende vijf jaar heeft gewoond en tevens onder de bescherming heeft gestaan van de vertegenwoordiger van de Hoge Commissaris aldaar. De vertegenwoordiger van de Hoge Commissaris in Nederland is over een en ander ingelicht.

De vijfde vraag, of uit het feit dat geen der asielzoekers is uitgezeten naar Pakistan moet worden afgeleid, dat Pakistan niet meer beschouwd kan worden als land van opvang is een onjuiste conclusie. Ik antwoord daar dus "neen" op. Pakistan kan worden aangemerkt als land van eerste opvang voor Afghaanse vluchtelingen. Dit oordeel baseer ik onder meer op het ambtsbericht dat ik van de minister van Buitenlandse Zaken ontving d.d. 13 oktober 1986.

Staatssecretaris Korte-van Hemel van Justitie

Mevrouw **Van Es** (PSP): Voorzitter! Kan de staatssecretaris mij nog concreet meedelen wie van de tien asielzoekers zijn toegelaten in Bombay en wie in Dacca?

Mijn eerste vraag ging over de opvang op Schiphol. Kan de staatssecretaris alsnog uiteenzetten wat daar precies is gebeurd ten tijde van de uitzetting? Die vraag is mede ingegeven door commentaren die wij de laatste dagen lezen in de kranten, onder andere van de luchthavenpredikant van Schiphol. In die commentaren staat dat er in de opvangruimte op Schiphol eigenlijk te veel verschillende vluchtelingen uit verschillende landen bij elkaar zitten, waardoor de spanning tot ongekende hoogte wordt opgevoerd. Daardoor gebeuren er heel nare dingen. Er is bij voorbeeld een gillende vrouw weggesleept door marechaussees. Dat kan toch niet de bedoeling van de nieuwe opvang op Schiphol zijn? Ik verzoek de staatssecretaris hierop nader in te gaan.

Is het waar, dat een aantal Afghaanse vluchtelingen goeoid is afgevoerd naar politiebureaus? Om hoeveel mensen ging het? Zitten zij daar nog? Is de staatssecretaris het met mij eens, dat dit niet de manier is, waarop asielzoekers moeten worden behandeld? Ik ga er nog steeds vanuit, dat mensen, wier verzoek om asiel is afgewezen — ook als zij volgens de staatssecretaris niet als vluchteling kunnen worden aangemerkt — toch als asielzoekers worden behandeld, en niet als misdadigers. Ik heb de indruk gekregen, dat de Afghaanse vluchtelingen op die manier zijn behandeld. Een dergelijke behandeling strookt niet met het gegeven, dat de mensen hun land zijn ontvlucht. Ik verzoek de staatssecretaris, er in de toekomst voor te zorgen, dat vluchtelingen, van waar ook ter wereld, asielzoekers van waar ook ter wereld, niet worden behandeld op een manier, waarop het in de afgelopen dagen is geschied, ook als zij vindt, dat zij moeten worden uitgezet.

Staatssecretaris **Korte-van Hemel**: Mijnheer de Voorzitter! Mevrouw van Es heeft allereerst gevraagd wie van degenen, die met het vliegtuig richting Bombay of Dacca zijn

gegaan, in Bombay en in Dacca zijn aangekomen. Ik kan haar daarover geen exacte informatie geven. De betrokken begeleiders zijn nog niet teruggekeerd. Men is nog onderweg, zodat ik haar op dit moment niet nader kan informeren.

Mijnheer de Voorzitter! Mevrouw van Es is vervolgens ingegaan op de uitzetting. Zij is van mening dat ik niet nauwkeurig genoeg de situatie met betrekking tot de uitzetting heb uiteengezet. Ik begrijp, dat zij het begrip "uitzetting" uitlegt in die zin, dat zij een nauwkeurige beschrijving vraagt vanaf vrijdagmiddag tot zaterdagavond, waarbij het haar niet zozeer gaat om de feitelijkheid, die zich heeft afgespeeld, maar meer om de juridische situatie.

Bovendien heeft zij een vraag gesteld over een vrouw, die onder luid kabaal door de marechaussee zou zijn afgevoerd. Ik denk dat hier sprake is van een verwarring van feiten. Er is in het weekend in een geheel andere situatie een vreemdelinge naar Turkije verwijderd. Deze vrouw is niet in het verblijf Schiphol-Oost aanwezig geweest. Deze gebeurtenis staat volstrekt los van de situatie en de vrouw had niet de status van asielzoeker.

Mijnheer de Voorzitter! Mij is bekend dat zich zaterdagavond ongeregelheden hebben voorgedaan in het verblijf op Schiphol-Oost en dat daar op enig moment vernielingen zijn verricht. De marechaussee en de rijkspolitie achtten het raadzaam, niet alleen ter wille van de veiligheid en de bescherming van de overige daar verblijvende asielzoekers, onder wie vrouwen, maar ook ter wille van het personeel, een aantal van hen die zich schuldig hadden gemaakt aan strafbare feiten, af te voeren naar politiebureaus. Het gaat hier niet om misdadigers, mijnheer de Voorzitter, maar hier waren daden gepleegd, waardoor niet kon worden toegestaan betrokkenen zonder meer in de opvang op Schiphol-Oost te laten verblijven.

Ik ben het met mevrouw van Es eens, dat wij ervoor moeten zorgen dat wij mensen, aan wie asiel geweigerd is en die teruggezonden worden, een humane en redelijke oplossing bieden. Naar mijn mening biedt de huidige situatie op Schiphol een redelijke en humane oplossing. Als daar op enig moment ongeregelheden ontstaan, acht ik het volstrekt verantwoord, dat maatregelen

worden genomen, opdat de rust ter wille van allen, zoals ik zojuist gezegd heb, zo spoedig mogelijk terugkeert.

De heer **Wiebenga** (VVD): Mijnheer de Voorzitter! Ik wil graag twee nadere vragen stellen aan de staatssecretaris.

Ten eerste. Is het waar dat de toestroom van asielzoekers op Schiphol in het algemeen zodanig toeneemt, dat de opvangvoorziening van 40 plaatsen niet meer voldoende is? Als dit een feit is, wat denkt de staatssecretaris hieraan te doen?

Ten tweede. Is het waar dat het, zoals in verschillende berichten staat, drie weken tot een maand duurt voordat er in Haarlem, waaronder Schiphol valt, een kort geding gehouden kan worden? Hoe denkt de staatssecretaris over die termijn? Die is voor een kort geding vrij lang, men ik. Heeft zij of de minister een mogelijkheid, aan de bekorting van die termijn iets te doen?

Staatssecretaris **Korte-van Hemel**: Voorzitter! Het is juist dat na het in gebruik nemen van het verblijf op Schiphol-Oost de bezetting zo groeide dat het verblijf praktisch vol was. Overigens wisselt die bezetting wel. Ik denk dat een en ander samenhangt met de tweede vraag van de heer Wiebenga over de termijn voordat de rechtbank in Haarlem gelegenheid heeft een kort geding te appointeren op de rol. Ik stel mij voor, dit probleem voor te leggen aan de president van de rechtbank in Haarlem en hem te verzoeken, te zoeken naar mogelijkheden om de procedure te versnellen. Men weet echter, dat de rechtbank baas is over de eigen rol.

De heer **Krajenbrink** (CDA): Voorzitter! De staatssecretaris heeft meldt dat recentelijk een aantal Afغانen zijn toegelaten. Hebben die Afغانen in een land van eerste opvang verbleven? Als deze vraag bevestigend moet worden beantwoord, is mijn vraag waarom zij hier zijn toegelaten.

Staatssecretaris **Korte-van Hemel**: Mijnheer de Voorzitter! Ik weet niet precies uit mijn hoofd waarom zij zijn toegelaten. Voor hen gelden de normale regels, die gelden voor een ieder die een beroep doet op de asielprocedure en die voor dat moment in Nederland is toegelaten.

Mevrouw **Haas-Berger** (PvdA): Mijnheer de Voorzitter! Het is bedroevend dat deze vragen moeten worden gesteld, want zij slaan op een vroegere situatie. Ik zou de staatssecretaris willen vragen wat zij denkt te doen, afgezien van een verzoek aan de president van de rechtban in Haarlem, om te proberen te voorkomen dat een zodanige toestand in het opvangcentrum ontstaat dat er te veel mensen verblijven.

Op welke gronden heeft de staatssecretaris gemeend dat deze mensen geen vluchtelingen zijn? Kennelijk was het terugsturen naar hun eigen land niet mogelijk.

Hoelang heeft het onderzoek in eerste aanleg geduurd? Was de staatssecretaris op de hoogte van de veiligheidstoestand in de landen waarheen die mensen uiteindelijk zijn gestuurd?

Is het Hoge Commissariaat voor de Vluchtelingen op de hoogte van de hele situatie — de staatssecretaris heeft gezegd dat men in één geval op de hoogte was — op Schiphol? Kan het Hoge Commissariaat deze mensen traceren? Hoe is het oordeel van die instantie over de situatie van deze mensen?

Staatssecretaris **Korte-van Hemel**: Mijnheer de Voorzitter! De eerste vraag van mevrouw Haas sluit aan bij de vraag van de heer Wiebenga wat gedaan moet worden in verband met

de grote toestroom. Wij moeten proberen de eerste procedure met inachtneming van de regels van rechtsgelijkheid en rechtsbescherming zo kort mogelijk te laten zijn. Het mooiste is het natuurlijk als het niet nodig is, dat mensen daar komen. Ik denk dat via het overleg in Genève onder leiding van de Hoge Commissaris getracht moet worden te bereiken dat die stromen niet op gang komen. Het mag nooit gebeuren dat, als er veel en in sommige ogen te veel mensen komen, wij de regels soepeler toepassen en eerder tot toelating besluiten in onze asielpcedure dan verantwoord is. Zoiets zou ook niet rechtvaardig zijn ten opzichte van anderen, die de pech zouden hebben dat er meer ruimte is. Zo gaan wij niet met asielpcedures om.

Wat het terugsturen naar het eigen land betreft, zou ik het volgende willen opmerken. Betrokkenen zijn niet gekomen uit het land van herkomst. De landen, waarnaar zij teruggestuurd kunnen worden, zijn respectievelijk Bangla-Desj en India. Naar onze mening worden zij daar niet vervolgd wegens het feit dat zij Afgaan zijn.

Mevrouw Haas heeft ten slotte gevraagd, of de Hoge Commissaris of zijn vertegenwoordiger van een en ander op de hoogte is. Voorzitter! Niet alleen met betrekking tot het concrete geval van de man, die al in

Delhi onder protectie is geweest, maar van de gehele gang van zaken is de vertegenwoordiger van de Hoge Commissaris alhier op de hoogte gesteld.

De heer **Buurmeijer** (PvdA): Mijnheer de Voorzitter! De staatssecretaris stelt dat zij met betrekking tot het toelatingsbeleid niet soepeler wil zijn als er meer mensen op Schiphol aanwezig zijn dan de ruimte feitelijk toelaat. Ik kan daar weinig protest tegen aantekenen maar de vraag rijst wat de gevolgen zijn als die ruimte overbevolkt is? Welk beleid staat de staatssecretaris dan voor ogen?

Staatssecretaris **Korte-van Hemel**: Voorzitter! Het lijkt mij juist, allereerst degenen die in de zwakste positie verkeren — ik denk aan vrouwen en kinderen en aan gezinnen — tijdelijk tot Nederland toe te laten. Vervolgens dient men, door zoveel mogelijk gebruik te maken van ervaren contactambtenaren en opgeleide hulpverleners, de procedure zo snel mogelijk af te wikkelen. De onzekerheid duurt dan zo kort mogelijk. Dat is in alle gevallen het beste omdat men dan zo spoedig mogelijk weet waar men aan toe is. Het beleid dient daarop gericht te zijn.

De **Voorzitter**: Ik geef gelegenheid tot het afleggen van stemverklaringen over de onderwerpen, waarover daarstraks is gestemd.

Bewijsrecht in burgerlijke zaken

□

De heer **Korthals** (VVD): Mijnheer de Voorzitter! De essentie van dit wetsvoorstel is de mogelijkheid om een procespartij als getuige onder ede te horen. Daarmee zou bewijsnood worden voorkomen. Het horen van een procespartij als getuige is in ons procesrecht een nieuw instituut. De effecten daarvan zijn naar ons oordeel onvoldoende onderzocht. Het lijkt ook zeer de vraag, of de voordelen van dit middel wel opwegen tegen de nadelen. De verklaring van de partijgetuige werkt alleen te harer voordele indien die verklaring strekt ter aanvulling van onvolledig bewijs. In de huidige situatie bestaat in een dergelijk geval de mogelijkheid van het afleggen van een aanvullende eed. Door vrij recente ontwikkelingen lijkt het

Mevrouw Haas-Berger (PvdA)

probleem van de bewijsnood in de praktijk al grotendeels te worden ondervangen. Daar komt bij dat dit wetsvoorstel op dit belangrijke punt volstrekt niet aansluit bij wetgeving dienaangaande in andere Europese landen. Voorts zal de invoering van deze wet stellig leiden tot vele vragen van procesrechtelijke aard. Het onvermijdelijke gevolg is wederom een werklastverzwaring voor de rechterlijke macht. Bovendien valt te verwachten dat dit wetsvoorstel tot meer procedures zal leiden, hetgeen ook een verhoging van de kosten van de rechtspleging betekent. Dit zou eerst aanvaardbaar zijn indien daartegenover een aantoonbare verlichting van de bewijsnood zou staan. Het is vanwege de onderlinge samenhang van de artikelen niet mogelijk om de wet in de door ons gewenste zin te amenderen. Dientengevolge heeft de fractie van de VVD tegen dit wetsvoorstel gestemd.

Aan de orde is de behandeling van het wetsvoorstel **Goedkeuring van de op 3 augustus 1984 te Genève tot stand gekomen Voorlopige Overeenstemming inzake aangelegenheden betreffende de diepzeemijnbouw, met Aanhangsels (18 885)**.

De algemene beraadslaging wordt geopend.

□

De heer **Frinking** (CDA): Mijnheer de Voorzitter! De belangstelling van het bedrijfsleven om te komen tot ontginning van mangaanknollen op de bodem van de diepe oceaan staat op een laag pitje. Beelden van stofzuigers op rupsbanden ter grootte van enige voetbalvelden, op vier tot vijf kilometer diepte en met een "schoorsteenverbinding" naar een speciaal schip met totale procesbesturing, behoren tot de eeuwwisseling tot de wereld van de fantasie. De kosten van de diepzeemijnbouw zijn hoog en de nikkelmarkt heeft een overcapaciteit, die de eerste 15 jaar niet is weggewerkt. Nikkel is dus ruim beschikbaar en de prijzen zijn laag. De exploitatie van diepzeemineralen loont tot het jaar 2000 niet. De Nederlandse bedrijven Billiton, een Shell-dochter, en Bos Kalis trokken zich een jaar geleden terug uit het Amerikaanse consortium

OMCO. Zo bezien is er geen grote haast om tot internationale afspraken over de diepzeemijnbouw te komen.

De minister van Financiën is mede-ondertekenbaar van dit goedkeuringsverdrag. De Nederlandse bedrijven hebben zich met achterlating van hun investeringen uit OMCO, de Ocean Minerals Company, teruggetrokken. Wat is de financiële betrokkenheid van de Nederlandse overheid bij deze investeringen — of op een andere wijze — geweest?

Mijnheer de Voorzitter! De regering vraagt goedkeuring van een voorlopige overeenstemming tussen een aantal mijnbouwstaten. Zonder die staten kan geen enkele internationale afspraak op het gebied van de diepzeemijnbouw tot werking komen. Er is dus veel aan gelegen, deze staten mee te krijgen bij de totstandkoming van verdragen op dit gebied. Het belangrijkste verdrag op het gebied van het recht van de zee is is het VN-Zeerechtverdrag van 1982, dat door Nederland is ondertekend maar nog niet geratificeerd. Waarom vinden wij dit een belangrijk verdrag? Omdat het conflicten over het gebruik van de zee kan voorkomen en, mochten ze toch ontstaan, ze langs de weg van de vreedzame geschillenbeslechting kan oplossen. Het zeerechtverdrag betekende voor vele landen de codificatie van gewoon internationaal recht. Het verdrag is inmiddels door ongeveer 150 landen ondertekend, waaronder de landen van de EG. Maar pas 21 van de benodigde 60 landen zijn tot ratificatie overgegaan. Het verdrag zal dus nog lang niet in werking treden. Tot de niet-ondertekenaars behoren de Verenigde Staten, de Bondsrepubliek Duitsland en het Verenigd Koninkrijk. Deze landen — niet de minst belangrijke mijnbouwstaten — hadden vooral bezwaren tegen het aangegeven mijnbouwregime, zoals dat met name is neergelegd in deel XI van het verdrag. Nederland ondertekende het verdrag wel en ging daarmee akkoord met het basisbeginsel van het verdrag, ook inhoudende dat de rijkdommen van de oceaanbodembodem ten goede moeten komen aan de gehele mensheid en niet alleen aan de ondernemingen die het risico hebben aangedurfd.

Hoofdstuk XI wordt nader uitgewerkt door een voorbereidende commissie van de VN, te weten door de speciale commissie-3 onder

leiding van een Nederlandse voorzitter. De commissie moet regels opstellen met betrekking tot de exploratie en exploitatie van de rijkdommen van de diepzeebodem, leidende tot een voor alle staten aanvaardbaar diepzeemijnbouw-regime. Die regels moeten volgens de mijnbouwstaten enerzijds zo helder mogelijk de rechten en verplichtingen van de diepzeemijnbouw-ondernemingen en de Autoriteit van de VN omschrijven en anderzijds zo weinig mogelijk bureaucratie veroorzaken.

Veel derde-wereldlanden wensen echter een sterk controlerende rol van de Autoriteit. Zij hechten aan de noodzaak van overdracht van technologische kennis. Hoe ver is men op dit punt dit jaar tijdens de vierde zitting van de voorbereidingscommissie van de zeebodemautoriteit gekomen? Wij hebben van de minister de jaarverslagen ontvangen. Dat waren niet de meest recente. Hierin bestaat dus bij mij geen inzicht. Men onderhandelt daar over de overdracht van technologie, over financiële bepalingen voor bedrijven en de autoriteit, over toelating van bedrijven, over besluitvorming door de Autoriteit en over het productie-beleid. Dat zijn uiteraard allemaal zaken die van wezenlijk belang zijn. De vraag is, hoe deze resultaten sporen met de bepalingen in de voorlopige overeenstemming. Of is men zo ver nog niet gekomen met de uitwerking van dit regime?

De leden van de CDA-fractie zijn van mening dat Nederland nog niet moet ratificeren, zolang geen goede uitwerking van hoofdstuk 11 — over het regime voor de diepzeemijnbouw en over de verdeling van de financiële lasten — tot stand is gekomen. Het ligt meer voor de hand dat ratificatie plaatsvindt als het verdrag ook geldt voor staten die van plan zijn, diepzeemijnbouw van enige omvang te ondernemen, en die zich intussen onthouden van exploitatie buiten het verdrag om. Ratificatie zou onderminning van de positie van de mijnbouwstaten zijn.

Nederland gaat niet akkoord met het huidige regime, hebben wij begrepen uit de schriftelijke voorbereiding. Daar kunnen wij ons in vinden. Waar het vooral gaat om deelname van de mijnbouwstaten, is het van belang dat er overeenstemming komt. De ondertekening van het zeerechtverdrag was voor de regering het signaal om de basisbeginselen te onderschrijven. Hoewel

het verdrag veel meer regelt dan de diepzeemijnbouw — reden dat bij voorbeeld ook oliemaatschappijen eraan hechten dat er een verdrag komt — kan beter met ratificatie worden gewacht totdat een effectieve werking van het verdrag is verzekerd. Wat is echter de positie van Nederland, als 60 landen tot ratificatie zijn overgegaan en het verdrag dus in werking treedt? Blijft het niet ratificeren tot de mogelijkheden behoren, hoewel het in feite om gewoonterecht gaat?

De Voorlopige Overeenstemming, die thans ter goedkeuring voorligt, betreft een overgangsregeling om overlappende claims van een Frans en een Japans staatsconsortium en vier westerse privé consortia in België, de Bondsrepubliek Duitsland, Frankrijk, Italië, Japan, Nederland, het Verenigd Koninkrijk en de Verenigde Staten te regelen. De Sovjet-Unie wilde geen problemen oplossen met landen die het zeerechtverdrag niet hadden ondertekend. De Sovjets gaven ook geen prioriteit aan de registratie van hun aanvragen. Zij accepteerden geen verplichte arbitrage. Dat verklaart waarom zij daar niet in meedoen.

Nederland heeft de Voorlopige Overeenstemming ondertekend, maar heeft een beperkende verklaring afgelegd, omdat Nederland niet tot een eigen wetgeving voor het verlenen van vergunningen zal overgaan. Nederland wordt wel in de aanhef van het memorandum genoemd, hoewel Nederland dit memorandum niet heeft ondertekend. Wij hebben dat niet zo goed begrepen. Kunnen de landen die de Voorlopige Overeenstemming hebben ondertekend, met ontginning beginnen, zonder in strijd met het zeerechtverdrag te handelen?

De Voorlopige Overeenstemming is voor Nederland alleen van toepassing op de andere delen dan die betreffende de verlening van vergunningen. Dat is de beperkende verklaring die Nederland heeft afgelegd. Maar behoudt Nederland hiermee dan het recht om bij de voorbereidende commissie een verzoek om registratie in te dienen voor een consortium dat in ieder geval ten dele uit Nederlandse ondernemingen bestaat? Ik weet dat dit op het ogenblik niet actueel is. De vraag is echter, wat voor de lange termijn van belang is. Als dan blijkt dat de Voorlopige Overeenstemming

een en ander verhindert, dan is de vraag naar de zin van de voorlopige overeenstemming tamelijk open. Ik doel dan op de zin, anders dan het bieden van de mogelijkheid van gestructureerd overleg tussen de mijnbouwstaten — hierop legt de regering een grote nadruk — en anders dan het kunnen innemen van een krachtige positie bij de onderhandelingen over het zeerechtverdrag. Het CDA is het met de regering eens dat de Voorlopige Overeenstemming niet alleen verenigbaar is met het zeerechtverdrag, maar dat het zelfs als een uitwerking van resolutie 2 over de bescherming van voorbereidende investeringen in pionierswerkzaamheden kan worden gezien. Is daarover in de voorbereidende commissie gesproken? Wat waren de conclusies? Hoe zou overigens het Nederlandse voorzitterschap van de speciale commissie-3 te verenigen zijn — of voor de overige ondertekenaars van het zeerechtverdrag acceptabel — met de Nederlandse ondertekening van de Voorlopige Overeenstemming? Dit lijkt een punt van overweging geweest te zijn. Is ook artikel 15 van de Voorlopige Overeenstemming niet voldoende om de verplichtingen die voortvloeien uit het Zeerechtverdrag voor de partijen in stand te houden?

De regering ziet de Voorlopige Overeenstemming ook als een instrument om te komen tot een algemene aanvaarding van het Zeerechtverdrag, dat immers is: een algemeen stelsel van gedragsregels voor de vele wijzen van gebruik van de zee. De Voorlopige Overeenstemming bevat de verplichting tot overleg, daarnaast betreft de Voorlopige Overeenstemming de Verenigde Staten (een belangrijke maar nog onwillige partner bij het Zeerechtverdrag) bij het overleg, vormt de Voorlopige Overeenstemming een signaal van gelijkgezinde mijnbouwstaten naar de voorbereidende commissie en biedt de Voorlopige Overeenstemming een geïnstitutionaliseerd overlegkader waardoor een zo nauw mogelijk contact en een zo nauw mogelijke samenwerking kunnen worden onderhouden met de overige in de diepzeemijnbouw geïnteresseerde westerse landen, inclusief Japan, om een algemeen aanvaardbaar zeerechtregime te verkrijgen.

Zo is de Voorlopige Overeenstemming een drukmiddel in twee richtingen. Welk belang hebben de

Verenigde Staten bij een verdrag? De regering van president Reagan is weggelopen uit het Zeerechtverdrag, na eerder medewerking te hebben gegeven. De Amerikanen beschouwen het onderwerp van het verdrag is "gewoonterecht" en vragen zich af waarom er dan nog een verdrag moet komen. Maar als het om gewoonterecht gaat, vraag ik mij af waarom de Verenigde Staten niet toetreden. De Verenigde Staten, de Bondsrepubliek Duitsland en het Verenigd Koninkrijk hebben bezwaren tegen het mijnbouwregime. Zijn de bezwaren van deze landen werkelijk de enige bezwaren? Is voor de Verenigde Staten de Voorlopige Overeenstemming niet precies de oplossing tussen de directe belanghebbenden, behalve voor de Sovjet-Unie, voor het meest dringende probleem? Neemt de Voorlopige Overeenstemming eigenlijk niet de noodzaak voor de Verenigde Staten weg om tot het Zeerechtverdrag toe te treden?

De Voorlopige Overeenstemming is ook een instrument naar de VN-staten die zich in het verdrag konden vinden. De Voorlopige Overeenstemming toont immers een homogene opvatting van de industrielanden over een bepaald onderwerp uit hoofdstuk 11 uit het Zeerechtverdrag. Dit versterkt de positie van de geïndustrialiseerde staten daarbij en versterkt tevens wellicht een kans op overeenstemming.

Hebben de Verenigde Staten aangegeven onder welke voorwaarden ze tot het zeerechtverdrag willen toetreden? Een en ander zou de functie van de Voorlopige Overeenstemming duidelijker maken. Wat zeggen de Bondsrepubliek Duitsland en het Verenigd Koninkrijk daarover? De Voorlopige Overeenstemming haalt voor de Verenigde Staten de druk weg voor ondertekening van het zeerechtverdrag, dat niet alleen gaat over de diepzeemijnbouw. Bovendien was de druk al weggevallen door economische omstandigheden. Kernvraag blijft, hoe de voorbereidende commissie thans vordert. Toekomstige confrontaties kunnen worden voorkomen.

Hebben andere landen, bij voorbeeld India, belangstelling getoond voor een eventueel ondertekenen van de Voorlopige Overeenstemming?

Het CDA is bereid het verdrag

Frinking

goed te keuren, maar wil eerst nog antwoord op de gestelde vragen.

□

Mevrouw **Herfkens** (PvdA):

Voorzitter! De zee en haar natuurlijke rijkdommen worden steeds belangrijker voor de mensheid en dat maakt een verdere uitbouw van het recht van de zee des te dringender. Maar mijn fractie zal niet kunnen instemmen met dit wetsvoorstel. Naar onze mening is de Voorlopige Overeenstemming inzake aangelegenheden betreffende de diepzeemijnbouw in strijd met het Verdrag van Verenigde Naties inzake het recht van de zee en ondergraaft het dit laatste verdrag. Wij vinden dat Nederland het VN-verdrag zou moeten ratificeren in plaats van de Voorlopige Overeenstemming, die nu op de agenda staat. Wij zijn bovendien van mening dat, waar Nederland het VN-verdrag ondertekend heeft, de regering in strijd handelt met artikel 18 van het Weens verdragenverdrag, dat stelt dat ondertekenaars van een verdrag verplicht zijn af te zien van handelingen die een verdrag zijn voorwerp en doel zouden ontnemen.

Mijnheer de Voorzitter! Om deze stellingname te onderbouwen, zal ik allereerst moeten ingaan op inhoud, voorwerp en doel van het VN-zee-rechtverdrag, voor zover dat de diepzeemijnbouw betreft. Het gaat daarbij om deel XI, annex III en IV en een tweetal resoluties die daarvan deel uitmaken. Tussen 1973 en 1982 is daarover intensief onderhandeld.

De voornaamste tegenstelling was die tussen ontwikkelingslanden enerzijds en geïndustrialiseerde landen anderzijds. Voor geen van beide kampen was het principe van de vrijheid van de volle zee een voldoende basis voor een rechtsregime voor de diepzeebodem: voor de ontwikkelingslanden niet omdat zij niet over de middelen beschikken om van die vrijheid gebruik te maken; voor de geïndustrialiseerde niet omdat het hen niet de exclusiviteit bood, die voor een rendabele exploitatie noodzakelijk is. Immers, de vrijheid van de volle zee impliceert, om het maar in visserslatijn te zeggen, dat "terwijl je je hengel ophaalt, iemand anders pal naast je mag gaan vissen". Het ging er de geïndustrialiseerde landen om, de exploitatie in handen te laten van hun particuliere ondernemingen, aan welke dan wel exclusiviteit zou

moeten worden verleend in het op te stellen rechtsregime.

Aan de andere kant wensten de ontwikkelingslanden een regime dat de exploitatie van de diepzeebodem zou gunnen aan een nieuw op te richten internationale organisatie via welke zij dan in de voordelen en opbrengsten zouden kunnen delen. Het uitgangspunt waarin partijen zich ten slotte vonden werd: de diepzeebodem en zijn natuurlijke rijkdommen zijn het gemeenschappelijk erfgoed van de gehele mensheid. Dat betekent dat geen enkele staat zelfs maar aanspraak mag maken op soevereiniteit over de diepzeebodem. Het betekent echter vooral — en dat is in het kader van dit debat van groter belang — dat exploratie en exploitatie van natuurlijke rijkdommen in het belang dienen te zijn van de gehele mensheid. Daarbij moet in het bijzonder rekening gehouden worden met de belangen en behoeften van de ontwikkelingslanden. De Internationale Zeebodemautoriteit is namens de gehele mensheid aangewezen om de exploratie en exploitatie te organiseren en te controleren. Voornaamste orgaan van deze Autoriteit is de raad, wier leden worden gekozen op grond van een verdeelsleutel die ten minste verzekert dat elke belangengroepering, ook de diepzeemijnbouw staten, daarin voldoende zijn vertegenwoordigd. Voor de meest belangrijke beslissingen is bovendien consensus vereist.

Ten aanzien van het systeem van exploratie en exploitatie werd het volgende overeengekomen:

de diepzeebodem wordt geëxploreerd en geëxploiteerd:

- a. door de onderneming van de Autoriteit en
- b. in samenwerking met de Autoriteit door staten die partij zijn in het verdrag, door staatsondernemingen en door rechtspersonen van de nationaliteit van een staat die partij is bij het verdrag of onderworpen aan zijn effectief toezicht, mits deze door die staat wordt gesteund.

Die entiteiten mogen de diepzeebodem exploreren en exploiteren op basis van een door de raad goed te keuren werkplan. Het belangrijkste onderdeel van de uitwerking daarvan is het systeem van de parallelle toegang. Dit systeem is de kern van het compromis — nota bene aangedragen door de oud-minister Kissinger van de Verenigde Staten — tussen de aanvankelijke standpunten

van ontwikkelingslanden en van de geïndustrialiseerde landen. Het standpunt van de ontwikkelingslanden was, dat een internationale organisatie de diepzeebodem moest exploiteren. Het standpunt van de geïndustrialiseerde landen was, dat de exploitatie een zaak moest zijn van particuliere ondernemingen.

Volgens het systeem van parallelle toegang moet degene die een aanvraag indient bij de Autoriteit het gebied waarop die aanvraag betrekking heeft in twee delen splitsen. De Autoriteit wijst vervolgens een helft toe aan de aanvrager en reserveert de andere helft voor zich zelf. Die tweede helft kan dan slechts door de onderneming van de Autoriteit of door ontwikkelingslanden in exploitatie worden genomen. In dit compromis komen zowel de particuliere ondernemingen als de Autoriteit namens de ontwikkelingslanden aan bod.

Ten slotte voorziet het verdrag in een aantal regels die toezien op overdracht van technische kennis en financiën.

Naast de verdragstekst zelf is de zogenaamde tweede resolutie relevant. Deze vormt echter een integraal onderdeel van het verdrag. Deze resolutie kan worden beschouwd als een tegemoetkoming aan de zogenaamde pionierinvesteerders, die al kapitalen gestoken hadden in de diepzeemijnbouw. Iedere staat die het verdrag ondertekent, kan voor zich zelf of voor zijn onderneming of voor een onderdeel van een consortium van ondernemingen verzoeken als pionierinvesteerder te worden geregistreerd. Daarmee wordt het recht verkregen om te exploreren. Drie belangrijke aspecten hiervan voor deze discussie zijn:

1. Het recht heeft betrekking op exploratie en niet op exploitatie. Daarvoor moet eerst het verdrag in werking zijn getreden.

2. Het systeem van parallelle toegang is ook hiervoor van toepassing.

3. Voordat de partijen een registratieverzoek indienen, moeten zij onderling een oplossing vinden voor eventuele overlappingen.

Dit was een korte samenvatting van de voor vandaag relevante punten uit het VN-zeerechtverdrag. Met dit verdrag werd een heel nieuw stuk volkenrecht geschapen. Uniek is met name de overeenstemming die bestond over supranationale winning

van rijkdommen van de zee op gelijke voet met winning door particuliere ondernemingen of staatsondernemingen. Dit was een geweldige stap in de ontwikkeling van het internationale recht, waarin ook op behoorlijke wijze rekening wordt gehouden met de belangen van de Derde Wereld. Er bestond grote vreugde in kringen van volkenrechtgeleerden, maar ook in de internationale politiek. Ik citeer uit de memorie van toelichting bij de begroting van Buitenlandse Zaken 1981:

'Aan het eind van de negende zitting van de Derde Zeerechtconferentie bestond het gevoel dat 1980 met enig zeemansgeluk en met behoedzaam manoeuvreren wel eens het jaar van de zee zou kunnen worden. Het is duidelijk dat na zeven jaar vergaderen, waarin talloze obstakels uit de weg werden geruimd, nu de laatste stadia naar een ontwerp-verdrag worden afgelegd.'

Voorzitter! Onderstreept moet worden dat toen ook de Amerikaanse delegatie zich in zeer optimistische bewoordingen uitsprak en tot op dat moment zeer actief had meegewerkt aan de overeenstemming over ook supranationale winning. Ik vermeldde al dat het systeem van parallelle toegang door de heer Kissinger werd bedacht.

Wat is er dan veranderd sindsdien? Er kwam een nieuw optredende regering in de Verenigde Staten, die alles ter zijde schoof waarmee voorgaande regeringen van de Verenigde Staten konden instemmen. De Verenigde Staten waren zelfs een toegewijde en creatieve onderhandelingspartner geweest. Eind 1980 bestond immers al een zeer gedetailleerde instemming — ook van de Verenigde Staten — over de fundamentele uitgangspunten van het nieuwe recht van de zee: effectieve internationale samenwerking en organisatie en speciale bescherming en bevordering van de belangen van de ontwikkelingslanden.

Terwijl aldus het verdrag op een oor na gevild was, brak een nieuwe Amerikaanse regering alle compromissen weer open en was om puur ideologische redenen in het geheel niet meer tot zaken bereid. Op de wijze waarop de Verenigde Staten de zaken verder verziekt hebben, wil ik kortheidshalve nu niet ingaan. Ik verwijs naar een artikel van de heer Ratiner, voormalig vice-voorzitter van

de Amerikaanse delegatie voor de zeerechtconferentie, in *Foreign Affairs* 1982, pagina 1006 en verder. In ieder geval leidde deze opstelling van de Amerikaanse regering ertoe dat op de valreep het verdrag niet met consensus kon worden aangenomen, waar al die jaren door de partijen naar gestreefd was. Van het begin af aan was door alle 150 deelnemers aanvaard dat het resultaat een "package" zou zijn, waarin geen enkel land al zijn wensen geheel zou terugvinden. Alle landen dienden concessies te doen. Op die wijze is soms op het scherp van de snede tot een acceptabel verdrags-tekst gekomen. De weigering van de regering-Reagan om dat te accepteren wat voor een vorige regering nog acceptabel was, brak met die geest. Het besluit van de Verenigde Staten om het verdrag niet te tekenen, is onder andere in *The Times* prematuur, kortzichtig en buitengewoon teleurstellend genoemd. De victorie van financiële belangengroepen van de machtige Amerikaanse diepzeemijnbouwlobby, aldus *The Times*!

Pikant in dit verband is overigens dat Washington wel behoefte heeft aan de verdragsvoorzieningen met betrekking tot de economische 200-mijlszone, de 12-mijlszone voor territoriale wateren, het recht van doorvaart ook voor militaire vaartuigen door zee-engten en de regeling ter bestrijding van het vervuilen van de zee. Deze onderdelen beschouwt Washington gemakshalve maar als gewoonterecht. Dat is een heel typerend voorbeeld van de wijze waarop de Verenigde Staten met het internationale recht denken te kunnen omgaan. Professor Riphagen, die voorzitter was van de Nederlandse delegatie, noemde in 1981 het Amerikaanse afwijzen van het verdrag dan ook een keuze voor de chaos. In die chaos denken staten als de Verenigde Staten te kunnen vertrouwen op politieke en militaire macht. Zo sprak Nederland toen bij monde van professor Riphagen. In februari 1982 zei staatssecretaris Van Eekelen in de Kamer: het ontwerp-verdrag op het gebied van het zeerecht heeft de instemming van Nederland. De regering stelde in mei en in november 1982 in antwoord op kamervragen over het Amerikaanse initiatief om te komen tot een alternatief verdrag tussen een beperkt aantal westerse staten dat een verdrag dat zou afwijken van en als alternatief zou moeten dienen

voor het in de VN-zeerechtconferentie uitgewerkte regime moest worden afgewezen. Vervolgens begonnen de Verenigde Staten zich in de discussie te mengen. De speciale afgezant, de heer Rumsfeld, bezoekt Den Haag en Nederland besluit desalniettemin het VN-zeerechtverdrag toch te ondertekenen, wacht met ratificatie, maar blijkt plotseling toch problemen te hebben, aldus de brief van de Kamer van begin 1983, met een aantal onderdelen van het diepzeemijnbouwregime, waarvan men hoopt dat deze in de voorbereidende commissie kunnen worden rechtgetrokken. Zo lijkt Nederland dus langzaam door de knieën te gaan. Overigens gelden deze bezwaren bij voorbeeld niet voor het principe van de parallelle toegang.

Voorzitter! Als voornaamste reden om vooralsnog niet te ratificeren, zegt de regering dat bezien moet worden hoeveel relevante staten zullen meedoen. Overigens heeft mijn fractie de afgelopen jaren regelmatig kenbaar gemaakt dat wij van mening zijn dat wel met spoed tot ratificatie moet worden overgegaan. Vervolgens wordt dus in 1984 een verdrag gesloten — het verdrag dat wij nu bespreken — tussen een aantal westerse landen over het verlenen van vergunningen en registratie van verzoeken voor de diepzeemijnbouw, een verdrag dat naar onze mening de misleidende titel "Voorlopige Overeenstemming" draagt. Daarover debatteren wij thans, want Nederland is partij geworden.

De regering stelt, dat deze Voorlopige Overeenstemming beschouwd kan worden als een uitvoering van de desbetreffende resolutie van het VN-zeerechtverdrag dat onderdeel van het zeerechtverdrag uitmaakt. Mijn fractie stelt dat de voorlopige Overeenstemming in het verlengde ligt van een aantal nationale mijnbouwwetten. Immers, de voorlopige overeenstemming stelt dat vergunningen slechts verleend worden indien die voldoen aan nationale wetgeving, aan nationale mijnbouwwetten die haaks staan op het in het zeerecht overeengekomen diepzeemijnbouwregime, terwijl ook de Voorlopige Overeenstemming zelf een aantal elementen bevat die daarmee in strijd zijn. Derhalve dient Nederland als ondertekenaar van het zeerechtverdrag buiten de VO te blijven, aangezien de VO doel en voorwerp van het zeerechtverdrag

ontneemt. Wat zijn nu doel en voorwerp van de diepzeemijnbouwafspraken in het VN-zeerechtverdrag? Wat dit betreft, baseer ik mij op het artikel van McDade in *Netherlands International Law Review* van 1985. Hij noemt onder andere:

1. Het beginsel van het gemeenschappelijk erfgoed van de mensheid, hetgeen soevereine rechten, zowel op de bodem als op de rijkdommen aldaar — dat is hier relevant — uitsluit;

2. De Autoriteit die handelt namens de mensheid ten behoeve van het beheer van de zeebodem;

3. Het beginsel van de parallelle toegang;

4. De rechtvaardige verdeling van de baten, met name ten behoeve van ontwikkelingslanden.

Ten aanzien van het beginsel van het gemeenschappelijk erfgoed vermoedt professor Koers in het *Nederlandse Juristenblad* van 1983, aflevering 27, dat sprake is van de in het internationale recht zeldzame categorie van het jus cogens: dwingend recht. Immers, artikel 311, lid 6 van het VN-zeerechtverdrag verklaart dat verdragspartijen geen partij mogen zijn bij enige overeenkomst die afwijkt van dit fundamentele beginsel. Daarvan mag, ook in latere verdragen, niet worden afgeweken. Ook de heren Schrijver en Dekker wijzen in *Ars Aequi* van januari 1985 daarop. Verschillende nationale wetgevingen die met de Voorlopige Overeenstemming gelegitimeerd worden, wijken fundamenteel af van dit beginsel. Sterker nog: het uitvoeringsmemorandum bij de VO doet dat zelf ook. Artikel 3.1.a van het uitvoeringsmemorandum verplicht partijen de diepzeemijnbouwactiviteiten te verrichten — ik citeer — met redelijke inachtneming van de belangen van andere staten bij de uitoefening van de vrijheid van de volle zee. Essentie van het gedachtengoed van gemeenschappelijke erfenis van de mensheid is nu juist dat ten aanzien van de exploratie en exploitatie van de rijkdommen op de zeebodem de vrijheid van de volle zee niet meer opgaat. Een tweede punt waar de Voorlopige Overeenstemming en de nationale mijnbouwetten afwijken van het VN-zeerechtverdrag is de rol van de autoriteit. Het VN-zeerechtverdrag onttrekt de Autoriteit aan individuele staten om vergunningen te verstrekken tot

exploratie en exploitatie. Ik wijs op artikel 137, lid 3. De Autoriteit handelt ter zake namens de mensheid. De Voorlopige Overeenstemming spreekt van individuele staten die vergunningen verlenen die moeten voldoen aan nationale wetgeving. De regering gaf geen antwoord op onze vragen op dit punt. Inderdaad, in de voorlopige overeenstemming gaat het niet om erkenning van soevereiniteitsclaims, maar het gaat wel om aanvragen en vergunningen voor exploratie en, vanaf 1988 zoals de heer Frinking al opmerkte, ook om exploitatie, dat wil zeggen om gebruiksrechten, een soort vruchtgebruik. Het VN-verdrag is hierover zeer concreet: het gaat om exploratie en exploitatie, om aanspraken op natuurlijke rijkdommen. Het verdrag geeft exact aan hoe vergunningen ter zake verstrekt dienen te worden. Niet door nationale staten dus!

De regering zegt vervolgens dat men niet kan stellen dat de Voorlopige Overeenstemming beoogt, de beslissingsmacht over de ontginning van de zeebodem terug te brengen bij individuele staten. Wat is het verlenen van vergunningen anders dan uitoefening van een nationale bevoegdheid die in eerste instantie in een nationale wet geregeld is? Dit alles in strijd met het VN-zeerechtverdrag, dat beoogt deze beslissingsbevoegdheid juist te internationaliseren. De Voorlopige Overeenstemming en de nationale wetgevingen laten die bevoegdheid bij nationale staten, zich baserend op de vrijheden van de volle zee.

Een derde punt van strijd is het beginsel van de parallelle toegang, dat niet is gerealiseerd, noch in de nationale wetgeving, noch in de Voorlopige Overeenstemming. Het VN-verdrag vergt toepassing van dit beginsel, ook bij de registratie van pionier-investeerdere.

Ten vierde: De Voorlopige Overeenstemming gaat niet in op de verdeling van baten ten behoeve van ontwikkelingslanden. Vier van de nationale wetten doen daartoe wel een poging, maar de vormgeving lijkt erg op ontwikkelingshulp, dus gebaseerd op humanitaire beginselen. Daarop kunnen ontwikkelingslanden geen recht uitoefenen, terwijl in het zeerechtverdrag dit juist als een recht bedoeld is, dat namens de ontwikkelingslanden wordt uitgeoefend door de autoriteit.

Mijn vijfde punt: Ik kom bij het

tijdpad. Volgens de Voorlopige Overeenstemming mag feitelijke exploitatie niet beginnen voor 1 januari 1988. Daarna dus wel. Volgens het VN-zeerechtverdrag, in concreto resolutie II, kunnen zelfs pionier-investeerdere niet exploiteren voordat het verdrag minstens zes maanden van kracht is. Wat gebeurt er na 1 januari 1988, indien het VN-zeerechtverdrag volgend jaar zomer niet van kracht is, waarnaar het wel uitziet? Die vraag is terecht door de CDA-fractie opgeworpen en niet voldoende door de regering beantwoord. Naar mijn mening gaat er in 1988 het volgende gebeuren. Het regime, vervat in nationale mijnbouwetten en in de Voorlopige Overeenstemming, zal ook voor de exploitatiefase gaan gelden, terwijl volgens het VN-verdrag nota bene op dat tijdstip nog in het geheel niet geëxploiteerd zou mogen worden. Wat blijft er dan nog over van het interim-karakter van de Voorlopige — ik onderstreep dit woord — Overeenstemming?

Bovendien erkent ook de regering — zie de nota naar aanleiding van het nader verslag, pag. 4 — de verplichting om af te zien van ontginning zonder het beginsel van het gemeenschappelijk erfdeel in acht te nemen. Hoe zou dit gerealiseerd moeten worden? Door de Verenigde Staten, die dit beginsel niet erkennen, maar wel door de Voorlopige Overeenstemming gelegitimeerd worden om in 1988 tot ontginning over te gaan?

Punt 6: De regering blijft zeggen dat de Voorlopige Overeenkomst slechts een regeling betreft ter voorkoming van overlapping van gebieden tussen aanvragers. Een vorm van conflictoplossing waar het verdrag zelf om zou vragen. De Voorlopige Overeenstemming zou in overeenstemming zijn met die resolutie. De tekst van de resolutie ter zake spreekt over staten die het verdrag ondertekend hebben. Het is sterk de vraag of de Voorlopige Overeenstemming, waarin ook de Verenigde Staten deelnemen, die nu reeds te kennen hebben gegeven het zeerechtverdrag niet te zullen ondertekenen, conform deze resolutie kan worden beschouwd. Ook Ratiner, de voormalig vicevoorzitter van de Amerikaanse delegatie bij de conferentie over het zeerecht, stelt in *Foreign Affairs* dat ondertekenaars van het verdrag Amerikaanse aanspraken niet mogen erkennen.

Professor Brown, een internatio-

naal rechtsgeleerde die bijzonder veel heeft gepubliceerd over het zeerecht, zegt dat gegeven het feit dat de VS publiekelijk heeft aangekondigd niet te zullen tekenen, ondertekenaars van het zeerechtverdrag zich schuldig maken aan handelingen die voorwerp en doel van het verdrag ontnemen, wanneer zij een overeenkomst aangaan met de Verenigde Staten waarbij zij expliciet of impliciet aanspraken erkennen buiten het VN-regime om, dat wil zeggen: in strijd met artikel 137, lid 3, van het zeerechtverdrag. Overigens doen de Sovjet-Unie, India en Canada, drie mijnbouwstaten, niet mee in de Voorlopige Overeenstemming. Tegenover die staten levert de Voorlopige Overeenstemming dus geen exclusieve titel op. Hoe denk de regering overlappenden met aanspraken met die landen voorkomen kunnen worden?

Ik kom toe aan mijn zevende en laatste punt met betrekking tot de strijdigheid tussen VO en VN-zeerechtverdrag, een punt dat in de schriftelijke discussie over de strijdigheid tussen de Voorlopige Overeenstemming en het VN-zeerechtverdrag het belangrijkste is: het behelst artikel 137, lid 3, dat gaat over erkenning van aanspraken die tot stand komen buiten de bepalingen van het VN-verdrag om. Ook de regering onderschrijft dat erkenning van elkaars mijnbouwgebieden op basis van een Reciprocating States Arrangement (RSA) niet verenigbaar is met voorwerp en doel van het VN-Zeerechtverdrag. De Voorlopige Overeenstemming verleent volgens de regering ook geen aanspraak of titel op mineralen. De VO regelt naar onze mening wel degelijk de erkenning van aanspraken, namelijk door partijen te verbieden om aanspraken te maken op delen van de diepzeebodem waarop een andere partij reeds eerder aanspraken maakte. Dat lijkt misschien op het eerste gezicht geen erkenning van aanspraken te zijn, maar in feite komt het natuurlijk helemaal op hetzelfde neer: partijen kunnen via de VO een exclusief recht op een mijn verkrijgen.

Tegenover andere partijen bij de Voorlopige Overeenstemming geldt, dat een bij de partijen geregistreerde aanspraak als een exclusief recht op die natuurlijke rijkdommen kan worden gezien, omdat de overige partijen zich hebben verplicht, geen aanspraak te zullen maken op

diezelfde rijkdommen. De Voorlopige Overeenstemming heeft volgens de regering niets te maken met wederzijdse erkenning. In dit verband wijs ik op een interessant artikel dat vorige week in het Nederlands Juristenblad over deze zaak is verschenen van de hand van mevrouw Van Wouw. Zij schrijft — naar aanleiding van bovengenoemde stelling —: "Deze boude stelling miskent echter de betekenis van het begrip "erkenning" volgens het internationale recht. Erkenning kan betrekking hebben op alle van buiten komende feitelijke of rechtshandelingen; niet alleen nieuwe staten komen in aanmerking, maar bijv. ook nationaliteitsverlening of andere eenzijdige handelingen, zoals territoriale aanspraken. Valt een feitelijke of rechtshandeling binnen de grenzen van het volkenrecht, dan kan en mag zij worden "erkend". Daarbij is de vorm die de erkenning aanneemt, niet ter zake doende; zij kan expliciet of impliciet zijn en al dan niet (van tevoren) in een verdrag zijn opgenomen. Hebben we met een verdrag te maken, dan is de erkenning als zelfstandige bron van rechten en plichten overbodig geworden. Dan komt daar een andere bron voor in de plaats, nl. het verdrag zelf. Die bronwisseling doet echter geen afbreuk aan de veelvormigheid; ook een verdrag kan bepalingen bevatten waaruit impliciet erkenning voortvloeit. Qua rechtsgevolg is er geen enkel verschil met verdragsbepalingen die een expliciete erkenning inhouden.

Toegepast op de VO betekent dit dat het niets had uitgemaakt, als partijen expliciet verklaard hadden, de in artikel 1, lid 1 onder a, b en c genoemde aanvragen te erkennen. Doet één van de aldaar genoemde gevallen zich voor, dan ontstaat de rechtsplicht, zich te ontdoen van de in de aanhef van artikel 1, lid 1 genoemde handelingen. Daarmee worden de in lid 1 onder a, b en/of c genoemde aanvragen en vergunningen erkend, of dat er nu staat of niet. Termen als "hands off" en zelfbeperking, zijn sociologisch misschien verantwoord, maar rechtens leggen zij een rookgordijn".

Ook McDade stelt in het al door mij geciteerde artikel dat de Voorlopige Overeenstemming impliciete erkenning behelst. Indien de vergunning verleend wordt conform de VO, wordt ter zake zekerheid verschaft ten aanzien van deze

aanspraken, buiten de bepalingen van het VN-zeerechtverdrag om, in strijd met artikel 173, lid 3.

Mevrouw Van Wouw sprak van een rookgordijn. Ik denk dat dit een juiste benaming is, want als je de gedachte van de regering volgt dat het zou gaan om een "hands off"-akkoord, sluit dat niet uit dat een staat zich tegenover twee staten verplicht, geen overlappende aanspraken te maken, ook al overlappen de aanspraken van die staten elkaar wel. Daarmee ontstaat zeer grote onzekerheid. Hoe zit het dan vervolgens met de eigendomsrechten op die natuurlijke rijkdommen in de gedachtengang van de regering? Die rechten zijn niet geregeld in een "hands off"-akkoord. Dat houdt in dat Nederland, dat partij is bij Voorlopige Overeenstemming en bij het VN-zeerechtverdrag, zich ten opzichte van de Verenigde Staten enerzijds volgens de VO verplicht, geen overlappende aanspraken te maken en anderzijds volgens het VN-zeerechtverdrag de eigendomsrechten van de Amerikanen niet mag erkennen. Stel nu dat Amerikaanse bedrijven de gewonnen grondstoffen uit de mangaanknollen exporteren naar staten die wel partij zijn bij de voorlopige overeenstemming, bij voorbeeld naar Nederland? Wie is dan de eigenaar van die grondstoffen en welke rechten heeft de Zeebodem-Autoriteit nog ten aanzien van die grondstoffen? Welke situatie ontstaat eigenlijk als die grondstoffen weer verwerkt zijn in eindproducten, bij voorbeeld — met dit terrein is de heer Frinking meer vertrouwd dan ikzelf — in defensiematerieel dat door de Amerikanen aan ons wordt verkocht? Deze vragen zijn nog onbeantwoord. Mijn inziens zijn zij ook niet te beantwoorden, omdat de redenering van de regering op dit punt niet klopt. Het toont echter wel aan dat partij zijn in beide verdragen op zijn minste problemen oplevert.

Voorzitter! McDade concludeert dat de Voorlopige Overeenstemming een verdere stap is naar een juridisch raamwerk voor diepzeemijnbouw buiten het zeerechtverdrag om, waarmee verder afstand wordt genomen van het VN-zeerechtverdrag.

Met deze conclusie kom ik op artikel 18 van het Weens verdragenverdrag. De regering wuift de genoemde strijdigheden simpel weg door te wijzen op het slotartikel van de Voorlopige Overeenstemming. Dit

slotartikel luidt: "Deze overeenkomst laat onverlet en is evenmin van invloed op, de positie van partijen of door één van de partijen op zich genomen verplichtingen met betrekking tot het verdrag van de VN inzake het recht van de zee".

Evenwel, Voorzitter, met enkele verwijzing naar het VN-verdrag kan men de eventuele strijdigheid tussen deze overeenkomst en het VN-verdrag nog niet opheffen, aldus Schrijver en Dekker in *Ars Aequi*. McDade stelt dat dit artikel domweg niet in overeenstemming is met de rest van de Voorlopige Overeenkomst. Van Wouw schrijft: "Eventuele strijdigheid met de regels van volkerenrecht, zoals bij voorbeeld artikel 18 Verdragen Conventie, kan niet op voorhand worden weggecontracteerd". Op dit punt citeer ik ook Weenink, die in de NRC stelt: "Het lijkt er dus op dat de Voorlopige Overeenstemming van de zeven westelijke landen en Japan consequenties zal hebben die op zijn minst tegen de geest van het zeerechtverdrag van de VN ingaan. De voorzieningen in de tekst van de Voorlopige Overeenstemming dat de verplichtingen die de partijen door ondertekening van het VN-verdrag op zich genomen hebben, onverlet worden gelaten, kan dit niet ondervangen".

Kortom, Voorzitter, ook wij houden vast aan onze stelling dat op Nederland als ondertekenaar van het VN-zeerechtverdrag, ex-artikel 18 van Weens verdragenverdrag de verplichting rust, af te zien van handelingen — in casu partij worden bij de VO — die het VN-zeerechtverdrag zijn voorwerp en doel ontnemen. Op onze vragen ter zake tijdens de schriftelijke behandeling is de regering niet serieus ingegaan. De vermelding dat deel XI van het zeerechtverdrag maar een deel van het verdrag is en dus niet het doel en voorwerp van het verdrag kan zijn, vond ik zelfs erg flauw. Natuurlijk kan een verdrag meer onderwerpen en doelstellingen hebben. Het kan, zoals in dit geval, veel meer zaken regelen. Dat neemt niet weg dat doel en voorwerp van het gedeelte over het regime voor de diepzeemijnbouw duidelijk te formuleren zijn, zoals ik al heb gedaan aan de hand van het artikel van McDade. Artikel 18 van het Weens verdragenverdrag heeft dan betrekking op die doeleinden en die voorwerpen van dat deel van het verdrag.

Ik vond het haast kinderachtig —

sorry dat ik dit woord moet gebruiken — dat de regering stelde dat de verplichting ex artikel 18 van het Weens verdragenverdrag in het internationaal recht niet is gespecificeerd. Trekt de regering daar nu de conclusie uit — terwijl Nederland nota bene het verdragenverdrag heeft geratificeerd — dat die verplichting niet bestaat. Dat lijkt mij toch sterk.

Vervolgens legt de regering deze verplichting — voor zover zij die dan erkent — heel erg beperkt uit: "Een ondertekenende staat dient zich te onthouden van daden die toekomstige toepassing van het verdrag in kwestie, wanneer dit in werking treedt onmogelijk zou maken". Deze opvatting is werkelijk te beperkt, gezien de wordingsgeschiedenis van het Weens verdragenverdrag. De Sovjet-delegatie diende een amendement in met de letterlijke tekst van de uitleg van de Nederlandse regering op dit moment. Dit amendement werd verworpen omdat het een te restrictieve uitleg betekende. De ratio van het artikel is veeleer om te verzekeren dat een staat niet over een verdrag onderhandelt, dit vervolgens afsluit, van de rechten ter zake profiteert en vervolgens schade berokkent aan de overeengekomen voordelen voor anderen. Op de huidige opstelling van een aantal westerse landen ten aanzien van het zeerechtverdrag lijkt dit artikel in die zin zeker van toepassing.

Overigens is de regering wel van mening dat artikel 18 voor de ondertekenaars de verplichting met zich brengt zich daadwerkelijk van exploitatie ter zee te onthouden. Maar volgens de Voorlopige Overeenkomst kan vanaf 1 januari 1988 wel geëxploiteerd worden. Is Nederland dan, als ondertekenaar van de Voorlopige Overeenstemming en als ondertekenaar van het VN-zeerechtverdrag niet ten minste verantwoordelijk voor schending van het Zeerechtverdrag en het Weens verdragenverdrag?

Mijnheer de Voorzitter! Naar onze mening is daarvan nu reeds sprake. Wij delen dan ook de conclusie die McDade op dit punt trok. Zijn artikel van 46 pagina's gaat over dit spanningsveld.

Hij stelt: "... the passing of legislation which is at odds with much of the basis and content of the Conventional regime and the further conduct of signatory states in seeking to safeguard their interests

by entering into agreements which states, at least one of which has made clear its intention not to ratify, is open to the accusation that it is an "abuse" of precisely the type which the codification of the obligation was aimed at preventing." Kortom, dit is exact het voorbeeld wat men met artikel 18 van het Weens verdragenverdrag probeerde te voorkomen.

Voorzitter! Dit brengt mij wederom op de deelnemers van de voorlopige overeenstemming. De zogenoemde "hands-off"-verplichtingen dienen in acht genomen te worden, ook ten aanzien van staten, met name de VS, die het VN-verdrag niet ondertekend hebben en het ook niet zullen doen. Zij gaven zelfs openlijk uiting aan hun wens om het verdrag te ondergraven en daarvoor in de plaats een alternatief diepzeemijnbouwregime te ontwikkelen. Het feit dat dit land deelneemt in de Voorlopige Overeenstemming is dus een extra argument, ook voor McDade, dat artikel 18 wordt geschonden. Ik citeerde overigens ook Ratiner al op dit punt.

Mijnheer de Voorzitter! Ik hoop de regering ervan overtuigd te hebben dat op zijn minst de schijn bestaat, dat partij worden van de Voorlopige Overeenstemming betekent dat Nederland het zeerechtverdrag ondergraaft en aldus als ondertekenaar van het zeerechtverdrag rechtsplechten aangaat die op gespannen voet staan met de interimverplichting zoals die is geformuleerd in artikel 18 van het Weens verdragenverdrag. Wanneer de regering het tegendeel zou willen aantonen, zal zij zich moeten baseren op een zeer vrijblijvende uitleg van de inhoud van het zeerechtverdrag en op een zeer strikte uitleg van het desbetreffende artikel in het Weens verdragenverdrag. Onzes inziens is die uitleg te vrijblijvend en te strikt. Maar zelfs als het alleen maar gaat om "zeer vrijblijvend" en "zeer strikt", wil ik de regering de vraag voorleggen hoe zich een dergelijke uitleg van internationale verdragen verhoudt tot haar grondwettelijke plicht om de internationale rechtsorde te bevorderen. Hoe ziet de regering dan de zin van dit grondwets-artikel?

Ook wat dat betreft heb ik mij nog even in de geschiedenis daarvan verdiept. In 1953 is het desbetreffende artikel in de Grondwet opgenomen. De Grondwetsherziening meldt dat het artikel "in de eerste plaats

doet uitkomen dat in het Nederlandse constitutionele bestel de nationale soevereiniteit niet als een absolute norm kan worden beschouwd.

Tegelijkertijd omvat dit streven naar een op universeel geldende rechtsnormen gebaseerd internationaal bestel, ook naar onze mening het bevorderen van universele verwezenlijking van de rechten van de mens en wel in de breedste zin van het woord. Dat wil zeggen: ook burgerrechten, politieke rechten, economische, sociale en culturele rechten. Uit dien hoofde kan ook de bevordering van het welzijn der wereldbevolking hieronder worden begrepen. Wij menen derhalve dat door handhaving van de hier bedoelde bepaling, tevens tot uitdrukking wordt gebracht dat mondiale solidariteit, als vermeld door leden van de PvdA-fractie, een blijvend doel van regeringsbeleid is."

De commissie-Cals/Donner stelde vervolgens voor om dit artikel te laten vervallen. De Kamer heeft daar toen tegen geprotesteerd. De regering ging overstag. Aanvankelijk was de regering van mening dat het artikel overbodig was, omdat er geen twijfel over kon bestaan dat Nederland de internationale rechtsorde diende te bevorderen. Dat achtte de Kamer een onvoldoende argument. Hetzelfde geldt immers bij voorbeeld voor de meeste sociale grondrechten, die wel in de Grondwet zijn opgenomen.

De regering ging overstag, gaf de Kamer haar zin en motiveerde dit als volgt: "Bij het voeren van buitenlands beleid dient de regering steeds bevordering van de internationale rechtsorde voor ogen te staan. Daaraan dienen de nationale belangen zo nodig ondergeschikt gemaakt te worden. Dat lijkt te meer noodzakelijk omdat het begrip internationale rechtsorde, zoals in dit grondwetsartikel bedoeld, ruim dient te worden uitgelegd. Het artikel ziet op een internationaal bestel, gebaseerd op universeel geldende rechtsnormen. Als zodanig omvat de bevordering van de ontwikkeling van de internationale rechtsorde, naast het streven naar schriftelijke normen en de daadwerkelijke naleving daarvan, mede het streven naar duurzame, internationale vrede en veiligheid, het streven naar een universele verwezenlijking van de rechten van de mens en de bevordering van het welzijn van de wereldbevolking. Naar mijn oordeel dient

ongetwijfeld het bevorderen van een nieuwe internationaal-economische rechtsorde mede onder deze zaak te worden gerekend."

Dat is dan naar mijn mening toch van toepassing op het VN-zeerech-verdrag.

Mijnheer de Voorzitter! Ik kom aan het uitspreken van een conclusie. Door deelneming aan de Voorlopige Overeenkomst heeft de regering zich, internationaal-rechtelijk, in een lastig parket gebracht. Nu rijst de politieke vraag: waarom eigenlijk? Niet vanwege de voordelen, die verbonden zijn of zouden kunnen zijn aan de inhoud van het verdrag. Immers, de regering heeft bij de ondertekening verklaard, dat zij de toepassing van de Overeenkomst beperkt tot de andere delen ervan dan die betreffende het verlenen van vergunningen. Maar, Mijnheer de voorzitter, over het verlenen van vergunningen gaat de overeenkomst. Resterend als enige reden om partij te worden — en de regering is hierover heel eerlijk — in de eerste plaats het belang van de relatie met de Verenigde Staten en in de tweede plaats als signaal naar de zeerech-verdragspartners.

Daarmee kom ik over de buitenlandse politieke aspecten van de Nederlandse deelname aan de Voorlopige Overeenkomst te spreken. Tot einde 1982 stond de regering nog vierkant achter de inhoud van het VN-zeerech-verdrag. Op details waren er wellicht wat kanttekeningen, maar als geheel, als package deal, werd het aanvaardbaar en evenwichtig gevonden. Ik citeer uit de brief van de regering in maart 1983: "Een verdrag dat een regeling bevat van alle aspecten van het gebruik van de zee, heeft vanzelfsprekend een compromiskarakter en zal slechts enkele staten geheel bevredigen. Het is echter van groot belang, dat een zo veelomvattend verdrag met betrekking tot de zee tot stand heeft kunnen komen en voorts beschouwt de regering het verdrag als een positieve bijdrage aan de Noord-Zuid-dialoog".

Sindsdien heeft zich kennelijk een kentering in het denken bij de regering voorgedaan. Het feit, dat het VN-diepzeemijnbouwregime niet algemeen aanvaardbaar werd geacht — met andere woorden: de houding van de Verenigde Staten — ging een steeds grotere rol spelen in het Nederlandse beleid. Allicht, het feit dat de Verenigde Staten — tenmin-

ste de huidige regering — niet meedoen, is een ernstige handicap voor de effectiviteit van het VN-verdrag. Maar hoe ga je daar vervolgens als westers bondgenoot mee om? Probeer je de VS in het spoor terug te brengen, zoals Nederland tracht of getracht heeft, als het gaat om het grondstoffenfonds, de IDA of Salt-II, of ga je meeheulen met de bezwaren van de VS? Dit laatste lijkt mij steeds meer het geval te zijn, mijnheer de Voorzitter! Naarmate de tijd verstrijkt, groeien de Nederlandse inhoudelijke problemen met het diepzeemijnbouwregime, hoewel de regering huiverig is, deze te specificeren. Ik heb in de schriftelijke ronde steeds gevraagd, wat precies de bezwaren zijn en wat er moet veranderen in het regime, voordat dit acceptabel is voor Nederland? Hierop werd niet concreet antwoord gegeven. Het enige probleem van de Nederlandse regering is de "algemene aanvaardbaarheid", kortom de opstelling van de Verenigde Staten. In dit kader is de Nederlandse deelname aan de VO te verklaren.

De heer **Frinking** (CDA): Mijnheer de Voorzitter! Ik wil graag attentie vragen voor het feit, dat niet alleen de Verenigde Staten het zeerech-verdrag niet hebben ondertekend, maar ook Duitsland en het Verenigd Koninkrijk. Het zijn werkelijk niet de onbelangrijkste mijnbouwstaten, die in het geding zijn. Een anti-Amerikaans verhaal of een verhaal dat uitsluitend op de Verenigde Staten is gericht, is naar mijn opvatting enigszins eenzijdig.

Mevrouw **Herfkens** (PvdA): Er is een groot verschil in de manier, waarop de Duitsers en de Britten omgaan met hun problemen inzake het zeerech-verdrag en de Verenigde Staten. De VS zijn het enige land, dat tegen het verdrag heeft gestemd destijds wegens het diepzeemijnbouwregime en dat actief probeert overeenkomsten tot stand te brengen ter ondergraving hiervan. De heer Frinking weet misschien dat in de Bondsrepubliek hierover een enorme discussie is gevoerd en dat de liberale partij voorstandster is van ratificatie van het VN-zeerech-verdrag. Wat de Verenigde Staten onderscheidt van de andere diepzeemijnbouwstaten met problemen, is dat zij een actief beleid ter ondergraving voeren. Overigens zijn er een aantal westerse diepzeemijnbouwsta-

Herfkens

ten, die het verdrag wel hebben ondertekend. Ik noem bij voorbeeld Canada.

Maar goed, ik sprak over de relatie met de Verenigde Staten als hoofdreden van participatie aan de VN. Inderdaad, de VO kan de Amerikaanse regering legitimeren in haar streven om buiten de VN om regelingen ter zake van diepzeemijnbouw te treffen. De VO neemt bovendien de noodzaak weg voor de Verenigde Staten — de heer Frinking wierp deze vraag ook reeds op — om partij te worden bij het VN-zeerech-verdrag. Kortom, op deze manier steunen wij de VS in hun opstelling, die de keuze is voor chaos, zoals professor Riphagen verwoordde. Op dit zelfde punt geef ik nog een citaat van de heer Weenink, die ik reeds citeerde: "In Den Haag noemt men de "voorlopige overeenstemming" niet voor niets een second best oplossing, maar isolering van de VS zou op deze wijze zijn voorkomen. En wellicht, zo stelt men optimistisch, zal over vijftien jaar blijken, dat deze "voorlopige overeenstemming" de eerste stap is geweest bij het incorporeren van de Amerikanen in het zeerech-verdrag van de VN." Maar, zegt de heer Weenink, met hetzelfde gemak kan men stellen — dat is ook mijn stelling — dat dit akkoord, de VO, de eerste fatale aanval is geweest op de mondiale regeling van de diepzeemijnbouw, een soort verpatsing van het gemeenschappelijke erfdeel van de mensheid. De heer Weenink sluit zijn artikel af met de opmerking: de kamerleden staan voor een lastige keuze.

De heer **Frinking** (CDA): U kiest voor een van de twee mogelijkheden. Mijn vraag aan de regering was om op beide mogelijkheden in te gaan. U moet onderkennen dat er twee mogelijkheden zijn die beide kans van slagen hebben.

Mevrouw **Herfkens** (PvdA): Ja. De appreciatie van die mogelijkheden is echter iets waarover wij verschillend denken. Ik geloof dat de CDA-fractie nog geen afweging op dit punt gemaakt heeft. Onze vrees gaat uit naar het tweede gedeelte van het verhaal van de heer Weenink. Daarbij komt nog een argument.

De tweede reden die de regering geeft om de Voorlopige Overeenstemming te ondertekenen, is het signaal naar de landen van de Derde

Wereld dat uitgaat van een homogeen optreden van de westerse diepzeemijnbouwlanden (en Canada dan?). Homogeen om aan te tonen dat de diepzeemijnbouwlanden nog steeds met de VS gelijkgezind zijn in hun bezwaren tegen het VN-diepzeerechregime? Mijn vraag is: welke bezwaren en sinds wanneer? Hoezo homogeniteit? De regering heeft in de nota naar aanleiding van het verslag op pagina 9 gesproken over de geïsoleerde positie van de VS.

Als het nodig is, een signaal uit te zenden — en nu kom ik op mijn echte argument — moet dit dan niet geadresseerd zijn aan de VS en niet aan de onderhandelingspartners in de voorbereidende commissie van het zeerech-verdrag?

De totstandkoming van de Voorlopige Overeenstemming ondermijnt de onderhandelingspositie van ontwikkelingslanden. De machtsbasis van ontwikkelingslanden — het gaat over zeerech — is gelegen in hun mogelijkheden erkenning aan aanspraken en eigendomsrechten te onthouden, zolang zij zelf niet in staat zijn, daarin mee te delen. Het feit dat veel mijnbouwstaten en ook Nederland lid zijn bij de Voorlopige Overeenstemming schaadt de machtspositie van de landen van de Derde Wereld in deze onderhandelingen. De Voorlopige Overeenstemming is dus bepaald geen ongevaarlijke en beperkte regeling van elkaar overlappende aanspraken, maar in de eerste plaats een instrument om de ontwikkelingslanden op dit punt onder druk te zetten. Het Nederlandse lidmaatschap — voor ons is de inhoud van de VO niet relevant — bevestigt dit. De regering erkent onegeneerd dat ook zij de VO ziet als een signaal dat de ontwikkelingslanden zich maar tegemoetkomend moeten opstellen. Dat vinden wij het omkeren van de hele wereld. Toen het verdrag tot stand kwam, was Nederland het daarmee toch eens? Het waren toch niet de ontwikkelingslanden, vonden wij toen, die zich onredelijk opstelden? Het VN-verdrag werd door de regering destijds toch beschouwd — de regering had dezelfde politieke samenstelling als de huidige regering; wij hadden er weinig mee te maken — als een positieve bijdrage aan de Noord-Zuid-dialoog?

Door de deelname aan de VO, door de legitimering van Nederland van de Amerikaanse opstelling en door de onderhandelingspositie van de

ontwikkelingslanden dusdanig te ondergraven geeft de regering een klap in het gezicht van de ontwikkelingslanden die altijd gezegd hebben dat zij het VN-zeerech-verdrag zien als de testcase in hoeverre rijke landen bereid zijn iets te veranderen aan de internationale economische orde. Dat is nogal een klap voor de Noord-Zuid-dialoog en het is nogal een breuk met de Nederlandse positie, in het verleden ingenomen, zoals onder andere geuit in de discussie over de herziening van de Grondwet.

Wat beoogt de regering te bereiken hiermee? Indien er werkelijk sprake is van fundamentele bezwaren, kan het beoogde niet bereikt worden in de voorbereidende commissie. Die mag alleen maar praten over de uitwerking van het regime. Dan zal dus het verdrag zelf moeten worden gewijzigd. Het streven naar wijziging van het verdrag door een ondertekenaar van het verdrag is duidelijk in strijd van artikel 18 van het Weens verdragenrecht, tenzij, zegt de regering, alle onderhandelingspartners het eens zijn met die wijziging. Hoever moet de onderhandelingspositie van de ontwikkelingslanden nog uitgehold worden om te bereiken dat zij het ook eens zijn met wijzigingen? Hoe denkt de Nederlandse regering verder te kunnen bijdragen — denk ik cynisch — aan een dergelijke uitoefening van het recht van de sterkste (want daarop komt het neer)? "Een zeemansgraf voor de Noord-Zuid-dialoog", schreef Schrijver in de NRC.

Voorzitter! Mijn laatste regels zijn van prof. Flinterman: "Tien jaar is er hard gewerkt aan een nieuw rechtsregime voor de zee, waarin op een behoorlijke wijze wordt rekening gehouden met de derde wereld. De Amerikaanse regering heeft een dikke streep gehaald door al dit werk. De Nederlandse regering mag de Verenigde Staten daarin niet volgen. Ondertekening en bekrachtiging van het VN-zeerech-verdrag doen recht aan de verlangens van de wereldgemeenschap naar een op recht en niet op macht gebaseerde internationale ordening." Voorzitter! Daarom blijft mijn fractie overigens van mening dat het VN-zeerech-verdrag zo spoedig mogelijk moet worden geratificeerd. □

!De algemene beraadslaging wordt geschorst.

Herfkens

De **Voorzitter**: De regering zal antwoorden in de week van 11 november.

De vergadering wordt van 16.10 uur tot 19.00 uur geschorst.

Voorzitter: Eversdijk

De **Voorzitter**: Omdat de voorbereiding van wetsvoorstel 19 569 (suppletore begroting hoofdstuk XVI voor 1985) nog niet is voltooid, stel ik voor, dit wetsvoorstel van de agenda af te voeren.

Daartoe wordt besloten.

Aan de orde is de behandeling van:
- **hoofdstuk XVI (Welzijn, Volksgezondheid en Cultuur) van de rijksbegroting voor 1987, voor zover betreft de delen Welzijn en Cultuur (19 700-XVI);**
- het wetsvoorstel **Wijziging van hoofdstuk XVI (Ministerie van Welzijn, Volksgezondheid en Cultuur) van de begroting van uitgaven van het Rijk voor het jaar 1983 (slotwet; tweede wijzigingsvoorstel) (19 391).**

De algemene beraadslaging wordt geopend.

De heer **Worrell** (PvdA): Mijnheer de Voorzitter! Uit de discussie in de afgelopen weken tijdens de algemene beschouwingen en over de Welzijnswet en uit de protesten uit het land is gebleken dat het toekomstige welzijnsbeleid opnieuw inzet is geworden van een politieke discussie. De bewindslieden achter deze regeringstafel verdedigen vandaag hun begroting Welzijn en Cultuur voor 1987, inclusief een onevenredig hoge bezuiniging op het terrein van het sociaal-cultureel werk en exclusief aanvaardbare voorstellen voor de noodzakelijke verbetering van de financiële positie van ouderen. Collega Huys, die vandaag zijn maidenspeech houdt, zal nader ingaan op beide aspecten. Bij dit debat zullen wij op de kunsten en de sport maar ook op het totale ouderenbeleid niet uitvoerig kunnen ingaan, omdat over deze onderwerpen nog een UCV zal worden gehouden.

Mijnheer de Voorzitter! Afgelopen week hebben wij mogen ervaren hoe

de minister van Welzijn en Cultuur de Kamer maar nog meer de buitenwereld heeft onderhouden over "de macht en de onmacht van de nieuwe elite". Het zal duidelijk zijn dat ook in dit debat een aantal aspecten nader de aandacht vraagt. Mijn collega Buurmeijer heeft namens de fractie van de PvdA reeds zijn oordeel gegeven over de beschouwingen van deze minister. Ik zal dat dus niet opnieuw doen. Maar onze gehele fractie is verbijsterd en verontwaardigd over een dergelijke simplificatie van de maatschappelijke werkelijkheid van de huidige verzorgingsstaat. En ik heb geconstateerd, dat ook anderen dezelfde mening zijn toegeedaan.

De opvattingen van deze minister over de contouren van een toekomstig welzijnsbeleid bleken ingegeven door een zorgzame samenleving en een terugtrekkende overheid. Maar de ingrediënten mantelzorg, zelfhulp, gezin als hoeksteen van de samenleving en de burenhulp, waren elk in een nieuw jasje te herkennen. Het waren echter de oude kleren van de keizer, maar dan verdraaid slecht gestoomd. Blijkbaar wist de minister niet dat onder andere zijn bezuinigingen van 1160 miljoen gulden op zijn departement in de afgelopen periode al tot gevolg hebben gehad dat het reeds lang de werkelijkheid van het welzijnswerk is, dat vele mensen zich op vrijwillige basis inzetten om de huidige tekortkomingen van onze verzorgingsstaat op te vangen. Hij wist kennelijk niet dat in het bejaardenhuis en in de thuissituaties bij ouderen al lang moet worden bijgesprongen om de leefsituatie van velen van hen niet uitzichtloos te doen zijn.

De minister schetst de PvdA als een partij die traditioneel de verworvenheden van de verzorgingsstaat uit de jaren zeventig tot de hare maakte: De partij van de oudbolligheid, de partij van de zekerheid van de wieg tot het graf. Het lijkt wel of deze minister horende doof is voor de kritische analyse en de voor criteria en voorwaarden, geschetst bij de algemene beschouwingen door onze toenmalige fractievoorzitter Meijer, en voor de follow-up van dat betoog, geconcretiseerd bij de behandeling van de begroting Welzijn en Cultuur op 8 februari 1983, nog uitgebreid door mijn collega Buurmeijer bij de behandeling van de Welzijnswet.

Mijn fractie heeft voortdurend aandacht besteed aan de noodzake-

lijke herwaardering van de verzorgingsstaat. Wij waren en zijn bereid, kritisch te staan tegenover de veelal bureaucratische wijze waarop begeleidings- en ondersteuningscultuur is georganiseerd.

Wij hebben onze ideeën over planning aangepast en willen gaan naar een beleid, dat gericht is op de toekomst, dat voorzieningen terugbrengt waar ze horen: bij de gebruikers. Maar deze minister is een van de weinigen die niet het recht heeft om in zijn eerder genoemde speech te spreken over niet dicteren, wel uitleggen, niet polariseren, geen knollen voor citroenen verkopen. Hij zoekt pas de dialoog nadat al aan zijn eenzijdige voorwaarden is voldaan. Het is boeiend om de balans op te maken van het beleid van de heer Brinkman in de periode Lubbers I.

Nu pleiten voor meer invloed van direct betrokkenen op hun eigen voorzieningen, opnieuw een oproep om niet te veel te leunen op de overheid, een overheid op afstand en gelijktijdig geen enkele voortgang op het terrein van een wettelijke regeling van de democratisering. De mond vol hebben over decentralisatie. Maar bedoelt de minister daarmee de wijze waarop hij in de afgelopen fase met de decentralisatie is omgegaan? Ik geef slechts een tweetal voorbeelden. De rijksbijdrageregeling sociaal-cultureel werk is door zijn partijgenote mevrouw Kraaijeveld-Wouters in dit huis verdedigd op 5 oktober 1978. De regeling is door deze minister van 1982 tot 1987 met een reductie van 50% feitelijk uitgekleed. Een ongekend huzarenstukje! De Wet op de bejaardenouderen — vriend en vijand zijn het erover eens dat deze bepaald niet de schoonheidsprijs verdient — is het tweede voorbeeld. De problemen zijn onaanvaardbaar groot geworden voor de provincies en in het bijzonder voor de gemeentebesturen. In beide gevallen bestaat steeds meer de indruk dat het pleidooi van de overheid voor decentralisatie steeds vaker wordt ingegeven door het feit dat men de verantwoordelijkheid voor het beleid kan overdragen, terwijl men tegelijkertijd onevenredige kortingen kan doen plaatsvinden op de financiën. Dat geheel probeert men dan aan de lagere overheden te verkopen als gedecentraliseerd beleid. Het is een volstrekt onjuiste voorstelling van zaken om de indruk te wekken dat de gemeentelijke en de provinciale bestuurders slechts de

rijpe vruchten willen plukken en de ogenschijnlijk rotte in de mand van het departement deponeren. Deze minister probeert appels aan de man te brengen die van buiten glanzend gezond lijken te zijn, maar die van binnen wormstekig blijken als je ervan wilt eten.

De heer **Beinema** (CDA): Ik constateer dat collega Worrell nu namens zijn fractie in een wat andere beeldspraak vervalt dan de heer Buurmeijer. De vorige keer betrof het een worst, nu gaat het om appels. Ik denk dat het al iets beter wordt!

De heer **Worrell** (PvdA): U ziet hoe consistent wij zijn in ons betoog! Het vogeltje zingt nu eenmaal zoals het gebekt is. Collega Buurmeijer had het dus over de worst. Ik heb de appel maar eens aangevoerd. In het gebied waar ik vandaan kom, is dat niet ongebruikelijk, want daar produceert men veel appels. Ik dacht dus: ik zoek het dicht bij huis. Veel belangrijker is echter dat de geschiedenis van Eva in het paradijs zich herhaalt door middel van deze verleidingskunsten!

De minister geeft er sterk blijk van, te leven in een door hem geschapen maatschappijbeeld. Een maatschappijbeeld waarin protesten van mensen over de bezorgdheid van de kansen die zij krijgen om ook als individu in deze samenleving staande te blijven, worden weggewuifd met algemeenheden over het gevaar voor de individuele ontplooiing en de verantwoordelijkheid. Als de minister niet zoveel op en rond het Binnenhof zou vertoeven, dan zou hij beseffen dat het ontzettend onrechtvaardig en arrogant is om de vele mensen die zich dagelijks op allerlei terreinen van het sociaal-cultureel werk en de zorgsector inzetten, voor te houden dat een nieuw sociaal elan in een zorgzame samenleving een oplossing is voor hun problemen. Het is een schaamlapje van deze regering, die geen antwoord heeft op de feitelijke problemen van mensen. Zij heeft zich zelf verstrikt in het adagium: als het minder kost, gaat het beter.

De minister kwam vorige week in zijn betoog opnieuw terug op de herstructurering van de landelijke organisaties. Hij verweet onze fractie toen dat wij degenen waren die bij de begrotingsbehandeling 1984 van Welzijn en Cultuur hebben voorkomen dat de zogenaamde koepels 10% op hun budgetten werden gekort. De minister bedoelde: de

ruime meerderheid van de Kamer volgde mij niet in mijn opzet, nu reeds te korten op de landelijke organisaties. Het was een korting die niet uitging van een beleidsfilosofie, zoals door de Kamer uiteengezet in de UCV van januari 1986. Deze minister kan de laatste zijn die zich op dit punt verontwaardigd voelt. Immers, reeds in 1980 is de commissie-Van Gils, mede op dringend verzoek van de Kamer, haar werkzaamheden rond een gewenste en noodzakelijke herwaardering en herstructurering van de landelijke koepels begonnen. Deze minister heeft meer dan vier jaar de kans gekregen, op dit punt beleid te maken en de noodzakelijke herstructurering op gang te brengen. Hij heeft het proces vertraagd. Hij heeft geen kans gezien, zelfs in de normale draagtijd van negen maanden een noodzakelijke stuurgroep in te stellen. Wat hij wel kan, is op onnavolgbare wijze kortingen aanbrenge, in de overtuiging dat alles wat je aan kortingen oplegt, meewerkt in de richting van een nieuw beleid. Deze minister heeft — helaas niet alleen op dit beleidsterrein — de weerstanden niet weten te overwinnen. Hij heeft een verstrengeling van belangen van instellingen en organisaties met die van ambtenaren en beleidsafdelingen geen halt weten toe te roepen. Dat was en is wat collega Buurmeijer bedoelde met zijn uitspraak. Wij trappen niet in een bezuinigingsoperatie die verkocht wordt als een soort vernieuwing. Wij willen vernieuwen en sluiten daarbij de principes van ombuigen en "oud voor nieuw" niet uit. Opnieuw zal mijn fractie voorstellen doen om er in ieder geval zorg voor te dragen dat met alle landelijke organisaties het noodzakelijke proces van herstructurering van start kan gaan. Wij dringen er opnieuw op aan, de commissie op zo kort mogelijke termijn met concrete uitvoeringsvoorstellen te laten komen. Op basis van de overeenstemming in deze Kamer moeten deze voorstellen toch reeds in 1987 operationeel gemaakt kunnen worden. Zo nodig zullen wij een uitspraak van de Kamer vragen.

De huidige maatregelen zijn volstrekt willekeurig gekozen. Om een voorbeeld te noemen: Op 20 november 1984 vierde Gamma het honderdjarig bestaan van het club- en buurthuiswerk. En ze waren er allemaal. Zelfs de minister van WVC, mr. drs. L.C. Brinkman, zat in het

Comité van aanbeveling van het symposium. Het is wrang dat deze minister, nog nauwelijks twee jaar later, Gamma geen schijn van kans meer geeft om mee te werken aan de herstructurering van een ondersteuningsstructuur van het sociaal-culturele veld. De organisaties zijn gewaarschuwd. Als iemand zitting neemt in een comité van aanbeveling, betekent dat niet per se meer dat hij de werkwijze, het nut en de noodzaak van instellingen erkent en ondersteunt. Het kan ook betekenen dat de organisatie daarmee een bekwaam persoon heeft ingehuurd die op termijn haar uitvaart regelt.

Centraal bij deze begroting staan de aangekondigde bezuinigingen op het welzijnsterrein: in 1987 voor meer dan 170 mln. en een forse ingreep van dezelfde omvang voor de jaren daarna. Bij de algemene beschouwingen heeft mijn fractie alternatieven aangegeven en wijzigingen voorgesteld. Die voorstellen zijn afgewezen. Daarom is het ook wrang als de VVD bij monde van de heer Dijkstal voortdurend betoogt over en vraagt naar plannen van de Partij van de Arbeid als alternatieven voor het beleid, daarbij gelet op de huidige economische problematiek.

Neem, dan de alternatieven van de VVD. Spreek hen maar niet aan als het om het welzijn van mensen gaat. De werkgelegenheid staat voorop ...

De heer **Dijkstal** (VVD): Voorzitter! Voordat de heer Worrell verder praat over de VVD, wil ik even terugkomen op de PvdA. Ik begrijp uit zijn verhaal dat hij ernstige kritiek heeft op het beleid van het vorige kabinet op het gebied van de bezuinigingen. Hij heeft ook kritiek op het beleid dat nu wordt gevoerd. Hij zegt dat de PvdA een alternatief had. Misschien is het voor het debat nog even goed dat de heer Worrell even aangeeft wat dat alternatief van de PvdA ter bestrijding van het financieringstekort inhield.

De heer **Worrell** (PvdA): Voorzitter! De heer Dijkstal wil mij nu toch niet een hele weekeditie van de Handelingen laten voorlezen? Hij was er toch bij toen wij onze voorstellen deden? Of was hij bij de algemene beschouwingen niet aanwezig?

De heer **Dijkstal** (VVD): Dat hoeft helemaal niet zo uitgebreid. De heer Worrell kan het even in het kort aangeven. Voor de duidelijkheid in dit

debat is het misschien wel goed dat iedereen het alternatief nog even hoort.

De heer **Worrell** (PvdA): Nee, collega Dijkstal, het is leuk geprobeerd. Voor de derde keer: twee keer bij collega Buurmeijer en nu een keer bij mij. Wij hebben ons alternatief op schrift gesteld. Als u het nog niet heeft, wat toch jammer is, zullen wij het u alsnog doen toekomen. Dan kunt u het nog eens nalezen. U weet heel goed dat wij bij voorbeeld de 300 mln. voor het sociaal-cultureel werk hebben afgewezen, dat wij daar alternatieven voor hebben gegeven, met evenredige korting. De heer Dijkstal wil ons nu toch niet de algemene bescouwingen laten overdoen?

De heer **Dijkstal** (VVD): Dat zouden wij zeker niet moeten doen. Maar u kunt toch in het kort, in dit openbare debat dat door vele mensen gevolgd wordt, nog even precies aangeven wat enerzijds uw bezwaren tegen de bezuinigingen zijn en wat anderzijds de oplossingen zijn die de PvdA kiest.

De heer **Worrell** (PvdA): Mijnheer de Voorzitter! Ik heb het toch goed begrepen dat ik vanavond aanwezig ben bij de behandeling van de begroting van WVC?

De **Voorzitter**: Ik had die indruk ook.

De heer **Worrell** (PvdA): U had die indruk ook. De heer Dijkstal denkt dat hij aanwezig is bij een behandeling van alle begrotingen tegelijk. Dat is dus onjuist. Ik verwijs de heer Dijkstal dus naar de in de Handelingen opgenomen betogen van mijn fractievoorzitter en naar de heer Wöltgens. Als hij vragen heeft over welzijn en cultuur, kan hij naar de microfoon gaan en mij interrumpen als de voorzitter het goed vindt. Dan zal ik hem dat uitleggen. Maar ik ga niet in op zijn voorstel om uitvoerig aan te geven wat onze plannen zijn inzake de lasten van burgers, hoe wij beter willen investeren, et cetera.

Mijnheer de Voorzitter! Voordat ik werd geïnterrupteerd, sprak ik over de alternatieven van de VVD. Spreek hen maar niet aan als het om het welzijn van mensen gaat. De werkgelegenheid en het terugdringen van de lasten van de burgers staan voorop. Daarvoor worden + 3.000 welzijnswerkers ontslagen. Ik hoor de heer Dijkstal al zeggen dat dat toch

te eenvoudig is gesteld. Natuurlijk, ik was ook even vergeten dat de oplossing gezocht moet worden op het plaatselijk niveau: bij raadsleden en wethouders van de VVD. Je moet maar durven! Juist de wethouders, provinciale bestuurders en raadsleden — ook van de VVD — hebben luidkeels laten horen, dat het zo niet langer kan, dat het onverantwoordelijk is de problemen op lagere overheden af te wentelen. Voor zo'n decentralisatiebeleid passen zij. De heer Dijkstal wil graag aantonen, dat het goed gaat met het terugdringen van de lasten van de burgers. Hij vergeet liever dat die lastenvermindering een lastenverzwaring op provinciaal en gemeentelijk niveau tot gevolg heeft.

Voorzitter! CDA en VVD hebben een regeerakkoord gesloten. Zij hebben daarin conclusies getrokken voor het toekomstig beleid op het welzijnsterrein. Nu zou je eenvoudig kunnen denken, dat bij het sluiten van een akkoord de twee partijen het eens waren over de hoofdlijnen van het beleid. Wie echter het debat over de Welzijnswet gevolgd heeft, wie de discussie bij de algemene beschouwingen over de kortingen op het sociaal-cultureel werk gevolgd heeft, wie mevrouw Kraaijeveld namens het CDA heeft horen spreken over de visie van het CDA op het welzijnswerk, wie een en ander legt naast de opvattingen van de VVD, kan niet anders dan tot de conclusie komen dat beide fracties overeenstemming hebben gevonden maar juist over die zaken waarover zij het niet eens waren!

CDA en VVD zijn het niet eens over het sociaal-cultureel werk. De VVD wil het liever opheffen door de gehele taakstelling van 300 mln. daar neer te leggen. Het CDA vindt echter een bedrag van 125 mln. al onaanvaardbaar. Wij willen van het CDA weten, of de VVD de komende jaren toch geen gelijk zal krijgen met haar opheffingsvoorstel. Betekent het ontzien van de vergrijzingsgevoelige sectoren, de kunsten en het — terecht — ontzien van de oorlogsslachtoffers niet per definitie dat het sociaal-culturele beleidsterrein uiteindelijk de taakstelling zal moeten dragen? Moeten wij niet de conclusie trekken, dat het CDA akkoord is gegaan met een taakstelling voor welzijn en cultuur, die er wel toe moet leiden dat de VVD uiteindelijk haar zin zal krijgen en waarbij een

CDA-bewindsman het vuile werk opknapt?

Hoe rijmt het CDA haar inbreng van de afgelopen jaren met betrekking tot de volwasseneneducatie als onderdeel van het WVC-beleid met de conclusie die de VVD uit het regeerakkoord trekt, namelijk dat volwasseneneducatie absoluut geen onderdeel meer is van het beleid van WVC?

Voorzitter! Wij kennen het beleid van de VVD. Die willen het welzijnsbeleid eenvoudig terugbrengen tot de zorgsector en als schaamlapje is er dan ook nog de emancipatie. Maar waar staat het CDA de komende jaren precies voor ten aanzien van het brede welzijnsbeleid?

Voorzitter! Mijn fractie is niet bereid om, in een tijd waarin de werkgelegenheid door mijn fractie en ook door het kabinet centraal gesteld wordt, ongeveer 3000 arbeidsplaatsen te vernietigen. Wij kiezen voor het principe van een evenredige korting zoals wij dat door middel van een motie uitgesproken hebben bij de algemene beschouwingen. Wij hebben alternatieve voorstellen ingediend. Wij willen de wachtgeldden, die voor vier jaar beschikbaar zijn, besteden om te voorkomen dat mensen werkloos gemaakt worden. Wij vinden dat wij de plicht hebben, wachtgeld uit te keren. Het is geen structurele oplossing. De mogelijkheid bestaat echter wel dat lagere overheden zich in die periode van vier jaar kunnen instellen op een lagere uitkering van het Rijk in 1991. Voorts zijn onze voorstellen opgebouwd uit ombuigingen op het terrein van de personeels- en materieelkosten op het departement. Bij het zoeken naar alternatieve voorstellen voor de huidige bezuinigingen hebben wij geconstateerd, dat in de begroting van ontvangsten gedurende een groot aantal jaren de inkomsten ieder jaar beduidend lager zijn geraamd dan de werkelijke inkomsten, zoals vastgesteld in de rekening van dat jaar. Mijn fractie heeft de vrijheid genomen, deze ruimte te benutten voor dekking van onze alternatieven in plaats van deze hogere inkomsten naar de minister van Financiën te laten toevloeien.

Mijnheer de Voorzitter! Ik sprak reeds over de problematiek van de werkgelegenheid in de welzijnssector. In de afgelopen maanden zijn een tweetal interessante rapporten uitgebracht. Zij zijn gesubsidieerd door WVC. Wij mogen derhalve

veronderstellen, dat zij een bijdrage kunnen leveren voor het toekomstige beleid, nietwaar?

Het bureau Berenschot heeft de werkgelegenheidsmogelijkheden in de sector sociaal-cultureel werk en de buitenschoolse educatieve activiteiten onder de loep genomen. De uitkomsten van dat rapport rechtvaardigen op geen enkele wijze de stelling dat er sprake is van overprofessionalisatie in het sociaal-cultureel werk. De conclusie is dat er sprake is van verborgen werkgelegenheid voor circa 6300 mensen en dat vele vrijwilligers ervoor zorgdragen dat het werk op dit niveau en in deze omvang kan functioneren. Eenzelfde beeld vertoont het rapport Rienks De Boer B.V., dat ook al in opdracht van WVC gemaakt is. Het gaat over het "terugploegen van uitkeringsgelden ten behoeve van de werkgelegenheid in de WVC-sector". Hierbij gaat het om ongeveer 7000 mensen die op dit moment zinvol werk zouden kunnen verrichten. Tot dezelfde conclusie kwam ook een werkgroep van mijn partij in de nota "Werk maken: een nieuwe toekomst voor langdurige werklozen." Misschien kan de heer Dijkstal die nota ook nog eens lezen. Wellicht spreken de twee eerder genoemde rapporten de minister meer aan dan de nota van de PvdA, omdat die het beeld zou kunnen bevestigen van een constructieve oppositiepartij die zoekt naar oplossingen voor vragen van de toekomst. Wij zijn zeer benieuwd naar de reactie van deze minister op beide rapporten.

Ik wil nog even stilstaan bij één van de uitkomsten van het regeerakkoord, namelijk de overheveling van de verantwoordelijkheden en de taken jeugdhulpverlening van het departement van Justitie naar het departement van WVC. Wij beoordelen deze wijziging uiteraard positief, omdat wij in onze voorstellen kiezen voor een gecoördineerde beleidsverantwoordelijkheid en dus ook voor onderbrenging bij WVC. Helaas moeten wij constateren dat er bij deze overdracht een onaanvaardbaar financieel gat dreigt van 27 miljoen gulden. Wij vragen de minister om in dit debat hierover opheldering te verschaffen.

Wij lezen de aankondiging dat er plannen bestaan om te komen tot een wet op de jeugdhulpverlening. Kan de regering de Kamer nog eens precies uitleggen, welke regeling zij

precies voor ogen heeft nu het niet meer kan gaan om de eerdere voorstellen die geënt waren op de WGM? In welk opzicht verschilt de zienswijze van de regering met de zienswijze die is neergelegd in het overbekende initiatief-ontwerp dat ik mede namens collega Haas en oud-collega Mik heb mogen indienen? Wij vragen de regering met spoed om een brief die de stand van zaken op het terrein van de jeugdhulpverlening weergeeft, zodat wij daarover afzonderlijk met de minister van gedachten kunnen wisselen.

Voorzitter! Ik maak dadelijk plaats voor mijn collega Huys, die nader zal ingaan op specifieke aspecten van het toekomstig beleid. Ik sluit af met een aantal opmerkingen die op vrijdag 10 oktober 1986 uit het hart kwamen van een directeur-generaal. Ik citeer:

In de dertig jaar dat ik met "welzijn" bezig ben, gaan wij door het diepste dal dat ik tot nu toe heb meegemaakt. Wij zijn overvallen door maatregelen waarvan wij van te voren niet hadden kunnen verwachten dat ze zo zouden uitvallen. Het afmaken van het karwei door het kabinet-Lubbers II heeft een dubbelzinnige betekenis.

Hij riep op tot bezinning op de toekomst van het welzijnswerk, omdat er sprake is van het terugdringen van collectieve taken en voorzieningen en het heilig verklaren van de marktsector. Het is te betreuren dat het nieuwe duo bewindslieden — dat de opdracht heeft te werken aan de bevordering van het welzijn van mensen — niet de dialoog verstaat waartoe werd opgeroepen om te komen tot een "nieuw sociaal elan", wanneer deze wordt aangeboden door de naaste omgeving. Misschien verdraagt die oproep tot een nieuw sociaal elan gebaseerd op solidariteit, zich niet met de gelijktijdige drang van dit kabinet om op korte termijn succes te behalen met bezuinigingen. Wie de noodzakelijke veranderingen op het terrein van het welzijnswerk een werkelijke dienst wil bewijzen, geeft organisatie en meest betrokkenen gelegenheid om over die veranderingen mee te denken, niet in vrijblijvendheid over de contouren van zo'n beleid, maar vanuit een beleidsmatige aanpak en een tijdpad waarlangs die veranderingen kunnen plaatsvinden.

Deze minister en zijn staatssecretaris zijn kennelijk ingehuurd voor een

ander soort karwei dat afgemaakt moet worden of zij geven een andere interpretatie aan het woord "afmaken". Wij hopen dat deze baan van "op afroep beschikbaar zijn" kort zal duren.

De heer **Dijkstal** (VVD): Voorzitter! Ik heb begrepen dat de PvdA grote problemen heeft met de voorgestelde bezuinigingen op het sociaal-cultureel werk. De heer Worrell heeft iets gezegd over de alternatieven. Kan hij dat iets specifieker aangeven? Over welke bedragen praten wij dan?

De heer **Worrell** (PvdA): Nodigt u mij daartoe niet uit! Het gaat om een heel plan. Ik heb een aantal zaken genoemd. Ik heb gesproken over de wachtgeldsuppletie.

De heer **Dijkstal** (VVD): Om hoeveel gaat het dan?

De heer **Worrell** (PvdA): Om 50,3 miljoen. Dat kunt u in de begroting opzoeken. Er bestaat een lijst, die men kan inzien. Het gaat om:

- 50,3 miljoen ten behoeve van de wachtgelden;
- 15 miljoen verlaging van het budget ten aanzien van nog niet vastgestelde, aan te gane verplichtingen — dit dynamische departement moet in 1987 veel verplichtingen aangaan; 15 miljoen is dus niets! —;
- 23 miljoen in verband met inkomsten die werkelijk binnenkomen maar die te laag geraamd zijn;
- 6 miljoen door het niet doorgaan van de TSMD voor jeugdvoorzieningen;
- 8 miljoen voor de personeelssector;
- 2 miljoen voor het materieel;
- 23,5 miljoen, een bedrag dat zeer consequent evenredig is gekort op het sociaal-cultureel werk, zoals al bij de algemene beschouwingen is aangekondigd.

Minister **Brinkman**: Mijnheer de Voorzitter! Ik wil graag een technische vraag aan de heer Worrell stellen. Het gaat mij om de suggestie, die ook in de stukken is gedaan, om de aan te gane verplichtingen met een bedrag van circa f 10 à f 20 mln. te verminderen. Aan welke verplichtingen denkt de heer Worrell? Ik neem aan dat hij dat wel op een lijstje heeft staan.

De heer **Worrell** (PvdA): Voorzitter! Het zou interessant zijn als het

departement het volgend jaar aan fact finding begint. Wij hebben namelijk veertien dagen getracht, de aan te gane verplichtingen splitsen te krijgen. Dat is door allerlei omstandigheden niet gelukt. Ik wil hier vooral duidelijk zeggen dat dat niet alleen aan de ambtenaren heeft gelegen. Die hebben hard genoeg gewerkt aan de Welzijnswet. Wij hebben geprobeerd een en ander boven tafel te krijgen en dat is ons, nogmaals, niet gelukt. Wij bedoelen hier heel precies mee dat het departement in 1987 verplichtingen aangaat voor nieuwe activiteiten in dat jaar. Er is een hele reeks op te noemen. Daarop moet onze inziens getemporiseerd worden. De minister heeft nog geen gelegenheid gehad, het amendement te lezen. Hij zal daaruit merken dat wij zeer coöperatief meedenken en dat wij hem de gelegenheid geven, voorstellen voor het bedrag van f 15 mln. te doen. Mocht de minister dat niet kunnen, dan neemt de Partij van de Arbeid natuurlijk weer haar verantwoordelijkheid en zal zij verder zoeken. Een bedrag van f 15 mln. in 1987 moet met een beetje goede wil, doordat men met een vernieuwd beleid wat later begint, tot de mogelijkheden behoren.

□

De heer **Huys** (PvdA): Voorzitter! Ik zal de minister niet, zoals dat bijna een traditie werd, vergelijken met een produkt uit de eigen regio, want dan kom ik terecht bij de asperges en dat zou ik een bijzondere diskwalificatie van dat produkt vinden.

Gevolg gevend aan de stimulerende oproep van onze minister, ben ik dit weekend eens niet in mijn luie stoel voor de televisie gekropen, maar ben ik nog eens gaan lezen. Ik heb gelezen in oude en recente achtergrondinformatie. Ik heb gelezen over doelstellingen en werkwijze van sociaal-cultureel werk, over feiten en cijfers, over succes en mislukking, over idealen en over de alledaagse werkelijkheid. Naast hetgeen mij als kamerlid de laatste paar maanden bereikte, kon ik bij dat lezen ook rijkelijk putten uit eigen archief, agenda's en eigen ervaringen. Na op deze manier mijn herinnering en inzicht weer wat opgekrikt te hebben, leek het mij goed hier vandaag expliciet aandacht te besteden aan de inhoud van het sociaal-cultureel werk, wat dat

betekent voor mensen, wat je aanricht als je erop gaat bezuinigen en welke effecten het heeft op andere beleidsterreinen.

Sociaal-cultureel werk manifesteert zich in een bonte mengeling van activiteiten, een groot scala van werksoorten en werkvormen. Enkele haal ik hier voor het voetlicht.

Sociaal-cultureel werk is kunstzinnige vorming van jonge en niet-jonge mensen. In creativiteitscentra maakt men onder begeleiding van kunstenaars en docenten kennis met verschillende kunstvormen door zelf actief vorm te geven aan eigen creativiteit. Meer dan 100.000 mensen volgen jaarlijks cursussen in boetseren, jazz, volksdansen, tekenen, schilderen en audio-visuele vorming. Kan de minister zich indenken dat juist in deze centra de basis gelegd wordt voor een breed cultuurbeleving? Moeten wij onze cultuur en kunst niet koesteren?

Sociaal-cultureel werk is opbouwwerk. Ongeveer 1.000 opbouwwerkers in ons land ondersteunen in sociaal zwakke buurten groepen die zelf bezig zijn met het leefbaar maken of houden van hun buurt, de verkeersveiligheid, speelvoorzieningen en de kwaliteit van de woonomgeving. Wilde de minister en wilden het CDA en de VVD niet juist dat de mensen weer zorg voor elkaar hebben en zelf weer actief zijn? Mogen de mensen in de beroerdste posities daarbij misschien een hand in de rug krijgen?

Sociaal-cultureel werk is club- en buurthuiswerk, een tak van werk die zelf weer heel omvangrijk en divers van samenstelling is. Ongeveer 11.000 beroepskrachten, waarvan de helft met een agogische taak, bereiken samen met 87.000 vrijwilligers naar schatting een miljoen mensen per week. Het club- of buurthuis is vaak de ontmoetingsplaats bij uitstek in dorp of wijk. Peuters, kinderen, jeugd, jongeren, volwassenen en bejaarden, voor allen zijn er activiteiten. Juist hier komt de gemeenschapsvorming tot stand. Wie zou die gemeenschapsvorming willen aantasten? Sociaal-cultureel werk is speeltuinwerk, moderne wijkvoorzieningen voor kinderen, soms een kinderboerderij. Aan de ruim 800 speeltuinen worden jaarlijks 7 mln. bezoeken gebracht. Daarbij zijn 25.000 vrijwilligers actief. Onder deze tak van het werk valt ook het kindervakantiewerk, waarvan 0,5 mln. kinderen profiteren. Bezuinigin-

gen dreigen dit werk onbetaalbaar te maken. Moeten de kinderen dan maar de straat op?

Sociaal-cultureel werk is educatief werk. Ongeveer 35.000 mensen vinden jaarlijks een weg om zichzelf bij te spijkeren en elementaire kennis en vaardigheden op te doen, om beter mee te kunnen functioneren in een steeds ingewikkelder maatschappij, om achterstand in te lopen, om zich te oriënteren op de arbeidsmarkt. Heel veel vrouwen maken gebruik van het cursusaanbod, maar ook werklozen en arbeidsongeschikten en in toenemende mate leden van etnische minderheidsgroepen. Naast 350 beroepskrachten zijn vele duizenden vrijwilligers actief voor de vormings- en ontwikkelingskansen van hun medemens. Dat werk mag toch niet op de tocht komen te staan?

Sociaal-cultureel werk betekent ook kinderopvang in meer dan 3000 peuterspeelzalen, die bezocht worden door 160.000 kinderen in de leeftijd nul tot vier jaar. Ook de kinderdagverblijven behoren hiertoe. Daarom maak ik nu een kleine stap zijwaarts naar de projecten kinderopvang, waarover de minister ons per brief van 17 september heeft bericht. Wij hadden gehoopt dat de minister het regeerakkoord van CDA en VVD wat minder zuinig zou uitleggen. Immers, van een echt structurele oplossing is nu nog geen sprake. Zeker, het resultaat waarmee het overleg wordt ingegaan is weer een klein stapje in de goede richting, maar helaas dreigen toch een paar projecten het loodje te leggen en moeten de gemeenten een groter deel bijpassen. Wij kunnen instemmen met het onder de regelgeving brengen van de projecten, maar daar zou dan wel definitief een structureel karakter aan moeten worden gegeven. Uiteraard zal onze fractie hierop bij de behandeling van de begroting van Sociale Zaken en Werkgelegenheid terugkomen.

De reis gaat verder door de wereld van het sociaal-cultureel werk. Daarin is heel uitdrukkelijk plaats voor groepen uitkeringsgerechtigden, zoals WAO/AWW-groepen, langdurig werklozen en vrouwen in de bijstand. Het gaat om groepen die gehecht zijn aan hun eigen identiteit, gezien de geheel verschillende achtergrondproblematiek. Overeenkomst is er in doelstelling: zicht krijgen op en het hanteren van de problematiek, werken aan de

belangen, het behoud van zelfrespect en eigenwaarde. De groepen doen bijna alles op eigen kracht, met een lichte ondersteuning. De WAO-groepen kennen regionale platforms in een aantal provincies. Het is wenselijk dat minstens alle provincies een platform krijgen. Hoort dit overigens niet thuis bij de collega van Sociale Zaken en Werkgelegenheid? Voor de landelijke ondersteuning van de plaatselijke groepen en de regionale platforms vervult de commissie oriënteringsdagen een onmisbare aanjaagfunctie. Deze commissie mag onder geen beding verdwijnen.

Sociaal-cultureel werk is muziek- en dansonderwijs. Over het gehele land verspreid volgen 300.000 leerlingen wekelijks les in 160 muziekscholen. Daarbij zijn 6000 docenten betrokken. Het instrumentale, vocale en dansonderwijs is een wezenlijk onderdeel en vormt een onmisbare basis voor een actieve deelname aan onze cultuur. Wie is er niet trots op onze duizenden koren en muziekkorpsen, die een levendige bijdrage leveren aan een kleurrijke samenleving? Zou de minister daarvan de bronnen willen laten opdrogen?

Sociaal-cultureel werk is de wekelijkse activiteit van 1,2 miljoen jeugdigen in clubs en verenigingen. Of het nu gaat om padvinders, plattelandjongeren, natuurvrienden, jongerensozen, meidengroepen, randgroepprojecten of wat dan ook, dit werk draait bijna volledig op vrijwilligers — het gaat daarbij om 190.000 mensen — die gesteund en begeleid worden door 700 beroepskrachten. Deze tak van het sociaal-cultureel werk is niet nieuw en toch springlevend. Vormen en uitingen zijn veranderend, maar doelstelling en betekenis zijn gebleven of zelfs in belang toegenomen. Dit wordt expliciet door dit kabinet onderkend, gezien het feit dat de bestrijding van jeugdwerkloosheid, de preventie van de kleine criminaliteit, de zorg om randgroepjongeren en een integraal minderhedenbeleid als belangrijke beleidsdoelstellingen worden aangemerkt. Hoe kan daaraan in voldoende mate vormgegeven worden op een moment dat er bezuinigd wordt op het sociaal-cultureel werk en dus ook op het jeugd- en jongerenwerk?

Sociaal-cultureel werk betekent ook werken aan nieuwe werkgelegenheid. In vele projecten voor

mensen zonder werk zien wij een vloeiende overgang van opvangactiviteiten naar scholing en het vergroten van vaardigheden, vaak gevolgd door werkprojecten, zoekend naar gaatjes in de markt. Ik wijs in dit verband op de verschillende projecten buurt economie: mensen die in hun eigen bedreigde buurt zich weigeren over te geven aan apathie en die zoeken naar mogelijkheden om werk te maken ten einde de buurt een nieuw aanzien te geven, de medebewoners op te peppen en meer mensen aan betaald werk te helpen. Zeker dan gaan de sociaal-economische en sociaal-culturele doelstellingen hand in hand. Moeten wij deze ontwikkeling geen ruimte bieden in plaats van haar te bedreigen?

Ik vraag expliciet aandacht voor de projecten Voorrang voor Jongeren. Tijdens de begrotingsbehandeling een jaar geleden zijn de gelden ad. 15 mln. door een eensgezinde Kamer veilig gesteld. De Voorrang voor Jongeren is nu echter weer van de baan. Het gaat om unieke projecten, opgezet vanuit sociaal-culturele instellingen voor mensen zonder werk, om projecten met zinvolle, op de arbeidsmarkt gerichte cursussen voor langdurig werkloze jongeren met de minste kansen. De fractie van de Partij van de Arbeid wenst het behoud van de projecten. Omdat de gelden gehaald zouden kunnen worden uit artikel 36 WWV of uit de 48 mln. van het Jeugd- en werkgarantieplan wordt overwogen, bij de behandeling van de begroting van Sociale Zaken en Werkgelegenheid een amendement in te dienen. Heeft de minister geen verantwoordelijkheid meer voor het werk rond werklozenprojecten?

Uitvoerig heb ik de inhoud van het sociaal-cultureel werk geschetst. De VVD weet nu dat het niet een vrijblijvend recreatief gebeuren is en de minister weet nu, dat voor zijn oproep tot nieuw sociaal elan juist deze werksoort van grote betekenis is. Is de minister nog voor argumentatie vatbaar dat deze bezuiniging op het sociaal-cultureel werk niet door zou moeten gaan? Kan hij daarop een antwoord geven?

Indien de indruk mocht zijn ontstaan dat de Partij van de Arbeid van mening is, dat het sociaal-cultureel werk een remedie tegen alle kwalen is, dan wil ik die indruk vlot wegnemen: Geen remedie voor alle kwalen, niet idealiseren, niet

romantiseren, maar degene die echt kijkt en luistert, heeft het inzicht dat dit zeer pluriforme werk van onmisbare waarde is voor het behoud van een leefbare samenleving. Inzicht in deze bedrijfstak maakt duidelijk, dat dit werk vaak de kapstok is waaraan velerlei ontwikkelingen worden opgehangen. Speerpunten- en doelgroepenbeleid komen volstrekt in het lichtledige te hangen als die kapstok, die infrastructuur, wordt weggenomen. Sociaal-cultureel werk in een dorp, wijk of gemeente, is zowel de invalsbasis als de uitvalsbasis voor velerlei ontwikkelingen. Daarom verzet de Partij van de Arbeid zich tegen ingrijpende bezuinigingen. Het gaat niet alleen om het geld, maar ook en vooral om de mentaliteit waarmee het werk wordt beoordeeld. Wij betreuren het, dat CDA en VVD niet wilden instemmen met onze motie om niet meer dan evenredig aan de algemene bezuinigingen op het Provinciefonds en het Gemeentefonds te bezuinigen. Wij overwegen, in tweede termijn een motie in te dienen om verdere bezuinigingen onmogelijk te maken.

Helaas hebben wij in de begroting moeten constateren, dat de minister zich niet heeft gehouden aan de afspraken omtrent de arbeidsplaatsen ISP/PNL, die aan de desbetreffende regio's zijn toebedeeld in het kader van het regionaal sociaal-economisch beleid. Wil de minister bevestigen dat op 2 mei jongstleden nog aan het provinciaal bestuur van Limburg is toegezegd, dat er geen bezuinigingen op de arbeidsplaatsen zullen plaatsvinden? Dat leidt tot één conclusie: die bezuinigingen op de arbeidsplaatsen ISP/PNL zijn onaanvaardbaar! Wij zullen de Kamer zeker om een uitspraak vragen als de minister niet terugkomt van zijn dwaling.

Aparte aandacht vraag ik voor de ouder wordende mensen. Niet het ouder worden van de mensen is een probleem, maar het probleem zit hem in de samenleving, die zich in moet stellen op een veranderende bevolkingsopbouw. Veranderingen zijn nodig op alle beleidsterreinen, niet alleen op dat van de zorg, maar ook bij voorbeeld op dat van de volkshuisvesting en openbaar vervoer. Dan kan de doelstelling om langer zelfstandig te blijven, beter gerealiseerd worden. Hier ligt een taak voor de minister als coördinerend bewindsman voor ouderenbe-

leid. Ongetwijfeld zullen als gevolg van de vergrijzing geldstromen verlegd moeten worden. Meer geld voor ouderensbeleid is nodig.

Ouderen tonen in toenemende mate grote betrokkenheid bij het beleid, terwijl vaak het gevoel overheerst, er niet meer bij betrokken te worden. Nu is de voorlopige Ouderenraad van de grond gekomen. Wij zijn ontevreden over de gang van zaken, met name met de vertraging. In de UCV over dit onderwerp zal mijn fractie hierop terugkomen.

Ongeveer 90% van de ouder wordende mensen woont zelfstandig. Zij maken naar verhouding meer gebruik van gewone voorzieningen zoals huursubsidie en gezinszorg. Veel hulp werd en wordt verleend door kinderen, burens, vrienden en kennissen. Professionele hulp wordt alleen gegeven waar dit noodzakelijk is. Er is eerder sprake van te weinig hulpverlening dan van te veel. Als zelfstandig blijven wonen noodgedwongen niet meer mogelijk is, is verzorging in een bejaardenhuis noodzakelijk. Daarvoor is geld nodig. In zijn politieke testament berekende de minister zelf dat bij ongewijzigd beleid tot 1990 een toename van collectieve uitgaven noodzakelijk is van 2,6 mld. Bij gewijzigd beleid — verschuivingen van dure intramurale hulp naar goedkopere voorzieningen — is nog altijd sprake van 1,5 mld. Het is verbijsterend dat deze constatering niet hebben geleid tot meer financiële ruimte. Verbijsterend, omdat de knelpunten nu al zichtbaar zijn: wachtlijsten voor bejaardenoorden en tegelijkertijd plannen tot sluiting.

Terwijl de mensen in bejaardenoorden in onzekerheid verkeren over hun toekomst en hun woon- en leefsituatie, laat de minister de Kamer in onzekerheid over zijn verdere beleid, een onzekerheid die door deze Kamer zelfs voor lief werd genomen, getuige het stemmen tegen de motie van de PvdA over inzicht in en oplossingen voor deze knelpunten.

De problemen zijn niet nieuw. Bij de behandeling van de wet zijn zij door mijn fractie al als mogelijke knelpunten naar voren gebracht. Wat de eigen bijdragen betreft, heeft de minister al bijna een jaar geleden een onderzoek en een evaluatie toegezegd. Nu staat in de toelichting op de begroting dat op zijn verzoek een dergelijk onderzoek zal aanvangen, maar dat er niet op extra geld moet worden gerekend. Eind november

aanstaande zou de Kamer kunnen debatteren over de dan eventueel beschikbare informatie, ten minste als deze tijdig ter beschikking is.

Voorzitter! De achtergrond van de problemen is duidelijk. Ten eerste zijn er te weinig financiële middelen en is er een te laag budget voor de bejaardenoorden. Kan de minister nu toezeggen, dat er bij het beleidsdebat van eind november aanstaande wel financiële middelen komen, die er nu, terwijl wij de begroting behandelen, niet zijn?

Ten tweede zijn er de tegenvallende opbrengsten van de eigen bijdragen. Kan de minister nu toezeggen dat, wanneer uit het onderzoek blijkt dat er inderdaad te hoog is geraamd, het budget aan de werkelijkheid wordt aangepast?

Ter derde is er de wijze waarop de verevening plaatsvindt, waardoor sommige provincies en grote steden gedwongen zijn, bejaardenhuizen al het komende jaar te sluiten. Heeft de minister een mogelijkheid om op plaatsen waar de nood hoog is, extra financiële ruimte te bieden, een soort "knelpuntenpot"? Is de minister bereid, de Wet op de bejaardenoorden op een aantal punten aan te passen? Wij denken hierbij aan de vereveningsmethodiek, het vervroegen van de evaluatie en de systematiek met betrekking tot de eigen bijdragen.

Als de minister mijn vragen bevredigend beantwoordt, wachten wij op de verdere beleidsontwikkeling, zoals die vermoedelijk eind november aan de orde komt. Mocht de minister echter geen bevredigende antwoorden kunnen geven, dan overwegen wij in de vorm van moties de kamer hierover uitspraken te vragen en eventueel een initiatiefwetsvoorstel in te dienen om de WBO open te breken.

Voorzitter! Wij hebben de plicht, duidelijkheid te bieden, vooral ook voor de ouderen in onze samenleving, voor de bewoners en het personeel van de bejaardenoorden. Wachten tot eind november, terwijl nu de beleidsdebatten over 1987 plaatsvinden en amendering van de begroting mogelijk is, is zonder duidelijke toezeggingen onverantwoord.

Voorzitter! Tot slot kom ik nog even terug op het sociaal-cultureel werk. Vorige week woensdag presenteerde deze bedrijfstak zich in zijn bonte verscheidenheid op het Malieveld hier in Den Haag; beroeps-

krachten, vrijwilligers en duizenden gebruikers, jong en oud: Een bruisende beweging van mensen die niet zozeer wensten, hun karwei af te maken, maar die aan de politiek vroegen of zij alsjeblieft morgen nog gewoon verder mochten gaan. Duizenden mannen en vrouwen die geen pretenties hadden over de maakbaarheid van de toekomst, maar die heel concreet dagelijks bezig zijn om hun eigen bestaan en toekomst en die van hun medemensen vorm te geven, zorgzaam en zeer verantwoordelijk. Op het Malieveld heerste een echt elan, zoals dat ook heerst in de vele club- en buurthuizen, jongerensociëteiten, projecten, creativiteitscentra en noem maar op; een elan met een sociale basis, een elan, nieuw en oud tegelijk.

De vergadering wordt enige ogenblikken geschorst.

De heer **Koetje** (CDA): Mijnheer de Voorzitter! Ik heb vandaag niet na kunnen gaan, hoe vaak het voorgekomen is dat ik eerst iemand heb te feliciteren die zijn maidenspeech heeft gehouden, alvorens er zelf één te houden. Maar bij dezen: gefeliciteerd, collega Huys!

Mijnheer de Voorzitter! Aan het begin van deze begrotingsbehandeling wil de CDA-fractie eerst oud-staatssecretaris Van der Reijden danken voor zijn grote inzet voor het departement. Dat blijkt wel, want hij is hier vanavond alweer aanwezig. Wij heten staatssecretaris Dees welkom. De minister is zijn tweede periode ingegaan. Hij blijft voor ons welkom. Omdat er binnenkort nog afzonderlijke UCV's worden gehouden over de onderdelen sport, kunst en cultuur, zullen die delen van de begroting in de CDA-bijdrage van vandaag ook niet worden behandeld.

Mijnheer de Voorzitter! In aansluiting op de CDA-uitgangspunten, het programma "Uitzicht" en het rapport "Van verzorgingsstaat naar verzorgingsmaatschappij" hebben de bewindslieden gekozen voor het concept van de zorgzame samenleving. Het zal derhalve niet verbazen dat de CDA-fractie ook in de komende periode wil meedenken over de uitwerking van die zorgzame samenleving, die toekomstgericht is. De toespraak van de minister in eerste termijn van de behandeling van de Welzijnswet was daarvoor

belangwekkend. Voor de CDA-fractie zaten er veel aansprekende elementen in.

Ik noem er enkele: vraag en aanbod opnieuw met elkaar in evenwicht brengen; voor elkaar opkomen en de oproep tot een nieuw sociaal elan. De belangrijkste kanttekening onzerzijds is de volgende: geen te groot optimisme over de mate waarin de samenleving het uiteindelijk gewenste elan zonder hulp van overheden en maatschappelijk initiatief aankan. In het beleid zal een extra accent gegeven moeten worden aan het stimuleren van maatschappelijke betrokkenheid en deelname om de doelstellingen "zorg voor elkaar", "elkaar recht doen", "leefbaarheid" en "zorg voor kwetsbare groepen" te bereiken.

Voor de CDA-fractie behoeft de verzorgingsmaatschappij naast een financieel-economische invalshoek ook een sociaal-culturele en maatschappelijke invalshoek. Die staan niet in verhouding tot elkaar als hard staat tot zacht. Beide zijn even hard en horen bij elkaar. In beide invalshoeken gaat het om mensen. Dat vele burgers volwaardig betrokken zijn bij het maatschappelijk leven, blijft een belangrijke opgave bij het voeren WVC-beleid. Het gaat om de kwaliteit van het bestaan. Het welzijnsbeleid is daarbij geen toegiftenbeleid. Samengevat is de kern van de CDA-benadering daarbij: met elkaar voor elkaar opkomen en de overheid als schild voor de zwakkere in onze samenleving. Hoe verder vorm zal worden gegeven aan de verzorgingsmaatschappij, is voor de CDA-fractie de centrale vraag voor deze kabinetsperiode. Het ministerie van WVC zal daarbij ook de "W" met ere moeten kunnen blijven dragen.

Mijnheer de Voorzitter! Op veel terreinen wordt al invulling gegeven aan een hoofdelement van de zorgzame samenleving. Veel vrijwilligers zetten zich in; 500.000 vrijwilligers zijn actief in het club-, buurthuis- en jongerenwerk; 17% van de hulpverlening aan ouderen gebeurt door vrijwilligers of door burens en kennissen. Mensen helpen elkaar, zijn onderling solidair. Dat is een belangrijk gegeven. Terecht zijn de bewindslieden in de begrotingsstukken lovend over de inzet van de vele vrijwilligers in de sport. Die expliciete waardering van de bewindslieden kan zich ook naar vrijwilligers in andere werksoorten

uitstrekken. De primaire lijn van de zorgzame samenleving heeft die waardering ook nodig. Het CDA is zich ervan bewust dat op de vrijwilligers een groot beroep is gedaan en zal worden gedaan. Veel mensen en activiteiten zijn van hun inzet afhankelijk. Zij zijn, met de beroepskrachten en de lokale bestuurders, de verkeersregelaars bij het verzorgen van de samenhang van het welzijnsbeleid met andere terreinen zoals justitie, stadsvernieuwing, onderwijs en minderhedenbeleid.

Om mensen met elkaar voor elkaar te laten opkomen, zijn naar het oordeel van de CDA-fractie nog inspanningen nodig. Juist de filosofie van de zorgzame samenleving vraagt om het scheppen van voorwaarden. Daarbij gaat het om het aanreiken van instrumenten waarmee burgers, individuen en organisaties zich weerbaar kunnen maken, aan hun eigen mondigheid en ontplooiing kunnen werken, onderlinge solidariteit kunnen bereiken en zelf kunnen doen wat tot nu toe voor hen werd gedaan. Er zal toe gewerkt moeten worden naar een soort substitiebeleid of subsidiariteit in het welzijnsbeleid. Van onderop via deelnemers, vrijwilligers en kaderleden zal de noodzaak van professionele begeleiding in wijk, buurt of gemeente moeten worden bepaald. Deze ontwikkeling is al gaande en dient naar ons oordeel op alle niveaus verder gestalte te krijgen.

In dat kader vragen wij aan de bewindslieden, welke de elementen in het beleid zijn om die doelstelling van eigen verantwoordelijkheid laten dragen, tot gelding te kunnen brengen. Tot welke koerswijzigingen in het beleid zal dit leiden? Niet iedereen kan meteen de verantwoordelijkheid nemen voor bijvoorbeeld een taal cursus. Hulp van een beroepskracht is vaak eerst nodig. Bejaarden helpen door boodschappen te doen, behoeft die beroepshulp niet. Daarvoor zijn solidariteit, geëngageerdheid, sociaal elan nodig. Vanuit die benadering is het voor ons de vraag, wanneer de grens bereikt wordt van een evenwicht tussen professionele deskundigheid en vrijwilligers als dragers van het werk. Hoe ziet de minister die verhouding? De achtergrond van deze vraag is, dat met het verdwijnen van "de laatste werker" een totaal activiteitenpakket kan worden aangetast.

Tegelijkertijd hebben wij het besef, dat de overheid om budgettaire

redenen niet alles, wat zich aan initiatieven aandient, kan honoreren. Voor rijk en gemeenten is het een zware opgave om een afweging te maken tussen oud en nieuw beleid, zodat op nieuwe ontwikkelingen, nieuwe probleemgroepen en verschuivende behoeften blijvend kan worden ingespeeld. Voor mogelijkheden om nieuwe financiële bronnen aan te boren staat het CDA open. Vormen van sponsoring zijn niet bij voorbaat uit den boze. In diverse werksoorten van het welzijnsbeleid zou een bijdrage van de marktsector als uiting van medebetrokkenheid bij de kwaliteit van de samenleving best bevorderd kunnen worden. Ziet de minister hiertoe mogelijkheden? Mogelijke voorstellen voor vergroting van eigen bijdragen aan het werk, ook in de zorgsector, zullen naar het oordeel van de fractie van het CDA steeds beoordeeld moeten worden naar hun effecten voor inkomen en koopkracht.

Mijnheer de Voorzitter! Het CDA spreekt in het verkiezingsprogramma "Uitzicht" over bescherming van voorzieningen aan de basis. Toegespits op het terrein van welzijn en cultuur betekent dat naar onze mening nog steeds, dat er een infrastructuur van sociaal-culturele voorzieningen aanwezig moet blijven, ook in een zorgzame samenleving. Die infrastructuur zal het mogelijk moeten maken een zekere mate van leefbaarheid te behouden. De bijdragen van WVC zijn in het verleden door het CDA uit dat oogpunt verdedigd. De nu voorgestelde eenzijdige bezuinigingen op het sociaal-cultureel werk ontmoeten bezwaar. Er wordt een forse wissel getrokken op de activiteiten in de verschillende werksoorten. De samenhang met het onderwijsvoorzorgsbeleid, vandalismebestrijding, achterstandsgebiedenbeleid en stadsvernieuwing wordt onder druk gezet. Bovendien zit in het sociaal-culturele werk in toenemende mate een vergrijzingscomponent. Ik wijs erop dat 10 tot 15% van de deelnemers tot de groep van ouderen behoort. Het noodzakelijke evenwicht met hetgeen nog verantwoord zou zijn, is door het voorstel doorbroken. De fractie van het CDA meent, dat enige spreiding mogelijk en verantwoord is. Daarom hebben wij amendementen ingediend om de voorgestelde bezuiniging op het sociaal-cultureel werk terug te brengen tot f 87 mln. Mevrouw

Kraaijveld zal deze straks toelichten. Nog meer bezuinigingen op het sociaal-cultureel werk zou naar onze mening tot bijna onverantwoorde gevolgen leiden. Daarom vindt de fractie van het CDA, dat het hierbij moet blijven.

Het CDA wil prioriteit geven aan het beschermen van voorzieningen en afslanking van bureaucratie ten bate van uitvoerende taken. Hierbij aansluitend, willen wij de klacht van vele gemeentebestuurders en werkers in het veld overbrengen rond het projecten-, experimenten- en speerpuntenbeleid. De ervaring is, dat veel papier en veel vergaderingen nodig zijn om aan gelden te komen. Gelden blijven soms ook over. De VNG heeft er tijdens de hoorzitting op gewezen. Kunnen de bewindslieden de Kamer eens een precies inzicht verschaffen in de begrotingsonderdelen van WVC, die op de genoemde onderdelen betrekking hebben? Welke voorwaarden moeten vervuld worden? Kan dat niet met minder regels? Wij vragen aan de minister dit onderwerp met de VNG te bespreken of mee te nemen voor het WVC-deel van het bestuursakkoord met de gemeenten.

Voorzitter! Bij de algemene beschouwingen is een discussienotitie toegezegd over ontgroening en vergrijzing. Het CDA verwacht een regeringsstandpunt over het heroverwegingsrapport Demografische veranderingen en de ontwikkeling van de collectieve sector, alsmede een standpunt over het rapport Riens de Boer. Er zijn echter ook andere aspecten in het geding dan de betaalbaarheid. Het gaat ook om de gewenste kwaliteit van samenleven, niet alleen voor deze kabinetsperiode, maar tot 2000 en later. Welke samenleving staat ons voor ogen? Welke wijzigingen in taken en voorzieningen horen daarbij? Een nieuwe generatie ouderen stelt nieuwe eisen. Zijn wij daarop voorbereid? Het zogenaamde octogoonrapport "Wie dan leeft, nu zorgt", bevat een aantal suggesties onder het motto "groen grijs worden" rond de thema's werken, wonen en zorg. Hoe gaan wij om met de verdeling van arbeid? Is de woningvoorraad geschikt voor een oudere samenleving? Waarom worden dergelijke lange-termijnvragen niet meegenomen, zoals uit de schriftelijke antwoorden blijkt? Zijn niet nu de aanzetten nodig om later niet vast te lopen?

Ik keer terug naar de korte termijn. De CDA-fractie wil nogmaals haar waardering uitspreken voor het niet bezuinigen op het bejaardenbeleid. Wij hechten aan een goed bejaardenbeleid en zullen in de UCV over de nota Zorg voor ouderen nog uitgebreid over dit onderwerp kunnen spreken. De problemen die zich nu voordoen, lijken vooral te maken te hebben met de klacht dat te weinig rekening is gehouden met het aantal hoogbejaarden. De CDA-fractie heeft hierbij de volgende vragen. Gaat het bij de verevening niet te hard in enkele steden en provincies? Moet de Wet op de bejaardenoorden in het licht van de vergrijzing niet eerder geëvalueerd worden dan in 1989 zoals bij de behandeling van de WBO voorzien? Ziet de minister mogelijkheden om binnen het beschikbare bedrag te differentiëren tussen provincies en steden, die niet alle in gelijke mate in de vergrijzingsgolf zitten? Kan de groei van 80 miljoen die is uitgetrokken, benut worden om de knelpunten bij de verevening te verminderen? De CDA-fractie dringt er bij de minister op aan, voor de UCV over de nota Zorg voor ouderen met de betrokken overheden over deze vragen te spreken. Wij zien graag dat de in de voor die UCV toegezegde notitie aan onze vragen aandacht wordt besteed.

In vier voorgaande begrotingsbehandelingen is de Raad voor het ouderenbeleid aan de orde geweest. Dat is nu weer gebeurd. Wanneer wordt de Raad voor het ouderenbeleid geïnstalleerd? Is de minister bereid, een vertegenwoordiging uit de landelijke minderhedenorganisaties erin op te nemen?

Door het ministerie van Economische Zaken wordt een impuls gegeven aan het technologiebeleid. Moderne communicatiefaciliteiten zouden ook gebruikt kunnen worden als middel bij het realiseren van de doelstelling zelfstandig wonen en wellicht bij de maatschappelijke dienstverlening in het algemeen. Hierbij denken wij niet alleen aan alarmeringssystemen. Ook kan misschien gebruik worden gemaakt van kabelnetten voor tweezijdige communicatie. Wellicht is het mogelijk, binnen het technologiebeleid van Economische Zaken de marktsector te stimuleren om tot creatieve ideeën te komen. Wij vragen de bewindslieden of zij er iets in zien.

Van grijs naar groen. De vergrij-

zingsdiscussie mag er ons inziens niet toe leiden dat er geen belangstelling meer voor de jeugd is. Wij moeten niet doen alsof de vergrijzing al op haar hoogtepunt is en de ontgroening al een feit. Onder jeugdigen zijn nog veel problemen. De huidige jeugd heeft in de toekomst vanwege de vergrijzing nog een grote taak. Onze zorg moet zich daarom ook blijven uitstrekken tot de jeugd. Mede in dat licht is het CDA nieuwsgierig naar het wat verscholen aangekondigde regeringsstandpunt over de uitwerking van de coördinatie van het jeugdbeleid door de minister van WVC. Wanneer komt dat? Vanwege die coördinerende taak verwachten wij ook een actieve betrokkenheid van de minister bij de invulling van het jeugdwerkgarantieplan. Wij vragen of de minister wat nader kan ingaan op hetgeen van hem te verwachten is.

Hierop aansluitend wil ik wat vragen over de projecten 'voorrang voor jongeren'. Het vorige jaar is daarvoor 5 miljoen uitgetrokken. De gelden voor deze projecten staan nu nog op de begroting van WVC, maar het bedrag van 10 miljoen van Sociale Zaken en Werkgelegenheid voor 1987 is verdwenen. De meeste van deze 480 projecten lopen goed en zullen, als er niets gebeurt, moeten stoppen. Wij vragen de minister met zijn collega van Sociale Zaken en Werkgelegenheid te bevorderen dat deze projecten via artikel 36 WWV nog tot 1 januari 1988 kunnen doorlopen. Op die datum kan alsnog een definitieve beslissing over de voortzetting genomen worden. Wij willen hierover graag een helder standpunt van de minister vernemen. Eventueel vragen wij op dit punt in tweede termijn een uitspraak van de Kamer.

De fractie van het CDA heeft gevraagd om een aparte UCV over de jeugdhulpverlening. Wij zullen daarbij op een aantal vragen op dit terrein terugkomen. In de schriftelijke antwoorden wordt een notitie over de overheveling van instellingen van Justitie naar WVC aangekondigd, die nog voor de begrotingsbehandeling zou verschijnen. Voorzitter, die notitie is heden gekomen en het aangekondigde protocol verwachten wij ook spoedig.

In het schriftelijke antwoord op vraag nr. 172 wordt bevestigd dat van de grote steden Amsterdam een forse achterstand heeft wat betreft de voorzieningen voor de gezinszorg.

De fractie van het CDA verkrijgt graag nadere opheldering over de oorzaken. Wij vragen de staatssecretaris, met de gemeente na te gaan op welke wijze er een oplossing kan worden gevonden.

Bij een aantal gelegenheden is van de zijde van de fractie van het CDA gevraagd naar het aandeel van gehandicapten in het personeelsbestand van het ministerie van WVC. Graag vernemen wij, of het streefcijfer van 5% wordt gehaald.

Wat het monumentenbeleid betreft kennen wij zorgen over de voortgang. Uit berichten van provincies hebben wij begrepen dat de financiële uitgaven voor dit doel daar sterk teruglopen. Een en ander schijnt verband te houden met de komende wetgeving die de Kamer overigens nog moet bereiken. Daarin wordt de rol van de provincies blijkbaar sterk teruggedrongen. Wij zouden de minister willen vragen, of onze constatering inzake de verminderde provinciale inspanning juist is. Zo ja, is hij bereid, deze zaak nog eens in IPO-verband aan de orde te stellen? Waar het gaat om de komende wetgeving willen wij verwijzen naar de motie-Oomen-Ruijten, ingediend tijdens de UCV over het monumentenbeleid in september 1984. Daarbij hebben wij als structuur aangegeven dat de gemeentelijke overheden een belangrijke taak dienen te krijgen. Waar gemeenten die taak niet willen of kunnen vervullen, heeft de provincie een bepaalde rol. Daarnaast zien wij dat er in beleidsondersteunende zin taken van het rijk op dit terrein naar de provincie kunnen.

Voorzitter, hiermee wil ik mijn bijdrage, die toch vooral in het teken heeft gestaan van de hoofdlijnen voor morgen en overmorgen, beëindigen.

De vergadering wordt enige ogenblikken geschorst.

Mevrouw Kraaijeveld-Wouters (CDA): Mijnheer de Voorzitter! Mijn gelukwensen aan de collega's Koetje en Huys met hun maidenspeech. Van harte!

Voorzitter! Ik wil graag aansluiten bij hetgeen collega Koetje namens de CDA-fractie naar voren heeft gebracht. Ik wil aangeven welke nuances wij willen aanbrengen op het bezuinigingspakket. Daaraan voeg ik nog enkele andere punten

toe, die voornamelijk financieel van aard zijn, zij het dat het organisaties en instellingen betreft die in een beleid thuishoren waar wij prijs op stellen.

Er moet 125 miljoen gulden worden bezuinigd op sociaal-cultureel werk. Dat is een forse bezuiniging. Onze fractievoorzitter Bert de Vries heeft tijdens de algemene beschouwingen gezegd, dat wij zullen proberen die bezuinigingsdruk enigermate te spreiden. Dat zien wij als een inspanningsverplichting. Wij zijn daarmee wekenlang aan het werk geweest. Over de waarde van het sociaal-culturele werk hoef ik mij verder niet uit te laten. Collega Koetje heeft daar een aantal opmerkingen over gemaakt. Ook behoeft ik niet meer in te gaan op de functie van het werk in het kader van andere beleidsdoelstellingen en -gebieden.

Mijnheer de Voorzitter! In deze financieel-economische toch nog zeer moeilijke tijden zien wij ons vandaag opnieuw gesteld voor de noodzaak tot bezuinigen. Wij aanvaarden dat, ook op de begroting van Welzijn en Cultuur. In het regeerakkoord is die bezuiniging voorzien en daar hebben wij ons achter geschaard. Wij hebben ons daarbij gerealiseerd dat vergrijzingsgevoelige sectoren enigszins in de luwte moeten worden gehouden. Wij vinden het verantwoord, ook op het sociaal-culturele werk een bezuiniging toe te passen, al doen wij dat niet met genoegen. Wij vinden het zelfs verantwoord, een forse bezuiniging toe te passen. De vraag is, welke druk door deze werksoort is te verdragen zodat er nog voldoende voorzieningen aan de basis blijven om de doelstellingen van het sociaal-culturele werk in enge zin en van al het andere beleid, dat door dit kabinet van groot belang wordt geacht, waar te maken. Ook wij zijn gesteld op die doelstellingen en dan denk ik daarnaast aan de bestrijding en voorkoming van kleine criminaliteit, de basis-educatie, voorrang voor jongeren enz.

Voorzitter! Wij zijn gaan zoeken en hebben bekeken of het bezuinigingsbedrag van 125 miljoen gulden kan worden teruggebracht. Wij hebben gezocht naar mogelijkheden om de bezuinigingsdruk enigermate te spreiden. Wij hebben allereerst bekeken hoever wij zouden komen als wij 60 miljoen gulden aan bezuinigingen op het sociaal-cultu-

reel werk zouden accepteren. Dat betekende dat ruim de helft van het door de minister voorziene bedrag door ons van alternatieve bezuinigingsvoorstellen zou moeten worden voorzien. Wij hebben getracht, die alternatieven in de begroting te vinden.

De heer **Worrell** (PvdA): Daar hebben wij al enige proeven van gezien, maar daar komen wij nog wel op terug. U zei, dat u akkoord bent gegaan met f 300 mln. aan bezuinigingen in de welzijn- en cultuursector, waarbij vergrijzingsgevoelige sectoren er enigszins buiten worden gelaten. Hebt u zich bij de totstandkoming van dat akkoord niet afgevraagd op welke posten zou moeten worden bezuinigd? Of hebt u een ongedekte cheque afgegeven en gezegd: Bekijkt u het maar, als u maar niet bezuinigt op vergrijzingsgevoelige sectoren? Ik neem toch aan dat het regeerakkoord ook u de verplichting heeft opgelegd om in ieder geval aan te geven op welke posten dan moet worden bezuinigd.

Mevrouw **Kraaijeveld-Wouters** (CDA): Wij hebben de algemene som geaccepteerd en gesteld, dat vergrijzingssectoren in de luwte dienen te blijven. Zo heb ik het al eerder namens mijn fractie in de Kamer geformuleerd. Daarbij hebben wij ons natuurlijk wel afgevraagd welke posten daarvoor in aanmerkingen zouden kunnen komen. De minister is begonnen met zelf een keuze te maken in de begroting voor 1987: f 161,8 miljoen op verschillende posten met een zware bezuinigingstaakstelling voor sociaal-cultureel werk. Wij achten die bezuiniging echter te groot en daarom hebben wij ons afgevraagd of wij deze bezuiniging moeten accepteren of dat moet worden overgegaan tot enige spreiding. Wij moesten het dus van ons zelf vinden, want wij hebben te zamen het regeerakkoord opgesteld en geaccepteerd. Wij hebben het letter voor letter, woord voor woord doorgesproken. Wij hebben daar lang over gedaan; weken zelfs. Wij weten dus heel goed dat wij ons zelf binnen deze begroting een zware taakstelling hebben opgelegd. Wij denken echter dat het mogelijk moet zijn, die in deze vier jaar uit te voeren, mede in het licht van de grote beleidsdoelstellingen die ons gezamenlijk doel zijn. Ik hoef ze niet allemaal op te noemen, want dat is

bij de algemene politieke beschouwingen al gedaan door onze fractie.

Wij moeten melden dat wij de f 65 miljoen aan reële bezuinigingsalternatieven niet hebben gevonden in deze begroting. Niet dat al onze inspanningen vergeefs zijn geweest, maar wij moeten toch melden dat onze eerste opzet – wij hadden goede hoop op uitvoering daarvan – niet geheel is gelukt. Onze uitgangspostelling, gekozen tijdens de algemene politieke beschouwingen, willen wij waar maken. Dat betreft enige spreiding van de bezuinigingsdruk. De heer Koetje heeft reeds gemeld dat wij voor deze sector komen tot een vermindering met f 38 miljoen van deze bezuiniging. Ik ga daar direct op in. Wij accepteren dus voor het sociaal-cultureel werk een groot en fors bezuinigingsbedrag, te weten f 125 miljoen minus f 38 miljoen. Er blijft dus over f 87 miljoen. Voor de alternatieven die wij hebben aangedragen in amendementen, hebben wij natuurlijk de steun van de meerderheid van de Kamer nodig. Dat realiseren wij ons best. Het is een forse bezuiniging. Wij willen ons er sterk voor maken dat dit het dan zal zijn voor deze sector in deze regeerperiode. Al zijn wij realistisch genoeg om te zeggen dat in de politiek nooit nooit gezegd kan worden, wij willen toch proberen, ons daarvoor sterk te maken.

De heer **Worrell** (PvdA): Begrijp ik het goed dat de steun niet van de coalitiepartner, de VVD, hoeft te komen? Op welke steun rekent u eigenlijk? Rekent u erop dat de oppositie u en deze minister met zijn bezuinigingen opnieuw over de brug zal helpen? Daar komt het immers op neer. De VVD zegt 'neen'. Toch sluit u een regeerakkoord, met een taakstelling van f 300 miljoen. Toch zit de bezuiniging op het sociaal-cultureel werk er in. U wilt alleen wat minder. Het wordt ten aanzien van het welzijn toch een beetje onduidelijk wat de regering heeft afgesproken en wat zij precies bedoelt. Ik houd namelijk staande dat u iets heeft afgesproken, waarover u het beiden volstrekt oneens bent. Kunt u dat eens uitleggen, nu ook u met een alternatief komt? Dat alternatief helpt, maar niet voldoende.

Mevrouw **Kraaijeveld-Wouters** (CDA): Dat is uw inzicht. Een ieder zal zijn inzicht kenbaar maken tijdens deze begrotingsbehandeling. Wij

hopen dat wij steun vinden voor ons idee. Misschien hebben andere fracties nog andere ideeën. Misschien is de VVD straks toch zo op onze toer dat zij zegt: ja, dat is het toch. Daar voeren wij immers met z'n allen een debat voor.

De heer **Lankhorst** (PPR): Ik hoor mevrouw Kraaijeveld zeggen dat de korting met f 87 miljoen op het sociaal-cultureel werk voor haar het uiterste is. Bij die korting blijft het in de komende jaren. Dat is een interessant feit. De vraag is dan wel, waar het CDA de rest van de bezuiniging van f 300 miljoen wil vinden. De minister heeft eerder al gezegd dat hij maar eens is begonnen met de korting van f 125 miljoen. Hij wilde eens kijken wat de Kamer ervan zou vinden. Wij weten nu dat het CDA f 87 miljoen van de f 300 miljoen wil vinden bij het sociaal-cultureel werk. Ik zie dat mevrouw Kraaijeveld ook f 30 miljoen wil bezuinigen op bij voorbeeld het bibliotheekwerk. Het bibliotheekwerk moet dus vrezen dat de komende jaren een groot deel van de bezuinigingen daar terecht komt, omdat er nog f 300 miljoen minus f 87 miljoen moet worden bezuinigd.

Mevrouw **Kraaijeveld-Wouters** (CDA): Ik zal eerst mijn verhaal vervolgen. Daardoor wordt het voor de heer Lankhorst wat helderder. Wellicht is dat niet genoeg, maar dat hoor ik dan nog wel. Het uitgangspunt blijft de taakstelling voor de totale begroting die nu aan de orde is. Wij spreken nu over een totale taakstelling van f 300 miljoen, conform het regeerakkoord. In de voorstellen die de minister in deze begroting heeft voorgelegd, brengen wij nu enige nuanceringen aan. In volgende begrotingen zal de minister wel verdere voorstellen doen, nemen wij aan. Dat zal gebeuren in het geheel waarin ook wij hebben gezocht.

Op dit moment resteert als rijksinspanning op het terrein van het sociaal-cultureel werk een bedrag van ruim f 290 miljoen, minus f 87 miljoen, als ons voorstel wordt gevolgd. Dan blijft er ruim f 200 miljoen over. Daarbij stellen wij vast – de heer Worrell heeft daar wat merkwaardig mee gehannest, is mijn idee – dat er op de begroting ook een mogelijkheid van f 50 miljoen in de sfeer van het wachtgeld staat. Ik bereken dat even: 4/6 deel van het

bedrag is aan wachtgelden opgevoerd, voor vier jaar. Dat betekent dat bij het bedrag van f 87 miljoen bezuiniging vier jaar lang f 35 miljoen beschikbaar blijft voor wachtgelden en dergelijke, zoals ook bij andere bezuinigingen is gebeurd. Dat betekent dat de forse klap van de bezuiniging pas na vier jaar in zijn volle omvang wordt gevoeld.

Minister **Brinkman**: Voorzitter! Mag ik even een technische correctie aanbrenge, voordat daarover een misverstand blijft hangen? De wachtgeldcompensatieregeling houdt in dat vier jaren lang elk jaar 40% van het om te buigen bedrag beschikbaar wordt gesteld als wachtgeldcompensatie.

Mevrouw **Kraaijeveld-Wouters** (CDA): Mijnheer de Voorzitter! Zei ik dan wat anders? Ik dacht het niet.

Minister **Brinkman**: Ik dacht dat u sprak over 4/6 en dat kon ik even niet thuisbrengen.

Mevrouw **Kraaijeveld-Wouters** (CDA): In de stukken stond dat 1 mln. wordt bezuinigd en dat f 400.000 in het werk blijft voor wachtgeld. Dat is dus 4/10. Als ik sprak over 4/6, spijt mij dat.

De heer **Worrell** (PvdA): Voorzitter! Ik heb alleen maar een vraag aan mevrouw Kraaijeveld. Als Hannes wat gehannest heeft, zou hij graag willen weten wat hij dan gehannest heeft. Uit de woorden van mevrouw Kraaijeveld wordt het mij niet duidelijk. Zij wil het wellicht op een andere manier doen. Wij hebben keurig 50,3 teruggebracht tot wat het behoort te zijn. Ik zie niet in wat ik gehannest heb.

Mevrouw **Kraaijeveld-Wouters** (CDA): De heer Worrell heeft bij zijn bezuinigingen de wachtgelden ingezet. Die haalt hij dus in feite af van de post bezuinigingen. En dan laat hij de gemeenten en de provincies bij de f 23,5 mln. aan bezuinigingen de wachtgelden, die er zeker uit voort zullen vloeien, zelf betalen.

De heer **Worrell** (PvdA): Nee, want ik sluit juist bij de gedachten van u en de heer Dijkstal over de welzijnswet, om een en ander per 1 januari 1987 naar de gemeenten over te hevelen, waardoor de gemeenten een eigen verantwoordelijkheid krijgen. Dat

geeft ze de mogelijkheid om dat nieuwe beleid vier jaar lang te creëren. Maar sommigen willen dat het in een jaar tijd wordt gedaan. Nu snap ik het niet meer. Zijn de gemeenten en provincies nu opeens niet meer in staat om taken van de overheid in vier jaar over te nemen? Is dat nu een ander verhaal geworden, omdat daarover een amendement van de PvdA ligt?

Mevrouw **Kraaijeveld-Wouters** (CDA): Mijnheer de Voorzitter! Wij stellen het bedrag van de wachtgelden bij de bezuinigingen rechtsom beschikbaar, terwijl de Partij van de Arbeid ze linksom beschikbaar stelt, op een andere manier, namelijk via amendering. Daardoor krijgt dit werk ten slotte een ander toekomstperspectief dan in eerste instantie lijkt.

Wij hebben alle posten van de WVC-begroting aan een grondige beschouwing onderworpen. Wij zien dat een aantal sectoren in het regeerakkoord een extra signaal hebben meegekregen. Andere hebben in de regeringsverklaring een extra noot gekregen. Op die sectoren willen wij op dit moment niet bezuinigen. Tegelijkertijd zijn er ook sectoren waarover wij in de komende jaren misschien best eens kunnen praten, maar die de minister naar onze mening eerst maar eens moet bestuderen, waarna hij het voortouw moet nemen.

Ten slotte zijn wij bij de sector van het bibliotheekwerk beland. Wij realiseren ons dat reeds verscheidene malen op de sector van het bibliotheekwerk is bezuinigd. Toch menen wij dat een bedrag van 10% van het totaal, van 32 mln. bezuiniging nog wel verantwoord is. Wij baseren ons onder andere op de onderzoeksgegevens die de VNG ons heeft aangereikt over de huidige financiële stand van zaken van het bibliotheekwerk. Ook de jeugdcontributie die men nu, als men dat wenst, kan invoeren, een voorstel waarmee wij akkoord zijn gegaan, biedt soelaas. Op grond hiervan menen wij dat de bibliotheeksector deze bezuiniging zou kunnen dragen. Tegelijkertijd willen wij ons er sterk voor maken dat het daarbij dan blijft, maar wel met het voorbehoud dat je in de politiek nooit nooit zegt.

Bij ons begrotingspeurwerk hebben wij met enige verbazing geconstateerd dat de post "personeel" in het directoraat-generaal Welzijn met 4 mln. is toegenomen.

De heer **Lankhorst** (PPR): Voorzitter! Mag ik nog even reageren op de vorige opmerking van mevrouw Kraaijeveld? Ze zei dat als die 30 mln. voor de bibliotheken eraf zijn, daarop niet meer verder wordt bezuinigd. Dus niet verder bezuinigen op de posten die eerder zijn genoemd, zoals het ouderenbeleid en cultuur, niet verder bezuinigen op het sociaal-cultureel werk, niet verder bezuinigen op het bibliotheekwerk. Maar er moet de komende jaren nog een bedrag van ongeveer 200 mln. ingevuld worden. Waar haalt ze die dan vandaan? Als de welzijnswet er straks is, gaat het dan uit de brede doeluitkering van die wet, dus toch uit de bibliotheken en het sociaal-cultureel werk?

De heer **Worrell** (PvdA): Met respect voor mevrouw Kraaijeveld wil ik toch het volgende opmerken. Bij de algemene beschouwingen een paar weken geleden werd heel duidelijk gezegd: het CDA neemt het niet. Het CDA zal met alternatieven komen, waardoor de bezuinigen ten minste tot de helft verlaagd worden. Een paar weken later moet het CDA hier bekennen, dat het niet lukt. Wat is dan het verhaal van die 200 mln. waard als je niet eens kans ziet om alternatieven te bedenken voor 65 mln. nadat dit aangekondigd is tijdens de algemene beschouwingen? Wat is nu de garantie dat die 200 mln. in de komende vier jaar wel gehaald worden? Of komt mevrouw Kraaijeveld dan terug met de uitspraak: wij hadden het wel gewild; wij hadden het zo graag gedaan maar van mijn fractie mocht het niet of van mijnheer De Vries mocht het niet? Wat is nu precies het harde verhaal waarmee u dat andere bedrag hard maakt? Want anders, en in dezen sluit ik mij bij de opmerkingen van de heer Lankhorst aan, zetten wij nu gewoon de bezuinigingen in die sectoren door.

Mevrouw **Kraaijeveld-Wouters** (CDA): Voorzitter! Wij zijn toch wat subtieler dan de heer Worrell ons nu afschildert. Wij hebben bij de algemene beschouwingen niet op de toon en de wijze zoals hij nu doet voorkomen gezegd, dat wij dit en dat niet nemen. Wij hebben gezegd: wij zullen trachten, enigermate te spreiden. Dat heeft Bert de Vries gezegd; daar staan wij voor. Later hebben wij tijdens het debat over de Welzijnswet gezegd, dat wij in ieder

geval zullen trachten om op de helft uit te komen. Wij hebben daarbij echter steeds gezegd, dat wij er nog niet uit waren, dat wij nog niet klaar waren met ons speurwerk, dat wij hoopten eruit te komen. Nu, een week later, geven wij u het resultaat van ons speurwerk. Wij zeggen, dat wij op dit moment niet een dusdanige alternatieve dekking zien dat wij op 65 mln. komen. Ik geef u de redenen daarvoor. Einde van ons verhaal. Wij hebben gezegd, dat wij de minister zullen helpen de begroting sluitend te maken. Wij zullen slechts op die punten waarop wij dat verantwoord vinden amendementen indienen. Dat hebben wij ook gedaan. Ik wil die laatste twee amendementen even toelichten.

Mevrouw **Groenman** (D66): Mevrouw Kraaijeveld heeft nu over de helft van het sociaal-cultureel werk gesproken en gezegd, laten wij proberen voor 65 mln. goed te maken. Als ik dit over vier jaar bekijk, moet zij met 150 mln. genoegen nemen. In haar redenering zou dat betekenen: wat wij in het regeerakkoord hebben afgesproken, vergeten wij even; wij gaan gewoon op de helft zitten.

Mevrouw **Kraaijeveld-Wouters** (CDA): Zo werken wij niet, Voorzitter. Wij hebben een taakstelling van 300 mln. Wij zien dat er een bezuiniging van 125 mln. is op het sociaal-cultureel werk; die vinden wij te zwaar; wij gaan die wat spreiden. Wij dienen amendementen in om 38 miljoen van die bezuinigingen af te halen. Op dat moment hebben wij dus geen genoegen genomen met een bezuiniging van 125 miljoen op het sociaal-cultureel werk, maar met een bezuiniging van 87 miljoen. Dat is een zware bezuinigingstaakstelling. Wij stellen daarbij als randvoorwaarde voor ons zelf, dat wij ons er bij de verdere invulling van de taakstelling van het regeerakkoord sterk voor zullen maken, dat dit het dan is. In de politiek zeggen wij echter nooit nooit. Wij houden die laatste deur open. U mag ons daarop aanspreken en ons geselen met onze eigen woorden als wij er niet op de manier uitkomen zoals wij nu hopen.

De heer **Schutte** (GPV): Voorzitter! Het geselen wilde ik nog even achterwege laten. Ik begrijp van mevrouw Kraaijeveld dat de fractie de hele begroting van WVC, met

uitzondering van het deel Volksgezondheid, nageplozen heeft om te zien of er mogelijkheden waren voor alternatieve dekking. De conclusie was nee, met uitzondering van hetgeen zij in de amendementen heeft aangegeven.

Mevrouw **Kraaijeveld-Wouters** (CDA): Voor de begroting van 1987.

De heer **Schutte** (GPV): Akkoord! Kunt u dan misschien nog even toelichten op grond waarvan u een aantal keren "nee" hebt gezegd ten aanzien van belangrijke posten voor 1987, maar de indruk hebt dat die posten wel beschikbaar zijn voor 1988/1990?

Mevrouw **Kraaijeveld-Wouters** (CDA): Wij willen en kunnen niet de invulling aangeven van de 380 mln. die tenslotte voor deze kabinetsperiode staan. Wij staan echter wel voor deze zaak. Ik heb de tekst van het regeerakkoord aangehaald. Die heb ik vertaald met "in de luwte". Er staat: vergrijzingsgevoelige sectoren ontzien. Die ontzien wij op dat moment. Wij weten echter nooit of wij misschien ook in deze sectoren moeten bezuinigen. Er zijn ook sectoren die zich bezighouden met het probleem van de vergrijzing, maar die zich tegelijkertijd inspannen voor andere delen van de bevolking. Ik zeg helemaal niet dat wij zullen uitkomen op die sectoren. Ik zou die suggestie niet eens willen wekken. Wij moeten er echter steeds naar kijken. In de regeringsverklaring zijn enkele sectoren genoemd die ontzien worden. Die zetten wij voorlopig ook buiten haken! Dan zijn er nog posten genoeg over op het departement. Bij de behandeling van bij voorbeeld de begroting van Justitie kunnen wij nog een discussie voeren over de vraag, hoe de overdracht van jeugdhulpverlening moet plaatsvinden. Wij zeggen niet dat hier grote bedragen uit kunnen voortkomen. Wij spreken nu ineens over een bedrag van 26 miljoen. Niemand wist precies hoe het zat. Dat moeten wij uitdiscussieren. Wij zijn nog lang niet uitgepraat met het kabinet dat is gestart met een taakstelling van 380 miljoen op welzijn en cultuur. Daar staan wij voor. Wij wensen op dit moment niet alles in te vullen. Wellicht krijgen wij in de toekomst nog mooie ideeën. De heer Worrell vindt een bedrag van 20 miljoen — ik hoop dat hij dat hard kan maken — op artikelen waarbij

wordt aangegeven hoeveel inkomsten het departement heeft. Het blijkt dat er veel meer inkomsten zijn. Dat komt jaar na jaar voor. Als er een ruimte blijkt te zijn van 20 miljoen gulden, is dat mooi meegenomen voor de bezuinigingstaakstelling. Als dat werkelijk hard te maken is, willen wij de reactie van de minister daarop wel eens horen.

De heer **Worrell** (PvdA): Ik meen dat collega Esselink nu niet in deze zaal aanwezig is. Zijn verhaal dat de fractie van het CDA alternatieven tot 65 miljoen gulden gevonden heeft, was dus wat voorbarig?

Mevrouw **Kraaijeveld-Wouters** (CDA): Dat zei hij niet. Hij zei precies wat ik in dit debat heb gezegd. Wij gaan uit van 60 miljoen. Wij zoeken alternatieven voor 65 miljoen. Dat hebben wij steeds gezegd. De heer Worrell moet niet proberen twee collega's tegen elkaar uit te spelen. Wij staan pàl voor elkaar!

De heer **Worrell** (PvdA): Toch wil ik mevrouw Kraaijeveld nog één vraag stellen, Voorzitter. Zouden het land en alle organisaties die in het veld bezig zijn, misschien van haar mogen vernemen wat in 1988, 1989 en 1990 te verwachten is? Is dat misschien het geheim van de CDA-fractie? Er is toch een regeerakkoord afgesloten met 380 miljoen? De mensen hebben er toch recht op om nu te weten op welke wijze de fractie van het CDA het beleid in de komende jaren wil realiseren. Dan kan mevrouw Kraaijeveld toch niet eenvoudig zeggen: voor 1987 doen wij wat en voor 1988 zullen wij nog eens bekijken wat wij moeten doen. De CDA-fractie heeft een regeerakkoord afgesloten en staat dus voor die 380 miljoen! Dan heeft zij ook de verantwoordelijkheid om nu iedereen in het land duidelijk te maken welke dekking zij in gedachten heeft. Dat zou de heer Ruding bijna van de CDA-fractie moeten verlangen!

Mevrouw **Kraaijeveld-Wouters** (CDA): Voorzitter! Wij zeggen: regering regeer. Wij staan voor die 380 miljoen. Wij vermoeden sterk — anders hadden wij het niet aanvaard — dat het te halen is uit deze begroting. Dat zal met veel pijn en moeite gebeuren. De minister haalt nu zelf bij voorbeeld uit de meerjarenperspectieven 25 miljoen. De heer Worrell voegt er nog een

amendement aan toe inzake de TSMD, waarmee een bedrag van 6 miljoen is gemoeid. Als dat hard te maken is, is er weer 6 miljoen gevonden. Dat heeft de heer Worrell zelf met spuurwerk ontdekt.

De heer **Worrell** (PvdA): Ik zit niet in de regering!

Mevrouw **Kraaijeveld-Wouters** (CDA): Neen, maar wij werken hier toch samen. De minister heeft zelf bij de bevoorschotting ook 20 miljoen gevonden. Dan zeggen wij niet op voorhand dat er op de kunsten — die toch worden genoemd in de regeringsverklaring — enkele miljoenen moeten worden bezuinigd. De minister spit alles nog eens door, hij kijkt zorgvuldig. Hij heeft in positieve zin een bedrag gevonden bij de bevoorschotting. Het is aan de minister om dat aan de Kamer voor te leggen. Vervolgens zullen wij een en ander beoordelen. Dat gebeurt precies hetzelfde bij andere begrotingen. Ik denk aan de begroting van Onderwijs en Wetenschappen. Wij staan voor een bezuinigingstaakstelling. Er komen invullingen, waarop wij nuanceringen kunnen aanbrengegen. Natuurlijk moet er sprake zijn van een verantwoorde dekking. Daar staat de fractie van het CDA voor.

De heer **Dijkstal** (VVD): Mijnheer de Voorzitter! Ik begin nu wat ongerust worden door de antwoorden van mevrouw Kraaijeveld op de interrupties. Zij heeft gelijk dat de bal in eerste instantie bij de regering ligt als het gaat om de invulling van het bedrag van f 200 mln. in de jaren daarna. Het is mijns inziens politiek wel relevant, nu te weten of het CDA op voorhand bij voorbeeld de post sociaal-cultureel werk en bibliotheekwerk dichtgespijkerd heeft en dat het nu de eis op tafel legt dat dit een opdracht aan de minister betekent om dit bedrag elders te zoeken. Of zegt het CDA daarop neen en vindt het dat dit bij de overwegingen betrokken moet worden?

Mevrouw **Kraaijeveld-Wouters** (CDA): Wij vinden dit een zware bezuinigingstaakstelling op deze sectoren. Wij maken ons er sterk voor deze verder buiten beschouwing te laten. Als dat ons niet lukt, zeggen wij: nooit is nooit in de politiek. Wij zullen dan opnieuw voor deze vraag staan. Wij hopen dat dit tijdens deze kabinetsperiode niet zal gebeuren.

Een andere garantie kan en wil ik niet geven..

Mevrouw **Groenman** (D66): Voorzitter! Mevrouw Kraaijeveld spreekt lovend over de amendementen van de Partij van de Arbeid. Kan dat betekenen dat zij die amendementen steunt en het bibliotheekwerk desalniettemin spaart of moet een en ander worden opgeteld? Zij noemt een bedrag van f 37 mln. Daarbij zou zij het, met de fractie van de PvdA, kunnen laten.

Mevrouw **Kraaijeveld-Wouters** (CDA): Men weet natuurlijk niet hoe wij nog beïnvloed worden door de amendementen van de fractie van de PvdA. Wij zullen deze serieus in beschouwing nemen. Gesproken wordt over een bedrag van f 50,3 mln. uit de wachtgeldpost. Dat lijkt veel. Ik heb al aangegeven dat wij dat bedrag op een andere manier op de begroting laten staan. U begrijpt dan wel dat ik in dat amendement niet veel zie. Als wij een amendement voorgeschoteld krijgen waarop posten door de jaren heen structureel hoger worden dan begroot is, is dat interessant. Als dat keihard wordt gemaakt, is dat mooi. Dat zou weer van onze bezuinigingstaakstelling af gaan. Wij moeten dan overwegen of dat nu bij deze bezuinigingsoperatie aan de orde moet komen. Dit betekent een bezuiniging op sociaal-cultureel werk of op bibliotheken. Of wij kunnen de minister vragen dit in een volgende begroting te verwerken. Het totale bedrag van f 300 mln. is dan weer aan de orde. Ik zeg slechts dat men onze steun op een amendement van de heer Worrell, zolang dat in onze ogen niet hard wordt gemaakt, niet kan verwachten.

Ik was bezig met het amendement over de post directoraat-generaal Welzijn. Deze post is met bijna f 4 mln. toegenomen. De antwoorden op onze vragen hierover vinden wij zeer onduidelijk. Het lijkt wel of er wat heen en weer geschoven wordt. Wij vinden het een eigenaardige situatie dat deze post in een sector, waar per 1 januari 1987 een gewijzigd beleid wordt gevoerd, toeneemt. Wij hebben ook nog iets vreemds ondekt. Wij merken uit de antwoorden op onze vragen dat er nu al 16 raadsadviseurs zijn op het departement. Dit instituut kennen wij nog maar kort maar dat is kennelijk aan het uitdijen. Wij willen graag zorgen dat een en

ander niet uit de hand loopt. Er mag geen hoger bedrag op dit begrotingsartikel worden geboekt omdat de sector zelf zwoegt en zucht op de bezuinigingen en probeert een aantal formatieplaatsen te behouden terwijl deze post op het departement zou toenemen. Wij willen door middel van een amendement bewerkstelligen dat het bedrag van f 400 mln. verdwijnt. Wij betrekken daarbij de materiële post voor f 2 mln.

Over de landelijke organisaties en instellingen wil ik het volgende opmerken. Wij steunen de minister als hij zegt dat f 5 mln. moet worden bezuinigd op de landelijke organisaties en instellingen voor sociaal-cultureel werk. Wij willen hierin nuancering aanbrengen. De HLO-operatie moet snel worden doorgevoerd. Wij herkenden het verhaal dat de minister de vorige week vertelde over het bedrag van f 10 mln van twee jaar geleden. Wij moeten nu zeggen dat een en ander zo lang duurt dat wij nu niet meer kunnen wachten. Dat kunnen wij niet volhouden. Wij accepteren, nogmaals, enige bezuiniging, zij het wat genuanceerder. Het verwijderde bedrag van f 2,7 mln. van Gamma willen wij tot f 1,5 mln terugbrengen. Wij zullen dit door middel van een amendement doen. Wij hebben begrepen dat er wat onbenutte ruimte is te vinden in de post woontussenvoorzieningen. Daarmee willen wij dat betalen. Wij zien graag dat de minister de HLO-operatie snel doorvoert, zodat het volgend jaar op het totaal van die taakstelling bezuinigd kan worden.

Het algemeen verbond Nederland willen wij ook niet wegbezuinigen. Wij hebben die post een aantal jaren beschut en ineens is zij van de begroting verdwenen. De waarde van het werk hebben wij al vaak aan de orde gesteld. Wij willen de post via een amendement weer opvoeren. In een onderdeel van de sportsector hebben wij een dekking gevonden.

Minister **Brinkman**: Ik kom even terug op de herstructurering landelijke organisaties. Zei mevrouw Kraaijeveld dat die herstructurering herfst volgend jaar afgerond zou moeten zijn?

Mevrouw **Kraaijeveld-Wouters** (CDA): Hoe sneller u aan het werk gaat, hoe sneller dat middelen oplevert. Wij hebben al tijden de indruk dat het middelen oplevert als

je allerlei voorzieningen onder het herstructureringsmes neemt. Wij hebben het nu alleen over het sociaal-cultureel werk, maar er zijn ook andere sectoren.

Wij krijgen de indruk dat een vergissing is gemaakt rondom de commissie oriënteringsdagen. De minister heeft een bespreking gehad met deze mensen. Hij moet die post gewoon weer opvoeren. Wij hebben een amendement ingediend, waarvoor wij een mooie dekking hebben gevonden. Wij nemen een bedrag weg uit de post activiteiten in de Nieuwe Kerk te Amsterdam. Dat is een spiksplinternieuwe post. Het is de vraag waar het geld vroeger vandaan kwam. De minister moet dit verder maar in orde maken.

Ik kom bij de kinderopvang, die bij de behandeling van de begroting van Sociale Zaken en Werkgelegenheid aan de orde zal komen. Wij vinden het vreemd dat het voorgestelde bedrag niet structureel is, maar wij zouden er voorlopig mee kunnen leven. Waarom valt Amersfoort weg? Dat is toch wel een vreemde eend in de bijt! Hoe kun je nu zo'n project, waarbij erg veel gedaan is in de EAJ-sfeer, behouden zonder dat het uit de boot valt? Het project in Wijchen moet genuanceerder benaderd worden. Je kunt niet in één klap zoveel arbeidsplaatsen terugnemen.

Het is geen gemakkelijk verhaal wat wij hier houden. Wij dwingen ons zelf tot moeilijke, maar naar ons inzicht noodzakelijke keuzen, ook op deze begroting. Dat gaat ons zelf niet in de kouwe kleren zitten. Maar toch willen wij ervoor staan. De voorstellen van de minister aanvaarden wij, met enkele nuanceringen. Wij hopen van harte dat onze amendementen de steun van de Kamer krijgen.

□

Mevrouw **Groenman** (D66): Mijnheer de Voorzitter! Allereerst mijn gelukwensen voor beide maagdensprekers.

Afgelopen weekend werd ik opgebeld door een oudere heer, die mij vroeg of ik aan collega-kamerleden wilde vragen alle postzegels van stukken te bewaren. Hij wil ze dan afweken en verkopen, net zoals hij in de jaren '30 deed ten behoeve van TBC-patiëntjes. Nu wil hij dat doen om te bereiken dat het verzorgings-tehuis ook in het weekend voor hem en andere oudere buurtbewoners

open is, want juist dan is hij zo eenzaam. Als de minister dat met sociaal elan bedoelt, heeft deze mijnheer dat uitstekend begrepen. Hij wacht niet op de oberkelner. Ik ben echter zo vrij de rede van de minister te betitelen als een politiek *dédain* voor de maatschappelijke werkelijkheid. De bezuinigingen die de minister wilde verdedigen en waarvoor hij de behandeling van de Welzijnswet in zekere zin misbruikte, zijn geenszins door dat *dédain* te verdedigen, laat staan te onderbouwen.

De fractie van D66 heeft zich bij de algemene politieke beschouwingen nadrukkelijk gedistantieerd van de bezuinigingen op het sociaal-cultureel werk. Het sociaal elan waarop de minister doelt, kan alleen ontstaan in een ontmoeting tussen mensen en juist het sociaal-cultureel werk maakt die ontmoeting mogelijk. Vaak brengt een enkele beroepskracht dat elan teweeg bij vrijwilligers en spaart op die manier andere beroepskrachten uit. Hij of zij wordt door de minister echter tot een geheel ontbindende factor verklaard. Daarbij komt nog dat het sociaal-cultureel werk een zeer belangrijke functie heeft op die terreinen waar het kabinet zelf prioriteiten legt: het minderhedenbeleid, het emancipatiebeleid en de volwasseneneducatie. Voor zover ik heb begrepen heeft de minister de meerderheid van de Kamer niet kunnen overtuigen met zijn rede. Om met de dichter J.C. Bloem, een favoriet van de minister, te spreken:

"Laat den ijdel en veege zegepralen"

"Veege" betekent hierin hachelijk, ongunstig. Dit is een regel uit het gedicht getiteld "Vermaning" en het is op verzoek van de minister opgenomen in de bundel "Ons poëtisch Binnenhof".

Deze week zullen we het alternatief van de CDA-fractie moeten beoordelen. De bezuinigingen op de bibliotheken doen de CDA-fractie geen eens pijn, anders zouden zij immers kunnen worden ingeruild voor eventueel harde amendementen van de PvdA-fractie. Ook de gezinsverzorging kan zich voor de komende jaren zorgen maken, want hoewel de vergrijzingsgevoelige sectoren worden ontzien, geldt dit niet als er ook niet-grijze mensen worden bediend door die sectoren, dus dat geeft te denken. Het is dan verleidelijk om eveneens met Bloem te

zeggen: "naar den voddenkoopman met die flarden".

Het ministerie van WVC wordt wel eens de zachte sector genoemd, hoewel je er hard beleid kunt voeren. Het laat zich echter ook als supermarkt benaderen, compleet met kosten-baten analyse en vraag-aanbod verhoudingen. De minister is dan geen maatschappijfilosoof, maar grootgrutter in welzijnsartikelen, die kosten-baten analyse en vraag-aanbod verhoudingen hanteert. Als voorbeeld vraag ik of het doorschuiven van bezuinigingen naar gemeenten niet zal betekenen, dat er meer artikel-12-gemeenten komen. Zal de preventieve functie van het sociaal-cultureel werk niet op termijn, en dan duurder, moeten worden overgenomen door de geestelijke gezondheidszorg? Wat doet de minister met echtscheidingsbureaus? Deze werken bezuinigend op de tweedelij. Hoe is daar de kosten-baten-verhouding? Zeker preventief werkt bij voorbeeld de Aids-info, een gezamenlijk initiatief van COC en Gaykrant, gemaakt door vrijwilligers? Wil de minister de produktiekosten van Aids-info structureel vergoeden? Het voorkomt wellicht vele patiënten. Allemaal kosten-baten afwegingen! Ook zo iets is de Internationale school voor wijsbegeerte. Wil de minister garanderen dat bij de herstructurering landelijke organisaties, de positie van deze school wordt gehandhaafd?

De minister zou, als rechtgeaard koopman, eens naar bepaalde doelgroepen moeten kijken. Ik noem er een paar. Allereerst de doelgroep van de ouderen. De minister heeft keurig opgeschreven — onder meer in de brochure "Zorg voor later, zorg van nu" — dat hij tot het jaar 2000 5,8 mld. meer geld nodig heeft om voor die groep de medische en maatschappelijke zorg op peil te houden. De minister claimt 400 mln. extra per jaar voor verzorgingstehuizen, verpleegtehuizen, wijkverpleging en gezinsverzorging en daarin is het substitutiebeginsel al verdisconteerd. Sociaal elan alleen helpt hem dus niet uit de problemen, zelfs niet als op termijn het hele sociaal-culturele werk de nek wordt omgedraaid.

Ook in de vorige periode heeft de minister geen koopmansgeest vertoond. Ook toen heeft hij niet geïnvesteerd in de toekomst van ouderen. Op grond van demografische ontwikkelingen hadden er tussen 1981 en 1985 17.000 bedden in bejaardenoorden bij moeten

komen; in werkelijkheid kwamen er 167 bedden minder. In de gezinsverzorging waren 3000 mensen meer nodig geweest en gingen er 1500 af. Er is dus een inhaalvraag.

Een koopman mag best het ene produkt vervangen door het andere en in die zin is de verschuiving van intramurale zorg naar zorg op maat en in de thuissituatie mooi, maar je kunt geen oude schoenen weggooien als je nog geen nieuwe hebt. Met andere woorden: je kunt niet de opnamecapaciteit in verzorgingstehuizen en verpleegtehuizen drastisch beperken en tegelijkertijd bekknibbelen op bij voorbeeld de gezinsverzorging, die het nieuwe produkt "zelfstandig wonen voor ouderen" mogelijk maakt. Je bent dan niet op weg naar een tevreden klant.

Misschien blijkt uit de meerjarencijfers dat koopman Brinkman een adequate demografische component heeft doen opnemen, of moet ik echt geloven — zoals de minister in Vught bij de opening van het Elizabeth-huis heeft gezegd — dat er geen geld wordt gereserveerd, maar dat van jaar tot jaar wordt geprobeerd, geld in verschillende sectoren en bij verschillende bevolkingsgroepen te halen als het voor de zorg voor ouderen echt nodig is? Dat het echt nodig is, heeft hij zelf aangegeven. Misschien kan hij nog even uitleggen, welke sectoren en bevolkingsgroepen hij dan op het oog heeft.

Ondertussen zitten wij nu met de gevolgen van de Wet op de bejaardenoorden, een slecht produkt wat D66 betreft. Bij de totstandkoming van de wet is een verkeerde definitie van de bejaarde gehanteerd. Het gaat immers niet om een 65-jarige die bejaard wordt, maar om de oudere mens die zich thuis niet meer kan redden en behoefte heeft aan opname in een verzorgingstehuis. Dat is de bejaarde van 75 jaar en ouder. Dat aantal zal fors groeien, terwijl de nu gehanteerde leeftijdsgrens, bepalend voor de toekenning van gelden aan provincies, tot gevolg heeft dat het bedrag per 65-plusser snel minder zal worden, gezien de toenemende kosten voor de hoogbejaarden. Een beetje marktinzicht had dit kunnen voorkomen.

Gelukkig staat er in de memorie van toelichting dat artikel 16a, vijfde lid, van de Wet op de bejaardenoorden de mogelijkheid biedt om na 1989 wijziging aan te brengen in de thans van kracht zijnde vereveningsbepalingen. Ik wil daarom pleiten

voor een eerdere evaluatie en een leeftijdsgrens bij 75 jaar. Ik hoor graag, wat de minister daarvan vindt.

Een specifiek voorbeeld van de afwenteling van kosten in deze sector betreft het niet-erkennen van tehuizen met een bij uitstek landelijke functie. Ik denk aan de tehuizen voor Vrijmetselaars, Lutheranen en Zevendedagsadventisten. De provincie draait hiervoor op, maar kan er geen ouderen in plaatsen. Echt marktconform denken zou voor het ouderensbeleid betekenen dat vraag naar meer hulp en aanbod van arbeidskrachten bij elkaar gebracht worden. De terugploegmogelijkheid voorziet daarin. Dit produkt heeft echter een verborgen gebrek, namelijk dat wanneer uitsluitend uitkeringsgerechtigden aan het werk mogen, dit in het algemeen discriminerend is, met name voor vrouwen die niet altijd een zelfstandige uitkeringstitel hebben. Let de minister daar samen met zijn collega De Koning op? Ik verwijs hierbij naar de in augustus op mijn verzoek verschenen notitie over het voorkomen van de uitkeringseis om mensen aan bepaald werk te laten deelnemen.

Marktgericht denken kan ook voor het produkt kinderopvang gelden. Op de kleintjes letten heet dat. Een kosten-batenanalyse toont aan dat er een maatschappelijk en economisch belang is gediend met de arbeidsdeelname van vrouwen. Kinderopvang is daarvoor een voorwaarde. Als daaraan niet wordt voldaan, worden vrouwen voor het blok of voor het keukenblok gezet: of een baan en geen kinderen, wat demografisch gezien een ongelukkige situatie is, of geen baan en wel kinderen, ondanks veel in opleiding geïnvesteerd geld.

De afgelopen jaren hebben wij meegemaakt dat het bedrag van 15 mln. voor kinderopvang uit de tweeverdienerswetgeving niet structureel werd, zoals beloofd. De experimenten-kinderopvang moeten het nu weer doen met een tijdelijke financiering. Misleidende reclame heet dat. Er gaan toch arbeidsplaatsen en kinderopvangplaatsen verloren. Volgens de fractie van D66 moet er gebeuren wat er in het regeerakkoord staat en het bedrag van 15 mln. moet structureel worden.

Een andere zakelijk tip voor de minister is te vinden bij de voorstellen van de commissie-Oort. Koos de

Kamer bij de derde fase tweeverdieners voor een fiscale aftrekmogelijkheid in de vorm van de aanvullende arbeidstoeslag voor tweeverdieners met kinderen, de commissie-Oort wil alle toeslagen weer afschaffen. Wil de minister zich inspannen om bij de in november aanstaande geplande standpuntbepaling van de regering over de voorstellen van de commissie-Oort gedaan te krijgen, dat geld dat nu in de aanvullende arbeidstoeslag zit, gereserveerd wordt voor concrete kinderopvang, in welke vorm dan ook? Intussen kan minister De Koning dan bezien of en op welke wijze kinderopvang anders georganiseerd kan worden. Vooruitlopend op nieuwe eenvoudige fiscale wetgeving en een structureel vrijkomend bedrag van 125 mln. voor kinderopvang, zou dan analoog aan het terugploegen van uitkeringen voor de gezins- en de bejaardenzorg, begonnen kunnen worden met het terugploegen van uitkeringen ten behoeve van kinderopvang. In die sector kunnen immers juist vrouwen aan de slag geholpen worden, mits de uitkeringseis voor hen niet te stringent gehanteerd wordt.

Mijnheer de Voorzitter! Marktgericht denken vergt ook op een ander punt enige inventiviteit om vraag en aanbod tot elkaar te brengen. Zowel puur culturele voorzieningen als podiumvoorstellingen, muziek, dans en toneel, als meer sociaal-culturele voorzieningen zoals bibliotheken en sociaal-cultureel werk hebben te maken met wat bij de Spoorwegen "daluren" genoemd wordt, hoewel het om een "open" aanbod gaat. Stel dat met name het gebruik in deze sectoren in de stille uren of avonden zou worden gestimuleerd, dan wordt in principe iedere partij daar beter van: de potentiële gebruiker, degene die de prestatie levert en de instellingen die extra recettes boeken, zij het op een lager prijsniveau.

Een "dalurenbenadering" dus op cultureel en sociaal-cultureel terrein. Een dergelijke benadering is in de marktsector redelijk vanzelfsprekend. Ik vraag de minister om deze lijn van een versterking van het marktgericht denken zo inventief mogelijk door te voeren. Het past in het kader van de verticale cultuurspreiding en wij kunnen dan tegelijk een brug slaan naar degenen voor wie de huidige prijsniveaus nog een laatste belemmering vormen of zouden gaan vormen om van deze voorzieningen

te profiteren. Ik bedoel dus een neutrale marktgevoelige benadering om te voorkomen dat bij voorbaat groepen in de samenleving met faciliteiten worden benaderd op een stigmatiserende wijze. Er zijn mensen met weinig geld en veel vrije tijd en er zijn stille uren in de sfeer van het aanbod. Breng als goed koopman deze componenten bij elkaar. Ik hoor graag wat de minister hiervan vindt, hoewel ik mij ervan bewust ben dat hij niet dwingend kan sturen op dit terrein.

Ik heb nog een tipje voor de minister. Zou wat nu door de afdeling Internationale Culturele Betrekkingen met het bedrag van 9 mln. gebeurt, niet wat meer op afstand van de directe bemoeienis van de overheid kunnen gebeuren en wellicht wat vaker per project, met steun uit het bedrijfsleven?

Tot slot, mijnheer de Voorzitter, meld ik dat ik een amendement heb ingediend dat beoogt, het instituut voor de filmkeuring af te schaffen, als zijnde lichtelijk uit de tijd, mede gezien de ontwikkelingen op het gebied van de video. Dit levert f 444 000 op. Het vrijkomende geld wil ik bestemmen voor uitbreiding van de vrijwilligersvoorzieningen, vooral gericht op onkostenvergoedingen en begeleiding en ondersteuning door het werkverband, waar men aan verbonden is. Als de minister echt een groter gewicht aan vrijwilligers als dragers van het nieuw sociaal elan wil toekennen, gaat het niet aan om op die post te bezuinigen. Wellicht zou een klein deel van het geld niet naar de vrijwilligersvoorzieningen moeten, maar gericht moeten worden op de versterking van het platform van alleenstaanden, dat in de afgelopen vijf jaar nooit meer subsidie heeft gekregen, maar wel namens steeds meer aangesloten organisaties en over steeds ingewikkelder zaken geacht wordt een volwaardige gesprekspartner te zijn voor de overheid. Met een bedrag van 75.000 gulden zou het platform wetenschappelijke deskundigheid kunnen aantrekken. Die is bij onze ingewikkelde wetgeving ontzettend nodig.

Hoe de minister en de Kamer daarover oordelen, is de vraag, afhankelijk waarvan ik mijn amendement, waarbij ik de filmkeuring afschaf en het doorschuif naar de vrijwilligersvoorzieningen, zou kunnen aanpassen.

De heer **Dijkstal** (VVD): Voorzitter! Het regeerakkoord vermeldt over de demografische ontwikkelingen en de vergrijzingsproblematiek het volgende: "Gevolgen van vergrijzing en ontgroening zullen gaandeweg opgevangen worden via budgettaire herschikking binnen de begroting van WVC en tussen de departementen en via draagvlakverbreding van de collectieve voorzieningen." Voorts wordt er in het regeerakkoord gesproken van beperkte ombuigingsmaatregelen in de vergrijzingsgevoelige sectoren van de WVC-begroting, zodat de bezuiniging meer gezocht moet worden in de sector Welzijn.

Bij de algemene beschouwingen heeft de minister-president op een vraag uit de Kamer een kabinetsstandpunt over de vergrijzingsproblematiek medio november aan de Kamer toegezegd. Om die reden wil de VVD vandaag niet op het ouderenbeleid ingaan, maar wel in de UCV van 24 november. Ik heb er op dit moment twee vragen over, die ik nu wel kan stellen.

De eerste vraag is op welke wijze het beleid procesmatig wordt ontwikkeld en die noodzakelijke herschikking van middelen tot stand wordt gebracht? De tweede vraag is ook gesteld door de heer Koetje. Kan de minister iets zeggen over de wijze waarop hij de extra groei van 80 miljoen in denkt te zetten voor de bejaardenoorden?

Het tweede punt waarover ik iets wil zeggen betreft de bezuinigingen op het sociaal-cultureel werk. Ik wil daarover kort zijn, omdat ik maar kort de tijd heb en omdat ik daarop niet geheel zonder opzet bij de behandeling van de Welzijnswet zeer uitgebreid ben ingegaan. Ik heb daarbij geschetst wat de visie van de VVD op het welzijn is. Ik heb aangegeven hoe wij tegen het sociaal-cultureel werk aankijken. Ik heb toen gezegd dat het tijd geworden is om politieke keuzes te maken. Met andere woorden: de kaasschaafmethode werkt nu niet meer. Ik heb daarbij ook andere overwegingen naar voren gebracht, bij voorbeeld waarom wij de voorgestelde bezuiniging accepteren. Ik wijs op wat ik over de decentralisatie heb gezegd. Ik wijs ook op wat ik heb gezegd over de eigen inspanningen van de gemeente op dit terrein.

Natuurlijk hebben wij ook zorgvuldig nagegaan, ook naar aanleiding

van de protesten en naar aanleiding van de aankondiging van het CDA dat het ergens anders naar ging zoeken, of wij iets anders kunnen vinden. De conclusie is heel duidelijk. De VVD heeft op dit moment geen alternatief gevonden. Dat betekent impliciet — want wij hebben daarbij ook de bibliotheken betrokken — dat voor ons het alternatief van het bibliotheekwerk op dit moment niet aanvaardbaar is.

De heer **Worrell** (PvdA): Voorzitter! In een amendement van de fractie van de heer Dijkstal op het regeerakkoord verdwijnt de hele rijksbijdrage-regeling. Dat gaat om een bedrag van 300 miljoen gulden. Ik ken de heer Dijkstal. Ik neem aan dat hij daar nog steeds achter staat. Als dat zo is, ontstaat de interessante vraag naar hoe dat nu verder moet in de komende jaren. Er is toch een coalitie gevormd? De VVD zal toch met voorstellen moeten komen om met elkaar dat bedrag van 300 miljoen gulden in te vullen? Of krijgen wij deze vertoning elk jaar?

De heer **Dijkstal** (VVD): Dat is een goede vraag van de heer Worrell. Het is de vraag die ik natuurlijk ook straks aan de regering wil stellen, omdat ik wel meen — en daar geef ik mevrouw Kraaijeveld gelijk in — dat in een goed verkeer tussen parlement en regering, de regering haar voorstellen in eerste instantie zal moeten formuleren en dat het parlement daarop reageert. Maar het is natuurlijk wel duidelijk dat de VVD, toen het regeerakkoord werd gemaakt en dat bedrag van 300 miljoen gulden voor WVC werd opgevoerd, daarbij ook heeft aangegeven waar dat kan worden gevonden. Meer wil ik op dit moment zeker niet doen.

De heer **Worrell** (PvdA): Dus het verhaal van mevrouw Kraaijeveld, dat deze bezuiniging fors is en dat het de laatste keer is, is in ieder geval wat de coalitiepartner de VVD betreft een fopspeen. Is dat de conclusie?

De heer **Dijkstal** (VVD): Die vraag moet u aan haar stellen.

De heer **Worrell** (PvdA): U hebt toch een gezamenlijke verantwoordelijkheid voor dat bedrag van f 300 mln.

De heer **Dijkstal** (VVD): Diezelfde

vraag, die u mij stelt, heb ik zoëven aan mevrouw Kraaijeveld gesteld.

De heer **Worrell** (PvdA): Het is duidelijk, dat het CDA hier met een voorstel komt, dat zelfs niet door de coalitie wordt gedekt. Ja, voorzitter, wat zijn dit tegenwoordig voor regeerakkoorden.

De heer **Lankhorst** (PPR): Is de heer Dijkstal er wel een voorstander van, dat die f 300 mln. zo snel mogelijk wordt ingevuld, en dat het niet jaarlijks gebeurt en moet worden gewacht? Zoals het ook bij onderwijs heeft plaatsgevonden!

De heer **Dijkstal** (VVD): Ik kom hierover straks nog te spreken.

De heer **Lankhorst** (PPR): U bent er een voorstander van?

De heer **Dijkstal** (VVD): Ik zei: ja. Ik kom er straks op terug.

Mijnheer de Voorzitter! Wij hebben de politieke keuze met pijn in het hart gemaakt. Ik heb toch nog wel enkele vragen over die bezuinigingen. Ik wil beginnen met de uitvoering. Het is een algemeen punt van zorg, dat de late aankondiging van de maatregelen de gemeenten en de instellingen nauwelijks meer in staat stelt om een behoorlijk eigen beleid te voeren. Het tijdschema, waarin de regering haar begrotingen voorbereidt, loopt min of meer parallel met dat voor de gemeenten met als consequentie, dat zij het altijd laat horen. Ik verwijs naar de inbreng van mijn collega Hermans tijdens de UCV, vorige week maandag, over de financiën van de lagere overheden. Ik meen dat het noodzakelijk is, dat voor dat bestuurlijke probleem een oplossing wordt gevonden.

Ik kom thans over de Arob-bezwaren te spreken. Wij hebben uit de reacties en tijdens de hoorzitting begrepen, dat de gemeenten en de provincies vrezen, dat zij met Arob-bezwaren zullen worden geconfronteerd, die tot een positieve beslissing voor de indianers zullen leiden. Als dat de schuld is van de gemeenten, omdat zij te laat mededeling hebben gedaan, dan zullen de gemeenten die verantwoordelijkheid moeten dragen. Ik kan niet geheel overzien of er ook Arob-bezwaren denkbaar zijn in die gevallen, waar gemeenten of provincies er echt niets aan kunnen doen. Ze

Dijkstal

worden dan wel met de consequenties geconfronteerd.

Mevrouw Kraaijeveld-Wouters (CDA): Heeft de heer Dijkstal niet met mij vernomen — onder meer in de hoorzitting — dat vele gemeenten bereid zijn een kleine handreiking te doen, alvorens de bezuiniging helemaal door te zetten? Ze willen bij voorbeeld het eerste jaar zelf bijspijkeren.

De heer Dijkstal (VVD): Dat is juist. Op zich zelf is dat een zeer positieve zaak. Ik wijs echter op die gemeenten, die gebonden zijn aan procedures, waarmee een bepaalde tijd is gemoeid, en dus buiten hun schuld in de moeilijkheden komen. Ik meen dat aan die gemeenten aandacht moet worden geschonken. Ik wacht graag het antwoord van de minister af.

De heer Schutte (GPV): De heer Dijkstal zegt, dat er geen probleem meer is, als de gemeenten bereid zijn de bezuiniging in het eerste jaar op te vangen. In feite betekent dit, dat gedurende dat jaar als gevolg van de late aankondiging van deze korting, sprake is van een onevenredige korting, in afwijking van de evenredigheidsnota.

De heer Dijkstal (VVD): Dat ben ik met u eens. Wij kunnen in dit kader alleen maar reageren op die situaties, waarin een AROB-bezwaar is ingediend, aan het bezwaar tegevoert is gekomen, maar de gemeenten of de provincies er echt niets aan konden doen. In die situatie zou het rijk kunnen worden aangesproken. In de andere situatie hebben de gemeenten de verantwoordelijkheid genomen door bezuinigingen voorlopig op eigen kosten op te vangen.

De heer Schutte (GPV): Dat is toch een wat vreemd dilemma. Je hebt de keuze tussen of de onevenredigheid ter zake van de korting accepteren of het risico van een veroordeling in het kader van de AROB-procedure.

De heer Dijkstal (VVD): Dat geef ik u toe.

Mijnheer de Voorzitter! Ik heb enkele vragen over de wachtgeldregelingcompensatie. Het is mij niet geheel duidelijk, of die ook geldt voor de provincies. Hebben de lagere overheid — deze vraag is niet onbelangrijk in verband met het

amendement van de PvdA — op grond van de huidige regeling enige bestedingsvrijheid? Ik denk aan het betalen van personeel, dat in verband met verplichte procedures niet direct ontslagen kan worden in verband met een opzegtermijn.

De VVD is met de regering van oordeel, dat de ISP/PNL-uitgaven moeten meedelen in die bezuinigingen, omdat anders de andere gemeenten en provincies ervoor moeten opdraaien. Dan rest natuurlijk wel de vraag, op welke gronden de minister is afgeweken van de gemaakte afspraken. Wat doet hij er verder aan, om de afspraken met de ISP/PNL-gebieden na te komen?

Mevrouw Kraaijeveld-Wouters (CDA): Heeft de heer Dijkstal een idee hoe het zou moeten en kunnen?

De heer Dijkstal (VVD): Nee.

De heer Worrell (PvdA): U bezuinigt op de taakstelling van de regering. Daar zitten die ISP/PNL-gelden in. Daarop hebt u kritiek. Maar dan boter bij de vis natuurlijk. Die gelden vormen onderdeel van de bezuinigingsvoorstellen van de regering. Als u daartegen bezwaar hebt, zou u ten minste een amendement moeten indienen. U hebt net gezegd: ik ga akkoord met de totale taakstelling sociaal-cultureel werk. Daarin zitten de ISP- en PNL-gelden pondsgewijs. Nu zegt u: dat zou niet moeten. Dan moet u toch iets doen?

De heer Dijkstal (VVD): Vindt u het erg als ik in eerste termijn aan de regering vraag wat precies de afspraken zijn, hoe dit in het kader van de afspraken tussen het Rijk en de betrokken provincies is geregeld en ook hoe de regering dit denkt op te lossen?

De heer Worrell (PvdA): Op 3 mei 1986 is daarover door de regering een brief geschreven. Die heeft de heer Dijkstal niet bereikt en ook ons alternatief niet. Er is dus, nog veel te lezen voor hem.

De heer Dijkstal (VVD): Dank u wel.

Voorzitter! Ik heb de heer Lankhorst beloofd nog iets te zeggen over de bezuinigingen voor de jaren na 1987. Daarvoor staat nog een bedrag van 200 miljoen op de rol. Het is natuurlijk jammer dat de minister tot nu toe nog steeds niet heeft aangegeven waar hij dat

globaal wil zoeken. Wij hebben daarover bij de behandeling van de Welzijnswet ook een vraag gesteld. Ik wil die vraag met nadruk nu weer aan hem stellen, omdat ik denk dat het wenselijk is dat de instellingen en de lagere overheden hierover in elk geval enige duidelijkheid krijgen.

Wat de bezuinigingen betreft op de landelijke organisaties wil ik het volgende naar voren brengen. Er is inmiddels een uitspraak van de Raad van State over de bezuinigingen bij Gamma en naar ik meen ook bij de commissie oriënteringsdagen, en wellicht nog bij een aantal andere organisaties. Zijn nog bezwaarschriftenprocedures van landelijke organisaties aan de gang? Hoe denkt de minister met de in eerste instantie gehonoreerde bezwaren om te gaan? Het betekent dat hij de bezuiniging, die hij voorstelt, niet kan doorvoeren. Wij zijn van mening — hierover zijn door anderen al amendementen ingediend — dat het niet wenselijk is, bij het algemeen Nederlands verbond, de commissie oriënteringsdagen en Gamma op deze wijze tot bezuiniging over te gaan.

Wat de jeugdhulpverlening betreft, wil ik de minister verzoeken de Kamer in te lichten over de wijze, waarop de overbrenging daarvan van Justitie naar WVC zal worden uitgevoerd en het kabinetsstandpunt weer te geven inzake de bezwaren van de Raden voor de kindbescherming.

Er schijnt een verkeerde calculatie gemaakt te zijn op het ministerie van Justitie, waardoor een bedrag tussen 25 en 40 miljoen — die bedragen hebben wij in het veld horen noemen — zoek is. Daarover is een brief gestuurd naar de regering. Wij hebben vanmorgen van het ministerie van Justitie daarover een brief terugontvangen. Daarin gaat het nog maar over 12 miljoen verschil. Ik denk dat het verstandig is dat de minister precies aangeeft hoe dit verhaal in de wereld is gekomen en waarop de bedragen die ik noemde, gebaseerd zijn. Als ik de brief van Justitie goed begrepen heb, wordt het bedrag van 12 miljoen alsnog bezuinigd op deze instellingen, hetgeen betekent dat het komt boven de reductie, die de afgelopen jaren zijn toegepast. Dit houdt in dat deze bezuiniging wel op een heel vreemde manier op tafel komt.

Ik wil nog een opmerking maken over de rol van de provincies in dit verband. Onduidelijk is of al dan niet

wordt gedecentraliseerd. Ik verwijs naar de motie-Lucassen. Hoe staat het met de gelden voor de stimuleringsregeling regionale verbanden? Hoe staat het met de gelden voor de sociaal-pedagogische zorg en met het bedrag van 5 miljoen dat bij de grote gemeenten zat en dat naar de provincies moet, wat echter niet gebeurt? Ik heb begrepen dat daarover overleg zou worden gevoerd met de provincies en dat dit niet of heel stroef verloopt. Ik denk dat het minste wat wij kunnen vragen is dat de rijksoverheid goed overleg over deze zaken met de provincies voert.

Wat het terugploegen betreft in de WVC-sector, staan wij in principe positief tegenover het voorstel dat ons daaromtrent bereikt heeft. Wij zullen op 24 november a.s. verder hierover spreken.

De VVD is er bijzonder over teleurgesteld dat het Humanistisch Verbond nog steeds niet in het rijksplan welzijn wordt betrokken. Het wordt gewoon aan het lijntje gehouden. Het Humanistisch Verbond dient gelijk behandeld te worden als de andere organisaties op levensbeschouwelijke grondslag. Om de zaak open te breken, zal ik straks een amenderende motie indienen. Volgens mij is dat de enige mogelijkheid om te bereiken wat ik wil bereiken. Ik kom daarmee omdat wij niet meer willen wachten op het definitieve advies van de commissie-Hirsch-Ballin. Wij willen nu alvast een signaal afgeven.

De Voorzitter: Het gaat uiteraard niet om een amenderende motie. Een motie is een motie bij debatten als het onderhavige. Een amenderende motie kennen wij slechts in het kader van de nota's. Verder meen ik dat moties slechts in tweede termijn worden ingediend. In eerste termijn worden, na de aanvaarding van het OOW-rapport, geen moties meer ingediend. Ik adviseer u dan ook, in tweede termijn een gewone motie in te dienen.

De heer Dijkstal (VVD): Dan is er toch een stuk dat ik niet heb gelezen, namelijk het OOW-rapport. Mijnheer de Voorzitter! In dat geval kan ik mijn betoeg afsluiten.

Mevrouw Kraaijeveld-Wouters (CDA): Bent u van mening dat het Humanistisch Verbond moet worden gesubsidieerd? Of moet bepaald

werk van die instelling worden gesubsidieerd? Zo ja, om welk werk gaat het dan?

De heer Dijkstal (VVD): Al een paar jaar lang probeert men in deze Kamer te bereiken dat de regering het Humanistisch Verbond voor een aantal werksoorten erkent en net zo behandelt als andere organisaties. Dat blijkt echter elke keer stuk te lopen op studies. De ene studie na de andere wordt verricht maar intussen gebeurt er niets. Wij willen die zaak bij deze begrotingsbehandeling openbreken en in dit verband een financieel signaal afgeven. Wat dat signaal is, kan ik pas in tweede termijn vertellen.

Mevrouw Kraaijeveld-Wouters (CDA): U kunt niet zeggen om welke werksoort het gaat?

De heer Dijkstal (VVD): Maatschappelijk activeringswerk.

Mevrouw Kraaijeveld-Wouters (CDA): Is het niet zo dat dit werk vanuit de rooms-katholieke, de humanistische en de protestants-christelijke kring door de overheid wordt gefinancierd? Zou u daar niet eens naar kijken?

De heer Dijkstal (VVD): Als u naar het rijksplan voor het welzijn kijkt, ziet u daar allerlei organisaties vermeld, van allerlei signatuur. Ook Humanitas zit daartussen maar dat geldt niet voor het Humanistisch Verbond terwijl dat toch op dit terrein een zeer belangrijke organisatie is, die moet worden erkend. Ik begrijp dat u daar niet voor voelt; het zij zo.

De heer Schutte (GPV): U geeft aan dat Humanitas wel wordt gesubsidieerd. Dat lijkt mij inderdaad vergelijkbaar met allerlei organisaties, zoals ook genoemd door mevrouw Kraaijeveld. Echter, als u het Humanistisch Verbond noemt en die instelling uit een oogpunt van gelijkheid vergelijkt met kerken, moet ik toch zeggen dat het mij niet bekend is dat bij voorbeeld het Rooms-Katholieke kerkgenootschap wordt gesubsidieerd in deze sector.

De heer Dijkstal (VVD): Voorzitter! Ik meen dat ook de regering van oordeel is dat op zichzelf het Humanistisch Verbond een instelling is, die voor bepaalde activiteiten op gelijke wijze zou moeten mee-delen

als andere organisaties. Ik geloof dat daar de discussie niet over gaat. De minister-president heeft tijdens de vorige kabinetsperiode wat dit betreft ook een toezegging gedaan. Er gebeurt alleen helemaal niets. Er komen steeds nieuwe commissies, die weer gaan studeren om de verdeelsleutel aan te geven maar wij hebben geen zin meer om daarop te wachten.

De heer Schutte (GPV): Ik vrees dat u nu toch terecht komt in een spanningsveld met de motie, die vanmiddag door de Kamer werd aanvaard toen het ging om de scheiding van kerk en staat op een ander gebied. Als u nu een rechtstreekse subsidie aan het Humanistisch Verbond zou willen geven

De heer Dijkstal (VVD): Ik geloof dat u zich vergist. Het gaat hier niet om de subsidiëring van kerkgebouwen of soortgelijke gebouwen. Het gaat erom dat bepaalde werksoorten door allerlei organisaties van allerlei signatuur worden uitgevoerd. Die krijgen daarvoor subsidies van het rijk. Het Humanistisch Verbond tracht al jarenlang, daaraan ook een beetje mee te doen maar wordt telkens aan het lijntje gehouden.

Mevrouw Kraaijeveld-Wouters (CDA): Als ik het mij goed herinner – ik heb hierover vaak gesproken met betrokkenen zelf – gaat het om geestelijke verzorging in de krijgsmacht, in bejaardenhuizen enz. Er moet wat dat betreft een goed evenwicht ontstaan tussen wat er door de kerken en wat er door het Humanistisch Verbond wordt aangeboden. Daar zijn wij voor en men discuteert over de vraag, hoe dit kan worden geregeld. Gaat het om maatschappelijk activeringswerk – daar hebt u het over, als ik het goed begrijp –

De heer Dijkstal (VVD): Ja, voorlopig.

Mevrouw Kraaijeveld-Wouters (CDA): ... dan gaat het vanouds om een F 2-functie, het opbouwwerk dat erop is gericht om de achterban te motiveren. Dat geldt dan voor de achterban van de kerken en van het Humanistisch Verbond. Ik kan mij vergissen maar ik meen dat voor dit maatschappelijk activeringswerk in humanistische kring dezelfde subsidietitel geldt als voor de andere

kringen. Wij kunnen in tweede instantie de minister hierover horen. In elk geval is dit iets heel anders als het subsidiëren van het Humanistisch Verbond. Ik ben het wat dit betreft geheel eens met de heer Schutte.

De heer **Dijkstal** (VVD): Ik heb al gezegd dat het gaat om het subsidiëren van een activiteit van het Humanistisch Verbond, namelijk het maatschappelijk activeringswerk. Ik moet zeggen dat ik diep teleurgesteld ben dat u nu niet zegt dat het hoog tijd wordt dat het Humanistisch Verbond voor die werksoorten eens wordt erkend.

Mevrouw **Kraaijeveld-Wouters** (CDA): Dat slaat nergens op, want wij hebben nog nooit van z'n levensdagen gezegd dat wij het Humanistisch Verbond op een andere wijze wensen te behandelen dan vergelijkbare organisaties. Dat zijn de kerken. Op dit moment biedt men vanuit de verschillende sectoren bepaalde typen werk aan. Wij praten nu echter uitsluitend over het maatschappelijk activeringswerk en ik raak er zelfs zeer in geïnteresseerd. Als staatssecretaris heb ik de activiteiten vanuit het Humanistisch Verbond op dezelfde wijze gefinancierd als die vanuit de kerken. Het zijn tenslotte ook losse stichtingen, die het werk aanbieden. De heer Dijkstal kan het CDA niet verwijten, geen open oog te hebben voor de gelijkwaardige plaats die het Humanistisch Verbond verdient in de samenleving naast de kerken.

De heer **Dijkstal** (VVD): Het CDA honoreert het alleen niet.

De heer **Worrell** (PvdA): De heer Dijkstal heeft natuurlijk gelijk, maar dat hoeft ik hem niet te zeggen. Ik wil hem echter vragen, zijn motie te veranderen in een amendement zodat per 1 januari 1987 dit belangrijke werk kan worden gerealiseerd. U weet, dat bewindslieden nogal eens moties naast zich neer plegen te leggen. Gehoord de discussie van vandaag lijkt mij de regering niet in staat om samen met de twee coalitiepartners deze motie uit te voeren. Doet u het dan maar met een amendement. De PvdA zal u steunen en dan hebben wij dat binnen!

De heer **Dijkstal** (VVD): Ik zit met een technisch probleem.

De heer **Worrell** (PvdA): Dat lossen wij op!

De heer **Dijkstal** (VVD): Als dat technische probleem door de heer Worrell kan worden opgelost, denk ik dat een amendement de voorkeur verdient boven een motie.

Mevrouw **Kraaijeveld-Wouters** (CDA): Mijnheer de Voorzitter! Als er onevenwichtigheden bestaan tussen het rooms-katholiek, protestants-christelijk en humanistisch maatschappelijk activeringswerk zijn wij de eersten om de heer Dijkstal te steunen. Wij wensen echter niet in de hoek te worden gezet van mensen, die daar niets mee te maken willen hebben en die goed werk, dat vanuit de verschillende stromingen wordt aangeboden, niet als zodanig willen erkennen.

De heer **Dijkstal** (VVD): Ik noteer dat met vreugde.

De **Voorzitter**: Evenals mevrouw Kraaijeveld had de heer Dijkstal een vooruitziende blik toen hij zo weinig minuten spreektijd opgaf!

□

De heer **Van der Vlies** (SGP): Mijnheer de Voorzitter! Wij behandelen dit begrotingshoofdstuk in de luwte van de behandeling van de Welzijnswet en van de discussie tijdens de algemene beschouwingen over de bezuinigingen op het sociaal-cultureel werk. Bij de eerste gelegenheid gaf elke fractie — en trouwens ook de minister — een principiële visie op het welzijnsbeleid in de toekomst. Die behoeft dus nu niet te worden herhaald. Ook zijn UCV's gepland over het interdepartementale welzijnsbeleid, het onderdeel kunst, het ouderenbeleid en het sportbeleid. Wij kunnen ons dus nu op de rest en op de cijfers concentreren.

Politiek bedrijven wordt wel eens omschreven als het doen van keuzen. Iedere werksoort wil meer geld op straffe van teloorgang van opgebouwd werk en goed. Voor enkele werksoorten heeft mijn fractie, alles afwegend, wat dit betreft veel begrip. Het is duidelijk dat in het bejaardenwerk, de zwakzinnigenzorg en meer in het algemeen in het gehandicaptenwerk de boel zeer gaat knellen. Ik doel dan op het werk in zijn volle omvang. Maar ook de

sectoren kunst en cultuur willen meer geld. Het zal duidelijk zijn, dat keuzen onontkoombaar zijn.

De SGP-fractie legt prioriteit bij de zorgsector voor jong en oud en bij het behoud van de kwaliteit van historische cultuurgoederen, omdat die door voortschrijdend verval onherstelbaar kunnen worden. Bij zulke keuzen doe je het nooit voor iedereen goed, maar is de vraag naar de maatschappelijke eis van voldoende verzorging van zorgbehoevenden in vergelijking met bevrediging van consumptieve behoeften en het werkelijk bereik daarvan niet een reële? Graag verneem ik het oordeel van de minister hierover. Het zou een aanzet kunnen zijn tot een verdere prioriteitstelling.

Het meest in het oog springen de bezuinigingen op het sociaal-cultureel werk ten bedrage van f 126 mln. plus voor de landelijke organisaties f 5 mln. Is die bezuiniging te fors? Als de halvering van de rijksbijdrage wordt afgezet tegen wat er in totaal in deze werksoort omgaat, blijkt het te gaan om maximaal 10-15%. Ik erken, dat dat niet niks is. Maar er zijn natuurlijk de mogelijkheden van een eigen bijdrage, een uitbreiding van het vrijwilligerswerk enz.

Enkele fracties zouden met alternatieven komen. Dat is blijkbaar nog slechts ten dele gelukt, met soms zelfs de dreiging dat na 1987 prioritaire sectoren alsnog worden aangepakt. Daarbij denk ik aan de "vergrijzingsgevoelige" posten op de begroting. Mij ware het dan liever dat toch ook maar naar de kunstparagraaf werd gekeken. Dit is overigens een paragraaf die in het regeerakkoord buiten de lijn van de bezuinigingsmogelijkheden is gesteld.

Valt overigens bij de verwerking van de bezuiniging op sociaal-cultureel werk te differentiëren naar grootte van de gemeente, in die zin dat gemeenten die bij voorbeeld minder dan een bepaald bedrag — te denken valt aan tien gulden — per inwoner krijgen, in 1987 worden vrijgesteld van de korting? Of is een generiek aangehouden bodem in de bijdrage per inwoner aan te houden, met uiteraard verevening elders? Dit zou diverse voorzieningen kunnen sparen, vooral op het platteland.

In welke mate is het gevaar reëel dat sociaal-cultureel werk, dat wordt ingezet als dicht-bij-huis-voorziening voor zelfstandig wonende ouderen, bloedarmoedig wordt door deze bezuiningsronde? Is die keuze aan

de gemeentebesturen of ziet de minister voor dit specifieke werk projectmatige differentiatie? Welke visie voor de middellange termijn heeft de minister op de capaciteit van de gezinszorg? In plaats van volumegroei in het licht van substitutie tussen de intra- en extramurale zorgverlening wordt al enige tijd pas op de plaats gemaakt. Enerzijds is dat te waarden, maar anderzijds is het waarschijnlijk toch niet langer meer verantwoord. Het laatste vreest mijn fractie althans.

Een bedrag van f 20 miljoen van de bezuinigingstaakstelling wordt gevonden door toepassing van een andere bevoorschottingssystematiek. Deze levert de minister een rente-voordeel van ongeveer f 20 miljoen op. Kan de minister eens uitleggen dat dit nu niet ontvalt aan de instellingen? Die zullen dit voordeel nu toch hebben? Hoe pakt deze bezuinigingsoperatie dan de facto uit?

Mijn fractie is het met de minister eens dat afschaffing van de Pas '65 nog maar eens moet worden heroverwogen. Het gaat hier om een instrument voor de bevordering van participatie en mobiliteit van ouderen. Mijn fractie wil eigenlijk meer geld uitgetrokken zien voor het ouderenbeleid. Dat geld is er nu niet, wordt er tegengeworpen. Maar, zeg ik, het is maar waar je politiek voor kiest. Wij komen in de daarvoor geplande UCV uiteraard op dit punt terug.

De SGP stemt elk jaar tegen enkele posten die op deze begroting voorkomen, soms om principiële redenen, soms om zakelijke redenen. Nu zouden wij met voorstellen kunnen komen om deze posten weg te amenderen of sterk te verlagen. Realiteitszin en de eis van behoorlijk bestuur — er is doorgaans een flinke personeelsformatie aan verbonden — weerhouden ons daarvan. Er zou overigens een signaal worden afgegeven wat ook kan, als de Kamer maar wil. Duidelijk is dat wij de verschillende amenderingen op deze lijnen zullen toetsen.

Kan de minister garanderen dat de achterstand bij de Rijksdienst voor de Monumentenzorg in de afhandeling van subsidieverzoeken spoedig tot het verleden behoort? Hoe oordeelt de minister eigenlijk over de recente ontwikkelingen op het gebied van de monumentenrestauratie? Hoe moet het met het overvragen met honder-

den procenten na 1990? Zullen de gemeentebesturen de pas zo lang kunnen inhouden?

Bijzondere zorg heeft mijn fractie voor enkele landelijke diensten op het terrein van het bejaarden-, het jeugd- en het gehandicaptenwerk. Hoe kan door deze diensten gelijke tred worden gehouden met landelijke en adequate ontwikkelingen? Ik doel hierbij op de op zich zelf wel erkende aanvraag voor een formatieplaats in het sociaal-pedagogisch werk door een vereniging voor gehandicaptenzorg, met landelijke functie. Is daar echt geen geld voor in 1987? Dit blokkeert al lange tijd uitbouw van overigen erkend werk.

Ten slotte sluit ik mij aan bij de vraagstelling waarin werd verzocht om opheldering over de financiële problemen bij de overgang van de jeugdhulpverlening van Justitie naar WVC. Het zou gaan om een bedrag van f 12 miljoen of f 27 miljoen, of iets daartussen.

De heer **Lankhorst** (PPR): Mijnheer de Voorzitter! Als kamerlid hoef je de gedeputeerden van de provincies en de wethouders van de vier grote gemeenten die verantwoordelijkheid dragen voor het ouderenbeleid, niet te benijden. Je zult de ouderen de boodschap maar moeten brengen dat hun verzorgingshuis gesloten wordt. Ik weet eigenlijk niet, of ik de provinciale en lokale bestuurders die dat het afgelopen jaar hebben gedaan, moet prijzen of verguizen. Ik weet wel, dat ik heb zitten wachten op die bestuurder die het zou weigeren, uit protest, als signaal aan de landelijke overheid, uit solidariteit met de betrokkenen. Een aantal bestuurders hebben de sluitingsaankondigingen ongetwijfeld bekend gemaakt in de hoop daarmee een schokeffect te bewerkstelligen. Maar vooralsnog is die schok harder aangekomen bij de ouderen zelf dan bij de minister of de regeringsfracties. Ik overdrijf niet als ik zeg dat dit beleid een aantal ouderen de lust ontnemt verder te leven. Als dit beleid wordt voortgezet, zal de gemiddelde leeftijd van de mensen in de verzorgingshuizen vanzelf dalen. Dat is natuurlijk ook een manier om het probleem op te lossen. Als ouderen te laat in een bejaardentehuis worden opgenomen, heeft dat nadelige gevolgen voor de gewenning en de aanpassing.

De heer **Leerling** (RPF): Mijnheer de Voorzitter! Mag ik de heer Lankhorst vragen welk wetenschappelijk onderzoek aan zijn bewering ten grondslag ligt?

De heer **Lankhorst** (PPR): Ik heb het over de reacties van ouderen zelf. Daar gaat het mij om. Ik zal twee voorbeelden geven. Een van een mevrouw uit het bejaardenhuis in Amsterdam-Slotermeer: "Het is schandalig. Mijnheer Brinkman is tegen euthanasie. Met deze maatregelen is het een verkapt euthanasie: Geef ze allemaal een spuitje, die oude mensen. Dat is hetzelfde." En een andere reactie, uit het blad *Leeftijd*, dat de heer Leerling ongetwijfeld ook regelmatig zal krijgen en lezen. In het blad van deze maand zegt een bejaarde: "In de Terp wordt een arts veroordeeld omdat hij euthanasie toepast. Maar de overheid gaat vrijuit, terwijl ze weet dat ze met die maatregel honderden ouderen in zodanige geestelijke nood brengt, dat ze eraan kapot gaan. En dan speelt de overheid weer de mooie jongen als die ouderen in psycho-geriatrie verpleeghuizen lichamelijk in leven worden gehouden."

Daarover heb ik het, mijnheer Leerling.

De LSB heeft berekend dat er nu al een tekort is van 30.000 plaatsen. In het regeerakkoord is aangekondigd dat er ter financiering van de zorgvoorzieningen voor ouderen niet alleen binnen de WVC-begroting verschuivingen mogelijk zijn, maar ook tussen de verschillende begrotingen. Laat de regering die verschuivingen aanbrengen. Laat de regering de plannen herzien en in overleg met de provinciale en lokale bestuurders weer een verantwoord ouderenbeleid gaan voeren. Elke dag dat gearzeld wordt, is er één te veel. Want het betekent een nieuwe slapeloze nacht, meer onrust, woede, teleurstelling, verdriet.

Is het niet de hoogste tijd dat in deze noodsituatie alle vermogens van particuliere organisaties die nu niet worden aangesproken voor de verzorging worden ingezet, en dan voor alle sectoren? Heeft de minister inzicht in vermogensposities en is hij bereid de organisaties daarop indringend aan te spreken?

Tijdens de behandeling van de welzijnswet heb ik reeds de waarde van het sociaal-cultureel werk benadrukt: opbouwwerk, jongeren-

werk, vormingswerk, meidenwerk, peuteropvang, ouderenwerk, buurtwerk, vrouwenwerk, maar ook amateuristische kunstbeoefening en kunstzinnige vorming, het zijn waardevolle onderdelen van een zorgzame samenleving. Zulke werksoorten stimuleren het gezamenlijke, kunnen solidariteit bevorderen. De minister heeft voor dit alles blijkbaar een blinde vlek. De PPR-fractie wijst de lage prioriteit voor sociaal-cultureel werk ten stelligste af. De samenleving zal er op deze manier in meer dan één opzicht armer van worden. Wat is de reactie van de minister op de recente uitspraak van de Arob-rechter op de bezuiniging op Gamma?

Voor de experimenten kinderopvang ex artikel 86 is een pm-post opgenomen. Dit is in strijd met het regeerakkoord, waarin staat dat er structurele oplossingen gevonden worden voor de lopende experimenten. Waarom is daarvoor voor 1987 niet het bedrag van 1986 ad 15 mln. uitgetrokken? Een van de gedupeerden van de bezuinigingen is de Commissie Oriënteringsdagen. Wij hebben begrepen dat de minister zelf bij nader inzien positiever is gaan denken over de activiteiten van deze organisatie met een wat ongelukkige naam. Is die indruk juist? De Schorerstichting maakt zich grote zorgen over de psycho-sociale hulpverlening aan Aids-patiënten. De beperkte financiering maakt de noodzakelijke uitbreiding onmogelijk. Is de minister bereid, te bezien of de subsidie verhoogd kan worden tot een meer aanvaardbaar niveau? Welke plannen hebben de bewindslieden op langere termijn voor de hulpverlening rondom Aids? Zijn zij bereid, met een vervolgotitie te komen over alle aspecten van de Aids-problematiek?

Waarom is bij de taakverdeling tussen de minister en de staatssecretaris de sport bij de staatssecretaris terechtgekomen? Actieve sportbeoefening is goed voor de volksgezondheid, maar het past toch meer in een samenhangend welzijns- en cultuurbeleid en bij de minister die ook het jeugdbeleid coördineert. Kan deze keuze beargumenteerd worden?

Al eerder heb ik mijn teleurstelling uitgesproken over het niet voortzetten van een gecoördineerd vrije-tijdsbeleid. Waarom hebben de bewindslieden toch zo weinig ambitie om beleidsterreinen buiten het eigen departement te beïnvloeden?

Het antwoord op de vraag over de Wet op de jeughulpverlening doet niet veel voortgang vermoeden. Het is toch niet zo dat, nu staatssecretaris Van der Reijden van het toneel verdwenen is, er weer getwijfeld moet worden aan het nut van deze wet?

□

De heer **Schutte** (GPV): Mijnheer de Voorzitter! Bij alle ruimoer over de voorgenomen ombuigingen op het sociaal-cultureel werk zou gemakkelijk over het hoofd gezien kunnen worden, dat de minister de memorie van toelichting begint met het schetsen van enkele belangrijke technologische en demografische ontwikkelingen, die voor het in het komende jaren op het departement te voeren beleid van grote betekenis zijn. Eigenlijk zou het zo moeten zijn, dat de resultaten van de ombuigingen benut worden om de gevolgen van de demografische ontwikkelingen te kunnen opvangen. De werkelijkheid lijkt echter voorlopig anders. De minister van Financiën, die jarenlang ook het welzijnswerk heeft voorgefinancierd, eist zijn aandeel terug.

Over substitutie worden goede dingen gezegd. Welke materiële betekenis echter hebben doelstellingen als verschuivingen van zwaar naar licht, van langdurig naar korter, van intramuraal naar semimuraal? In de meeste sectoren worden nog niet veel vorderingen gemaakt. Bij het bejaardenbeleid is wel veel in beweging, te veel vrees ik. Wat moet ik aan met de uitspraak, dat de thuisverpleging als alternatief voor intramurale verpleging snel zal moeten worden geïntroduceerd? Mag ik hieruit afleiden, dat extra middelen beschikbaar zullen komen voor de gezinsverzorging, of ziet de minister ook bij de thuiszorg mogelijkheden van verschuiving van duurder naar goedkoper?

De discussie over de ombuigingen kan vandaag maar ten dele worden gevoerd. Van de taakstelling na 1987 is nog niets ingevuld, zodat de voorzieningen die nu overleven het risico lopen bij de volgende ronde het slachtoffer te worden. Tegen die achtergrond heeft de vraag, waarom bij voorbeeld de sectoren sport en cultuur ontzien zijn, maar betrekkelijke betekenis. Het is de vraag of de fractie van het CDA met haar voorstellen tot beperking van de

ombuigingen op het sociaal-cultureel werk meer kan bereiken dan enig uitstel van verdere kortingen, tenzij de prioriteit voor gezins- en bejaardenzorg alsnog moet wijken.

Terecht is mijns inziens veel kritiek geoefend op de procedure die met kortingen gevolgd is. De minister erkent in antwoord 32, dat een aantal gemeenten de ombuigingen voor 1987 voor eigen rekening neemt, omdat de plan- en programprocedures al waren afgerond toen de vooraankondiging verscheen. Dit betekent in feite, dat de kortingen op de rijksbedragen bovenop de kortingen op de algemene uitkering uit het Gemeentefonds komen. Daarmee wordt de evenredigheid, waartoe het Rijk zich verplicht heeft, doorbroken. Terecht verlangen de gemeenten, in het kader van de besprekingen over een bestuursakkoord, garanties dat een dergelijke procedure niet weer zal worden gevolgd.

Op zich zelf is het terecht, dat de bezuinigingen niet alleen worden toegepast op het uitvoerende werk maar ook op landelijke organisaties die op het desbetreffende terrein werkzaam zijn. Ik heb er ook geen moeite mee, dat in dat kader opnieuw wordt overwogen of bepaalde organisaties nog langer moeten worden gesubsidieerd. De logica van de gemaakte keuzen ontgaat mij echter wel eens. Waarom bij voorbeeld wel bezuinigen op de Federatie Jeugd- en Jongerenwerk en niet op de Gezinsraad? Het enige argument kan niet zijn, dat de ene een koepel is binnen het sociaal-cultureel werk en de andere uit een andere begrotingspost wordt bekostigd.

Tot welke vreemde en onjuiste conclusies zo'n redenering kan leiden, leert de intrekking van subsidiëring van het Algemeen Nederlands Verbond dat al lang overheids subsidie ontving voordat het sociaal-cultureel werk werd uitgevonden. Dit verbond vervult een belangrijke functie in het kader van de Nederlands-Vlaamse samenwerking. Hier is geen sprake van een voorziening die de overheid wel aan de burgers en hun organisaties kan overlaten. Hier ligt een duidelijke overheidstaak. Ik heb dan ook een amendement ingediend om deze subsidie te handhaven. Ik verheug mij erover, dat andere fracties inmiddels hetzelfde hebben gedaan. Ik verneem nog graag van de

minister of hij over de subsidiebeëindiging overleg heeft gepleegd met zijn Belgische ambtgenoot. Voor zover mij bekend, handhaven onze zuiderburen de subsidie. Dan kan Nederland het Algemeen Nederlands Verbond toch niet aan zijn lot overlaten?

Nederland manifesteert zich duidelijk in landen buiten de Benelux. Recent was er een manifestatie in Hongarije. Ik zal deze minister niet lastig vallen met vragen over de keuze van dat land in deze tijd, 30 jaar nadat de hoop op vrijheid voor het Hongaarse volk verloren ging. Zou het niet passend geweest zijn als in dit Hongarije herinnerd was aan de bevrijding ruim drie eeuwen geleden van Hongaarse predikanten door een Nederlandse vlootvoogd?

Onlangs heeft de minister zendtijd toegewezen aan de Turks-Islamitische Culturele Federatie. Uit een oogpunt van gelijkheid voor de wet is er geen reden, de islamieten uit te sluiten van zendtijd. Maar deze toewijzing vergt toch wel enige verduidelijking. Waarom is de zendtijd toegewezen aan de aanvrager onder voorwaarde dat deze de zendtijd opdraagt aan de Islamitische Omroepstichting? Als deze stichting representatief moet zijn voor de islamieten in ons land, waaruit blijkt dan dat dit het geval is? Is het waar dat het bestuur uitsluitend uit Turkse islamieten bestaat en dat de islamieten van andere nationaliteit de stichting daarom niet erkennen?

Nu de euforie rond Amsterdam 1992 ten einde is, is het zaak alle sportieve aandacht weer te concentreren op de goede naam van de sport in eigen land. Het voetbalvandalisme werpt daarop een smet, die tot over de landsgrenzen reikt. Waarom moet het nog bijna een jaar duren voordat het eindrapport van de werkgroep LOV verschijnt? Als in dit tempo wordt doorgewerkt, zal ook het volgende voetbalseizoen verloren gaan, zonder dat dringend noodzakelijke maatregelen worden genomen. Dat mogen wij de politie en al degenen die eronder lijden niet aandoen.

□

De heer **Leerling** (RPF): Mijnheer de Voorzitter! De fel omstreden bezuinigingen op het sociaal-culturele werk zet een stempel op het begrotingsdebat welzijn en cultuur. De aangekondigde maatregelen zijn

voor mijn fractie te verdedigen. De overheidstaak op het terrein van het sociaal-culturele werk is namelijk aanzienlijk beperkter dan velen ons in deze dagen willen doen geloven. Het sociaal-culturele werk in al zijn verscheidenheid is ongetwijfeld van grote betekenis voor bepaalde groepen in onze samenleving. Zowel organisatie als financiering behoort veel meer tot de taken van het particulier initiatief. In het verleden is het sociaal-culturele werk zo ook begonnen.

Natuurlijk is het plezierig als veel, zo niet alles, uit de gemeenschapskas wordt betaald, maar het kan en het moet ook anders. Betrokkenen zullen zonder twijfel voldoende creativiteit en organisatietalent aan de dag kunnen leggen om met minder geld en meer zelfwerkzaamheid alsmede eigen bijdragen of het werven van donateurs het werk gaande te houden. Ik wil de minister twee vragen stellen:

1. is hij voornemens de bijdragen aan het sociaal-culturele werk in de komende jaren verder omlaag te brengen?

2. op grond van welke criteria is het bedrag van 125 miljoen gulden aan bezuinigingen tot stand gekomen en is dat het maximaal haalbare?

Mijnheer de Voorzitter! Mijn fractie heeft meer moeite met het beleid met betrekking tot de gezinsverzorging. Het lijkt heel wat dat de gezinsverzorging wordt gevrijwaard van bezuinigingen, maar in de praktijk betekent het toch dat het bij de gezinsverzorging vastloopt. De Centrale Raad heeft op niet mis te verstane wijze, onder meer op grond van berekeningen van het Sociaal en Cultureel Planbureau, aangetoond dat een jaarlijkse groei van 1,5% of — om het in ronde guldens uit te drukken — een jaarlijkse groei van 53 miljoen gulden, noodzakelijk is. Dat is geen kleinigheid. Wat kan de minister daar serieus aan doen? Is hij bereid zijn begroting nog eens na te lopen om te bezien of dat bedrag of een belangrijk deel ervan op tafel kan komen? Om hem wat te helpen heb ik een amendement ingediend om de gezinsverzorging in elk geval enigszins tegemoet te komen, door het verlagen van enkele andere posten op de begroting van WVC. Wat het zwaarst is, moet nu eenmaal het zwaarst wegen. Als er ruim f60.000 subsidie kan worden aangegeven aan een hondenspektakel, dan moet er ongetwijfeld ook een

paar miljoen gulden te vinden zijn voor een zo broodnodige tak van voorziening als de gezinsverzorging is, zeker in de grote steden.

Deelt de minister overigens de opvatting uit het rapport Samenhang in de zorg, dat van de personen van 75 jaar en ouder met een matige verzorgingsbehoefte 20% niet zou behoeven te worden opgenomen in bejaardenoordelen als er meer gezinsverzorging ter beschikking zou zijn? De besparing op de uitgaven voor bejaardenoordelen zou 211 miljoen gulden bedragen. Langs die weg zouden de door de Centrale Raad geopperde wensen van nu tot 1990 kunnen worden gerealiseerd of verreken ik mij wellicht? Mijnheer de Voorzitter! Jeugdwerkloosheid enerzijds en jeugdcriminaliteit anderzijds blijven ons in hoge mate zorgen baren. Aan de bestrijding van jeugdwerkloosheid wil dit kabinet het nodige doen, maar van een minister die coördinator is op het gebied van het jeugdwelzijnsbeleid wil ik toch vragen wat hij kan en wil doen om de arbeidsmotivatie bij jongeren te verhogen. Is het niet alleszins te verdedigen, jongeren voor het verkrijgen van een RWW-uitkering te verplichten gemeenschapstaken te verrichten? Zou een dergelijke aanpak de omvang van het vandalisme en de criminaliteit doen afnemen?

Wat het specifieke jeugdwelzijns-werk betreft, hoor ik graag wat er met de in 1984 aangenomen motie over het statuut voor de pleegzorg gebeurt. In juni 1984 beloofde staatssecretaris Van der Reijden te onderzoeken in hoeverre het blokkaderecht remmend kan werken op de plaatsing in pleeggezinnen. Hoeveel is dat onderzoek gevorderd? Voorts ben ik benieuwd of de minister al in staat is een commentaar te geven op het rapport van de Raad voor het jeugdbeleid inzake het weglopen van minderjarigen. Is hij het met ons van mening dat optimaal recht moet worden gedaan aan de rechtspositie van ouderen en opvoeders?

Een enkel woord over de Tamilproblematiek. Hierover is in commissieverband al veel gezegd en de minister heeft fiat gekregen voor zijn beleid. Toch blijft de fractie van de RPF bezorgd over de weliswaar versnelde maar toch nog traag verloopende afwikkeling van asiolverzoeken. Mede door het verstrijken van de tijd bleek het nodig de

Leerling

financiële regeling aan te passen. Deze vraagt enerzijds een omvangrijk bedrag van de Nederlandse samenleving en anderzijds dringt zich de vraag op of er geen verwachtingen worden gewekt voor een definitief verblijf. Bovendien is het voor ons de vraag of het terecht is om asielzoekers die nog niet beschikken over een verblijfsvergunning op een gelijke wijze te behandelen als ingezetenen. Kan de minister overigens al iets meedelen over de eerste praktijkervaringen met de IBOT?

De minister wil de subsidie aan de internationale school voor wijsbegeerte van lieverlee beëindigen. Mijn fractie heeft daartegen geen bezwaar, maar er moet wel sprake zijn van een rechtvaardig beleid. Waarom zou een instelling als Kontakt der continenten wel en de ISVW, of nog duidelijker de Stichting reformatorische wijsbegeerte, niet door de overheid worden gesteund? Graag een reactie.

Wij hebben bij de beantwoording van de feitelijke vragen een inventarisatie gekregen van landen waarmee een cultureel verdrag is gesloten. Ik heb daarover drie vragen:

1. Wordt in het kader van de culturele verdragen ook iets gedaan aan het bepleiten van het handhaven van mensenrechten in onderhavige landen?

2. Waarom worden de culturele verdragen van enkele landen niet in heroverweging genomen vanwege de grove schending van de mensenrechten als wij weten dat het cultureel verdrag met Zuid-Afrika is opgezegd. Zijn de misstanden in Zuid-Afrika dan zoveel malen erger dan bij voorbeeld in de Sovjet-Unie of Iran?

3. Overweegt de Nederlandse regering, het cultureel verdrag met Syrië te beëindigen nu dit land betrokken blijkt te zijn bij een terroristische aanslag op een Israëliësch vliegtuig in Londen?

Waarom is voorts de subsidie aan het JAC ondergebracht in een algemene post bijzondere voorzieningen, zodat niet meer in een oogopslag is vast te stellen welk bedrag er aan deze, door velen niet in elk opzicht sympathiek geachte, instantie wordt verstrekt? Kan de minister ten slotte toelichten waarom de subsidie aan het algemeen Nederlands verbond wordt stopgezet?

De algemene beraadslaging wordt geschorst.

De Voorzitter: De regering zal morgen antwoorden.

Sluiting 21.35 uur.

Noot 1 (zie blz. 830)

Lijst van ingekomen stukken, met de door de Voorzitter ter zake gedane voorstellen:

1. vijf Koninklijke boodschappen ten geleide van de volgende wetsvoorstellen:

Wijziging van het Wetboek van Strafrecht en het Wetboek van Strafvordering (Anonieme verdachte) (19 757);

Wijziging van hoofdstuk X (Ministerie van Defensie) van de begroting van uitgaven van het Rijk voor het jaar 1984 (slotwet; tweede wijzigingsvoorstel) (19 758);

Wijziging van hoofdstuk X (Ministerie van Defensie) van de begroting van de ontvangsten voor het jaar 1984 (19 759);

Wijziging van hoofdstuk XIV (Ministerie van Landbouw en Visserij) van de begroting van de ontvangsten van het Rijk voor het jaar 1984 (19 760);

Wijziging van hoofdstuk VII (Ministerie van Binnenlandse Zaken) van de begroting van de uitgaven van het Rijk voor het jaar 1985 (wijziging naar aanleiding van de Voorjaarsnota; eerste wijzigingsvoorstel) (19 761).

Deze Koninklijke boodschappen, met de erbij behorende stukken zijn al gedrukt en rondgedeeld;

2. de volgende brieven:

een, van de ministers van Justitie en van Binnenlandse Zaken, over de toekomst van het politiebestedel (18 874, nr. 11);

een, van de staatssecretaris van Justitie, over plaatsing preventief gehechte minderjarigen (19 430, nr. 3);

een, van de minister van Binnenlandse Zaken, over sekten (16 635, nr. 12);

drie, van de minister van Onderwijs en Wetenschappen, te weten:

een, over HOAK (19 253, nr. 6);

een, over uitvoering WHBO (19 566, nr. 7);

een, over lessen in informatica (19 700-VIII, nr. 16);

twee, van de staatssecretaris van Volkshuisvesting, Ruimtelijke Ordening en Milieubeheer, te weten:

een, over de ABP-zaak (19 623, nr. 15);

een, over het M.P.S. (19 702, nr. 4);

een, van de minister van Verkeer en Waterstaat, over de verontreiniging van de Rijn (12 872, nr. 25);

een, van de minister en de staatssecretarissen van Economische Zaken, over bezuinigingen op de begroting (19 700-XIII, nr. 15);

een, van de staatssecretaris van Economische Zaken, de heer Heerma; over de zgn. 'grijze zone maatregelen' (19 700-XIII, nr. 17);

een, van de minister van Landbouw en Visserij, over een evaluatie exportbevorderingsbeleid (19 756);

twee, van de staatssecretaris van Sociale Zaken en Werkgelegenheid, te weten:

een, over herziening van het sociaal stelsel (17 475, nr. 12);

een, over veiligheidssituaties in kerncentrales (18 830, nr. 79);

twee, van de minister van Welzijn, Volksgezondheid en Cultuur, te weten:

een, over de W.U.V. (17 355, nr. 24);

een, over H.L.O. (18 047, nr. 23);

twee, van de staatssecretaris van Welzijn, Volksgezondheid en Cultuur, te weten:

een, over vrouwenhulpverlening (19 700-XVI, nr. 12);

een, over de invoering van de WVG (19 700-XVI, nr. 15).

Deze brieven zijn al gedrukt en rondgedeeld;

3. de volgende brieven:

een, van de staatssecretaris van Financiën, over de grote steden problematiek;

een, van de minister van Defensie, ten geleide van een persbericht over de N.P.G. van 21 en 22 oktober;

een, van de minister van Volkshuisvesting, Ruimtelijke Ordening en Milieubeheer, ten geleide van het kwartaalbericht bouwnijverheid 1986-II;

een, van de minister van Landbouw en Visserij, ten geleide van het LAC-jaarverslag;

een, van de minister van Sociale Zaken en Werkgelegenheid, over emancipatie en subsidie;

een, van de minister van Welzijn, Volksgezondheid en Cultuur, ten geleide van een evaluatieverslag Internationaal Jongerenjaar 1985.

De Voorzitter stelt voor, deze brieven niet te drukken en voor kennisgeving aan te nemen. Voor zoveel nodig is kopie gezonden aan de betrokken commissies;

4. de volgende adressen:

een, van D. Landeweert te Hengelo (O), met betrekking tot belastingen;

een, van C.M.F. Buers te Rotterdam, met betrekking tot belastingen;

een, van de heer en mevrouw P. Heisen te Boekel, met betrekking tot belastingen;

een, van J.H.M. Damave-Eppenga te Wijchen, met betrekking tot o.a. politie-optreden;

een, van D.J. Klink te Leiden, met betrekking tot onroerend goedbelasting;

een, van A.H. Brands te Ede, met betrekking tot belastingen;

een, van A.A. de Bruijn te Amsterdam, met betrekking tot belastingen;

een, van A.J. Wiersma te Sneek, met betrekking tot belastingen;

een, van H.C.L. Wouters-de Vijlder te Amsterdam, met betrekking tot onroerend goedbelasting.

Deze adressen zijn gesteld in handen van de commissie voor de Verzoekschriften;

5. een brief van de Volksrepubliek Mozambique, over de dood van Samora Machel.

Deze brief ligt op de griffie ter inzage;

6. de volgende brieven e.a.:

een, van het Vissershavenbedrijf IJmuiden B.V., over de privatisering van het Staatsvissershavenbedrijf;

een, van het gemeentebestuur van Amsterdam, over de opvang van asielzoekers;

een, van het Onderwijsplatform van de Z-Europese gemeenschappen in Amsterdam, over participatie van allochtonen;

een, van de AbvaKabo, CFO en organisaties uit het sociaal-cultureel werk in Zoetermeer, over bezuinigingen;

een, van de NBLC, over bezuinigingen;

een, van de VNG, over aanpassing van de uitkeringspercentages;

een, van Gedeputeerde Staten van Noord-Brabant, over groei- en krimpuniversiteiten;

een, van het Bureau Milieu en Ruimtelijke Ordening, over IMP-Milieubeheer;

een twintigtal openbare rapporten van de Nationale ombudsman;

een, van de VSNU, over de concept-beleidsvoornemens selectieve krimp en groei.

Deze brieven e.a. liggen op de griffie ter inzage. Kopie is zonodig gezonden aan de betrokken commissies;

7. de volgende brieven e.a.:
 - een, van de Universiteit van Amsterdam, over het studiefinancierings-stelsel;
 - een, van de RAVO, t.g.v. een advies inzake de beleidsvoornemens tot wijziging van het voorraadbeleid;
 - een, van Ruurd Jonker, over 'Een toekomst voor de Hortus';
 - het jaarverslag 1985 van het ABP;
 - een, van de Coördinatie-commissie voor de metingen van radioactiviteit en xenobiotische stoffen, t.g.v. het boekwerk 'De radioactieve besmetting in Nederland t.g.v. het kernreactorongeval in Tsjernobyl';
 - een, van de Vereniging Belangen-groepen mensen zonder werk en de Bond van mensen zonder betaald werk, over het stelsel sociale zekerheid;
 - een, van de Culturele Raad Zuid-Holland, over de dankrede inzake de Erasmusprijs voor Havel;
 - drie, van de SVR, t.g.v. de adviezen 'Uitvoeringsmaatregelen (2)', 'Advisering GMD in het kader van art. 30 ZW' en 'Uitvoeringsbesluiten bijdrageregeling havenarbeidersreserve';
 - een, van Vrouwen voor Vrede, over de stopzetting van kernproeven;
 - een, van Accountantskantoor De Tombe/Melse & Co, over het concept-plan bejaardenoorden;
 - een, van A.B. Husken, over internationale terreur;
 - een, van de Medezeggenschapsraad van de Dreefschool te Haarlem, over bezuinigingen in het basisonderwijs;
 - een, van het Projectbureau Integrale verkeers- en vervoersstudies, t.g.v. de prognose 'Arbeidstijdverkortings en vervoerpieken';
 - een, van M.C. Maas, over het onrechtvaardige kabinetsbeleid;
 - een, van het gemeentebestuur van Hoogezand-Sappemeer, over arbeidsvoorwaarden voor het overheidspersoneel;
 - een, van het gemeentebestuur van Boekel, over de 'omroep Brabant';
 - een, van het gemeentebestuur van Menaldumadeel, over de BKR.

Deze brieven e.a. liggen op de griffie ter inzage;

8. de volgende proefschriften:
 - 'De ontmoeting van vraag en aanbod op de Nederlandse bouw-

markt in de periode 1975 t/m 1979' door A.M. Hartelust;

'Overheidsvoorlichting en intermediaire kaders' door C.B.M. van Riel.

Deze proefschriften zijn opgenomen in de bibliotheek van de Kamer.

Noot 2 (zie blz. 831)

Vaste commissie voor EG-zaken

27 leden

De Beer (VVD)
Van Dis (SGP)
Van der Sanden (CDA)
Meijer (PvdA)
Engwirda (D66)
De Boer (CDA)
Beckers-de Bruijn (PPR)
Gualthérie van Weezel (CDA)
Woltgens (PvdA)
Castricum (PvdA)
Hennekam (CDA)
Van Iersel (CDA)
Van Noord (CDA)
Leerling (RPF)
Tazelaar (PvdA)
Blauw (VVD)
Schutte (GPV)
Wolters (CDA)
Van Es (PSP)
Bolkestein (VVD)
Pronk (PvdA)
Van Nieuwenhoven (PvdA)
Weisglas (VVD)
Eisma (D66)
Van Traa (PvdA)
Melkert (PvdA)
Moret-de Jong (CDA)

Griffiers:

De Grave (VVD)
—
Beinema (CDA)
K. G. de Vries (PvdA)
Wolffensperger (D66)
Frinking (CDA)
—
De Hoop Scheffer (CDA)
Kombrink (PvdA)
—
Van Amelsvoort (CDA)
Gerritse (CDA)
Van der Burg (CDA)
—
Kosto (PvdA)
Te Veldhuis (VVD)
—
Aarts (CDA)
—
Van Heemskerck Pillis-Duvekot (VVD)
Van der Hek (PvdA)
Stoffelen (PvdA)
—
Tommel (D66)
Den Uyl (PvdA)
Kok (PvdA)
—

De Beaufort, Janssen.

Noot 3 (zie blz. 898)

Lijst van ingekomen stukken, met de door de Voorzitter ter zake gedane voorstellen:

1. tien brieven van de Eerste Kamer der Staten-Generaal, met de mededeling, dat zij in haar vergadering van 28 oktober 1986 de haar door de Tweede Kamer toegezonden voorstellen van wet gedrukt, onder de nrs. 18 809, 19 056, 19 304, 19 374, 19 419, 19 431, 19 452, 19 485, 19 490 en 19 612, heeft aangenomen.

De Voorzitter stelt voor, deze brieven voor kennisgeving aan te nemen;

2. de volgende brieven:
 - een, van de minister voor Nederlandse-Antilliaanse en Arubaanse Zaken, over de samenstelling van werkgroepen (19 700-IV, nr. 11);

een, van de Algemene Rekenkamer, over uitbreiding van de controle-bevoegdheden van de Algemene Rekenkamer (19 062, nr. 12).

Deze brieven zijn al gedrukt en rondgedeeld;

3. een brief van de staatssecretaris van Onderwijs en Wetenschappen, over het onderwijs-emancipatiebeleid.

De Voorzitter stelt, voor deze brief niet te drukken en voor kennisgeving aan te nemen. Kopie is gezonden aan de betrokken commissie;

4. de volgende brieven e.a.:
 - een, van het Interprovinciaal Overleg Welzijn, over jeugdhulpverlening;
 - een, van de Werkgemeenschap Kindercentra in Nederland, over de